

Went - Accord

1.

Notulen van de Buitengewone Algemene Vergadering van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, gehouden op vrijdag 9 en zaterdag 10 mei 1969 in de Stadsgehoorzaal te Leiden.

VRIJDAGAVOND 9 mei 1969, 20.00 uur.

1. De Voorzitter, Mevrouw G.V. van Someren-Downer, heet allen hartelijk welkom op deze ledenvergadering van de V.V.D. Spreekster heet de aanwezigen niet alleen hartelijk welkom maar ook dankt zij voor het enthousiasme dat zij hebben opgebracht, om op deze mooie voorjaarsdag naar Leiden te trekken om de uiterst belangrijke zaak te bespreken die op de agenda staat. Spreekster wijst erop dat de onderwerpen die deze avond en morgen behandeld zullen worden, allemaal verband hebben met wat wij zijn gaan noemen de inspraak, en verband houden met het functioneren van de democratie. De aanwezigen zijn hierbij de spitsafbijters, de trekpaarden, om een J.O.V.D.-term te lenen. Het gaat om het activeren van de meningsvormen, het mobiliseren van alle burgers om mee te denken en om mee te werken. Spreekster heeft wel eens gezegd dat men geen inspraak kan hebben van achter de kachel maar aan de andere kant kan ook niet verwacht worden dat alle burgers naar één centraal punt trekken om hun inspraak waar te maken. Wat er wel moet gebeuren is een georganiseerde, maar ook een gedecentraliseerde mogelijkheid tot inspraak en uiteindelijk een zodanige communicatie binnen de partij dat die inspraak realiteit wordt. Dit is eigenlijk in het kort gezegd datgene waar de commissie Kiezer-Gekoze zich mee heeft bezig gehouden. Deze commissie heeft dit op een dergelijke wijze gedaan dat wij nu de beschikking hebben over een voortreffelijk rapport waarover wij in het najaar in Hilversum al op een bijzonder plezierige wijze met elkaar hebben gediscussieerd, welke discussie vandaag en morgen moet worden afgerond. Niet alleen is er een voortreffelijk rapport van de commissie, er is ook veel voortreffelijk werk van de afdelingen in de vorm van amendementen, zelfs in de vorm van complete resoluties. Dit betekent dat er een geweldig pak materiaal voor ons ligt dat behandeld moet worden. En dit brengt ons wel in een beetje moeilijke situatie. Enerzijds zeggen we: in naam van de inspraak moet iedereen zoveel mogelijk zijn zegje kunnen zeggen en zijn mening naar voren brengen, maar aan de andere kant is het noodzakelijk dat het rapport, zoals dit op dit ogenblik voor ons ligt met alle amendementen en toegevoegde resoluties werkelijk nu helemaal afgehandeld wordt. Want, zo gaat de Voorzitter verder, we moeten aan de slag, we moeten aan de slag met de uitvoering van de beslissingen die vandaag en morgen genomen zullen moeten worden. Dit brengt met zich mee dat we in een moeilijk parket zitten; immers enerzijds willen we zoveel mogelijk mensen aan het woord laten, anderzijds de bespreking moet klaar komen. Dit is gewoon noodzakelijk. Daarom verzoekt de Voorzitter de aanwezigen om niet alleen op een enthousiaste, maar ook vooral op een heel zakelijke wijze deel te nemen aan de discussie. Laat ieder in zo weinig mogelijk woorden datgene naar voren brengen wat hij op zijn hart heeft. Nogmaals, primair is dat wij eruit komen en dat we op een zo kort mogelijke termijn aan de slag kunnen gaan. De Voorzitter wil reeds bij voorbaat ieder danken voor zijn medewerking.

Vervolgens stelt de Voorzitter dat van datgene wat in Hilversum behandeld is toch nog een restje is overgebleven, n.l. de kwestie wel of niet verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd. Dit punt staat op de Beschrijvingsbrief vermeld. Een ander punt dat niet op de Beschrijvingsbrief staat is de al of niet onverenigbaarheid van bepaalde functies. Spreekster stelt voor om vanavond aan het eind van de agenda, dus nadat gesproken is over de kiesgerechtigde leeftijd, dit punt af te handelen. Ook de kwestie al of niet subsidiëring van de politieke partijen ligt er nog. In de kranten heeft men kunnen lezen dat de regering hier serieus mee bezig is.

Spreekster stelt voor om deze kwestie te betrekken bij het laatste punt van de agenda en wel bij de staatsburgerlijke vorming. Daar kan de vraag ingevoerd worden in hoeverre dergelijke zaken subsidieabel zijn. Spreekster hoopt dat de vergadering met deze voorstellen akkoord kan gaan. Spreekster benadrukt nogmaals dat er snel en hard gewerkt zal moeten worden en zegt zelf het goede voorbeeld te willen geven door niet langer een inleiding te houden en aan de vergadering te vragen aan de slag te gaan. Allereerst vraagt zij aan de Secretaris of er ingekomen stukken zijn, waarvan de vergadering kennis moet nemen.

De Algemeen Secretaris, de heer Mr. F. Korthals Altes, deelt mede dat er bericht binnengekomen is van de heer H. J. L. Vonhoff, dat hij op dit ogenblik nog in Apeldoorn aan het collecteren is in kader van de Mgr. Bekkers-actie, maar dat hij zich zo snel mogelijk hiereen zal spoeden nadat hij zijn emmertje in Carré heeft ingeleverd. Verder is er nog bericht van verhindering van het Tweede Kamerlid, Mevrouw Mr. M. N. W. Dettmeijer-Labberton, die deze avond verhinderd is in verband met het bijwonen van een onderwijscongres.

2. Aanwijzing van een notulencommissie.

De Voorzitter stelt voor in de notulencommissie te benoemen de heren L. M. van Voorene te Amersfoort, Drs. P. L. Offerhaus te Leiden en Mr. D. F. Went te Leeuwarden.

De vergadering gaat met dit voorstel akkoord.

3. Behandeling van hoofdstuk III inzake referendum en volksinitiatief met de daarbij behorende resoluties en de op die resoluties ingediende amendementen en wijzigingsvoorstellen (resoluties 17 t/m 19; resolutie 20 werd door de Buitengewone Algemene Vergadering van 15 en 16 november 1968 in Hilversum reeds verworpen).

Discussieleider: Mr. H. P. Talsma, ondervoorzitter van de partij.

Eerste woordvoerder van de Commissie: Mej. Mr. A. Kappeyne van de Coppello, lid van de werkgroep Referendum.

De Voorzitter draagt de leiding van de vergadering over aan de heer Mr. H. P. Talsma, ondervoorzitter van de partij.

De heer Mr. H. P. Talsma brengt in herinnering dat van hoofdstuk III de resolutie nr. 20 in Hilversum behandeld is. Resolutie 20 stelde dat elke vorm van referendum en volksinitiatief onder alle omstandigheden moet worden afgewezen. Daar is toen over gediscussieerd en het referendum is toen in alle verschillende vormen toegelicht. Deze resolutie, die dus elke vorm afwijst, is door de vergadering verworpen met 299 stemmen tegen 130, wat betreft het referendum, en met 273 tegen 149, wat betreft het volksinitiatief. De vergadering heeft hiermede uitgesproken dat zij tegen elke verworping van deze beide mogelijkheden is, en daarmede zijn wij dan nu toe aan de voorstellen 17, 18 en 19, die diverse varianten inhouden. Bij de ingang van de vergadering is nog een stencil uitgegeleid, waarop een tekst staat die samengesteld is in overleg tussen de afdelingen De Bilt/Bilthoven, Schiedam en Eindhoven. Deze drie afdelingen hadden alle drie amendementen ingediend die tamelijk gelijklopend waren, zodat het Hoofdbestuur deze afdelingen heeft verzocht te proberen tot een gemeenschappelijke tekst te komen. Dit is gelukt en de afdelingen hebben een nieuwe tekst vastgesteld, zoals te vinden is op bladzijde 4 van het uitgereikte stencil. Hoewel deze tekst ingediend is als amendement, heeft zij eigenlijk het karakter van een zelfstandige resolutie. Zij zou daarom naast resolutie 17 kunnen bestaan, maar aangezien zij over hetzelfde onderwerp handelt, stelt spreker voor om resolutie 17 en het amendement van de drie afdelingen gezamenlijk te behandelen. Spreker wijst er nog op dat in het laatste nummer van "Vrijheid en Democratie" van 2 mei de heer Korthals Altes over dit vrij moeilijke en gecompliceerde onderwerp nog een interessante en uitvoerige toelichting heeft gegeven en dat de heer Van Raalte in

datzelfde nummer een toelichting heeft gegeven naar aanleiding van de voorstellen van de afdelingen De Bilt/Bilthoven, Schiedam en Eindhoven.

De heer Talsma stelt aan de orde resolutie 17 met het daarop ingediende amendement van de afdeling Roosendaal en de nieuw gecombineerde resolutie van de afdelingen De Bilt/Bilthoven, Schiedam en Eindhoven. Het amendement van de afdeling Roosendaal heeft de verste strekking. Dit amendement bepleit in principe instelling van het verplicht bindend referendum. De afdeling De Bilt/Bilthoven gaat minder ver, aangezien de afdeling een verplicht bindend referendum alleen bepleit wanneer de tweede lezing bij de Grondwetsherziening zou vervallen. Resolutie 17 zelf bepleit een verplicht bindend referendum alleen als een aantal wijzigingen in het Staatsrecht zich zouden voordoen.

Mej.Mr.A.Kappeyne van de Coppello, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone, geeft de mening van de Commissie ten opzichte van het amendement Roosendaal weer. De Commissie is tegen dit amendement waarvan de tekst uiterst vaag is. Het amendement spreekt zich uit voor een verplicht bindend referendum zonder aan te geven in welke gevallen en op welke manier, dus met andere woorden wanneer dit amendement zou worden aangenomen dan betekent dit dat er een verplicht bindend referendum moet komen over allerlei wetsontwerpen en dus ook over allerlei wetsontwerpen die in de Kamer als hamerstukken worden behandeld. Als zodanig heeft die resolutie geen werkelijke waarde en daarom raadt de Commissie de vergadering aan het amendement te verwerpen.

De heer Mr.H.P.Talsma vraagt de vergadering wie voor het amendement van de afdeling Roosendaal is en dit aan te geven door handopsteken. Niemand blijkt voor het amendement te zijn en spreker gaat thans over tot de voorgestelde resolutie van de afdelingen De Bilt/Bilthoven, Schiedam en Eindhoven.

De heer Ir.H.J.van Raalte te Bilthoven stelt de vraag of een referendum past in het stelsel dat wij nu hebben, een stelsel van een parlementaire democratie met een regering met ministeriële verantwoordelijkheid, met afgevaardigden in het parlement die zonder last of ruggespraak handelen, kortom spreker refereert hier aan een hoofdartikel op 11 april in de N.R.C. naar aanleiding van het Franse referendum waar gesteld is dat een referendum in Nederland niet past in ons stelsel. Spreker gelooft dat dit onjuist is. Wanneer wij met Grondwetswijzigingen te maken hebben, dan vindt er een andere procedure plaats dan bij alle andere zaken gebeurt of de Kamer nu net gekozen is of lang geleden. Nadat het parlement de zaken behandeld heeft, wordt een uitspraak van het Nederlandse volk gevraagd. Dan wordt de Kamer ontbonden. Dit is dus een rechtstreekse uitspraak van de kiezers. Nu heerst er in Nederland, en dat is eigenlijk het begin geweest van het ontstaan van het gehele rapport Kiezer en Gekozone, onbehagen bij de burgerij over de gang van zaken. Dit onbehagen heeft zich in 1967 weer duidelijker gemanifesteerd dan het jaar daarvoor toen na de verkiezingen bleek dat de grote partijen minder stemmen kregen, minder zetels haalden dan allerlei kleinere partijen en nieuw opgerichte partijen. Het onbehagen komt voor een deel voort uit de grote gecompliceerdheid van het maatschappelijk leven heden ten dage. Men ziet allerlei dingen gebeuren en men beleeft het. Men heeft het gevoel er zelf niets aan te kunnen doen, maar geleidelijk aan komt de gedachte op of het nu niet eens anders zou kunnen. En nu bij dit onderwerp kan het anders. Hier kan het eenvoudiger. Hier kan rechtstreekse, georganiseerde en gedecentraliseerde inspraak plaatsvinden, om aan te haken aan wat de Voorzitter in haar inleiding heeft gezegd. Wanneer het parlement in eerste lezing de zaak op normale wijze met recht van amendement heeft afgehandeld en de voorstellen heeft aangenomen, dan kan men rechtstreeks de kiezers vragen wat zij willen. Zijt gij voor of tegen? Spreker gelooft dat het een goed ding is wanneer onze partij zou zeggen: kijk, hier is nu een verbetering in ons systeem mogelijk; hier hoeft het niet zo ingewikkeld, hier hoeft het niet indirect, hier kan het rechtstreeks. Laten wij daarom als partij dit voorstel aannemen, dit systeem invoeren.

Mej. Mr. A. Kappeyne van de Coppello krijgt het woord. Spreekster gelooft dat het door de heer Van Raalte voorgestelde voorstel eigenlijk het loskoppelen betekent - zoals ook in zijn artikel in "Vrijheid en Democratie" heeft gestaan - van een uitspraak van de kiezer over het algemene politieke beleid en een uitspraak over Grondwetswijzigingen. Op zichzelf is het heel aantrekkelijk om die ontkoppeling te doen plaatsvinden en zij zal dan ook waarschijnlijk op het eerste gezicht zeer veel mensen aanspreken. Bij nader inzien echter is die ontkoppeling vrij theoretisch. Want hoe gaat het in de praktijk? Men gaat niet ieder jaar het parlement ontbinden, omdat er Grondwetswijzigingen zijn ingediend en in eerste lezing aangenomen. Nee, de Grondwetswijzigingen worden opgespaard en worden in één pakket na verloop van tijd in behandeling gebracht. Bij die Grondwetswijzigingen zijn er vele die louter technisch-juridisch zijn, waar de kiezer, indien hij er weet van zou hebben, geen enkele belangstelling voor zou hebben, omdat het hem in zijn politieke leven niet raakt. Dan zijn er wel eens wijzigingsvoorstellen, die politiek voor de kiezer wel belangrijk zijn, bijvoorbeeld zoals enige jaren geleden de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd, een wijzigingsvoorstel indertijd door de heer Toxopeus, Minister van Binnenlandse Zaken, ingediend. Dit was een wijzigingsvoorstel van de Grondwet wat politiek belangrijk was voor de kiezer, maar waar men zich niet over opwond omdat men het ermee eens was. Dan is er nog een derde categorie van wijzigingsvoorstellen die politiek heel belangrijk zijn voor de kiezer en waar tegenspraak over is. Deze wijzigingsvoorstellen kunnen van belang zijn bij een verkiezingsstrijd. Diegenen die daarover dan een uitspraak moeten doen kan men weer in twee categorieën splitsen, n.l. zij die hun opvattingen over het wijzigingsvoorstel van de Grondwet wel weerspiegeld zien in dezelfde politieke partij, die zij ook qua haar algemene beleid aanhangen, en een groep die over het wijzigingsvoorstel anders denkt dan de politieke partij die zij aanhangt, en die dus als het ware in een soort van dilemma verkeert. Immers enerzijds staat zij achter het algemeen beleid dat b.v. de V.V.D. voert, maar anderzijds kan zij het standpunt van de V.V.D. ten opzichte van de Grondwetswijziging niet delen. Deze kiezer staat dan in de moeilijkheid, dat hij een keuze moet maken tussen twee verschillende punten, n.l. Grondwetswijziging en beleid. Dit nu wil de heer Van Raalte ontkoppelen. Spreekster vraagt zich af of de keuze die dit dilemma moet oplossen eigenlijk niet precies dezelfde keuze is die de kiezer zelf maakt wanneer hij zijn stem op volksvertegenwoordigers uitbrengt of althans op één daarvan. Daar moet hij ook verschillende factoren afwegen. Hij kan afgaan op het algemene politieke beleid van een partij, hij kan zich laten leiden door het standpunt dat die partij inneemt ten opzichte van een heel bepaald punt dat hem als kiezer aanspreekt. Spreekster kan zich indenken dat voor vrouwelijke kiezers het standpunt belasting gehuwde vrouw b.v. doorslaggevend zou kunnen zijn. Er zijn ook mensen die zich laten leiden door niet-politieke overwegingen en levensbeschouwelijke godsdienstige opvattingen en tenslotte, en niet in de allerlaatste plaats, kan men zich laten leiden door de keuze wie men een goed volksvertegenwoordiger vindt. Al die factoren zijn samengebracht in één stem. Ziet men hier een dilemma in, dan zou men eigenlijk allemaal verschillende stemmen moeten uitbrengen. Dit is niet het geval en daarom lijkt ook de splitsing van een stem over de Grondwetswijziging en over het algemeen politieke beleid niet opportuun. De heer Van Raalte wil over iedere Grondwetswijziging een verplicht bindend referendum houden, of het nu een belangrijke Grondwetswijziging is of niet. Ook daarom voelt de commissie niet voor het voorstel van de heer Van Raalte, waarbij nog het volgende komt. De heer Van Raalte heeft in het stuk in "Vrijheid en Democratie" gewezen op het feit, dat De Gaulle bij het referendum heeft gezegd, dat er niet alleen over zijn voorstellen betreffende de wijziging in het staatsbestel wordt gestemd, maar ook over zijn beleid.

In Frankrijk bestonden ernstige bezwaren tegen deze koppelverkoop. De V.V.D., zo stelde de heer Van Raalte, zal zich nu moeten uitspreken in hoeverre zij er voorstander van is een analoge praktijk in Nederland te doorbreken. Maar, stelt spreekster, ontkoppeling kan men nooit dwingend voorschrijven. Immers, men begrijpt toch wel dat wanneer het om een Grondwetswijziging gaat die tegenspraak oproept bij de kiezers, b.v. een ingrijpende wijziging in het kiesstelsel, dat dan het standpunt dat een partij daarover inneemt doorslaggevend kan zijn bij de verkiezingsstrijd. Mejuffrouw Kappeyne meent dat de heer Toxopeus in een interview gezegd heeft dat er drie punten voor de V.V.D. zijn die een Kabinetcrisis zouden kunnen opleveren. Eén dezer punten was, naar spreekster meent, geknutsel aan ons kiesstelsel. Maar de V.V.D. kan niet zeggen dat de kiezers moeten stemmen over het Grondwetswijzigingsvoorstel tot wijziging van het kiesstelsel waar de V.V.D. sterk tegen is, maar dat de kiezers daarnaast ook nog eens moeten stemmen over het algemene politieke beleid van de V.V.D. Stel dat die wijziging in dat kiesstelsel komt tegen de zin van de V.V.D., maar dat de V.V.D. toch op grond van haar algemene politieke beleid enorm veel stemmen heeft gekregen, dan is het toch voor de V.V.D. onmogelijk om met die partij in het Kabinet te gaan zitten, die juist wel die wijziging in de Grondwet wil aanbrengen en daarnaast deze wijziging ook zal willen doorvoeren in allerlei organieke wetten. Dus de zaak is dan dat hetzij het Kabinet door b.v. een portefeuillekwestie te stellen, hetzij de partijen zelf die koppeling aanbrengen. Wanneer de kiezer dan nog eens twee keer zou moeten stemmen, dan brengt hij niet gesplitst zijn stem uit, maar dubbel.

De heer Mr. W. J. Geertsema, voorzitter van de Commissie Kiezer-Gekozone, krijgt thans het woord. De heer Geertsema heeft van Mejuffrouw Kappeyne begrepen, dat de heer Van Raalte zowel ontbinding van de Kamer als een verplicht bindend referendum wil voor een Grondwetsherziening. Spreker dacht echter begrepen te hebben dat de heer Van Raalte geen Kamerontbinding wil. De heer Geertsema vraagt de heer Van Raalte wat hij voorstaat.

De heer Ir. H. J. van Raalte is het met Mejuffrouw Kappeyne eens dat het probleem is of je het Kabinetsbeleid enerzijds en de Grondwetswijziging anderszijds kunt ontkoppelen. In antwoord op de vraag van de heer Geertsema stelt spreker dat hij het niet noodzakelijk acht dat, wanneer de zaak in de Kamer in eerste lezing is aangenomen, dan onherroepelijk meteen Kamerontbinding plaatsvindt. Het was zijn bedoeling dat er dan over de Grondwetswijzigingsvoorstellen een referendum wordt gehouden. Is echter de uitslag van het referendum zodanig - hiermede haakt hij in op wat Mejuffrouw Kappeyne zei - dat dan gezegd moet worden, dat samenwerking verder onmogelijk is, dan betekent dit dat we weer in het gewone politieke beleid terechtkomen en dan zou het wel eens kunnen zijn dat er wel degelijk toch een Kamerontbinding moet volgen, maar dan vanwege een verschil van mening binnen de regering of tussen regering en parlement. In beginsel echter stelt spreker zich voor dat bij Grondwetswijzigingen niet meteen een Kamerontbinding behoeft plaats te vinden. Het is wel praktisch om het pakket Grondwetswijzigingen tegelijk aan de orde te stellen met een Kamerontbinding, maar dan kan de kiezer - en dat is het grote voordeel - over ieder van die voorstellen apart zijn stem uitbrengen en los daarvan kan hij door middel van zijn stem tonen wat hij wil ten aanzien van het normale beleid. In dat geval is hij dus niet gedwongen tot een compromis. Er zijn vaak, zoals Mejuffrouw Kappeyne terecht zei, compromissen noodzakelijk, maar in dit geval is het niet noodzakelijk en als een compromis niet noodzakelijk is, dan moet het ook vermeden worden.

De heer Mr. W. J. Geertsema wijst erop dat de heer Van Raalte in zijn artikel verwijst naar het referendum van De Gaulle; hij betoogt dat de mensen bij dit referendum in een soort gewetensstrijd worden gebracht, omdat ze voor het één en tegen het ander kunnen zijn. Spreker vraagt de heer Van Raalte of hij daaruit

moet afleiden dat het de bedoeling van de heer Van Raalte is, om bij een Grondwetsherziening - wat in het algemeen betekent dat diverse artikelen van een Grondwet gewijzigd worden, welke artikelen op zeer verschillende terreinen liggen - elk artikel, elke wijziging van een artikel in de Grondwet afzonderlijk aan een referendum te onderwerpen. Zelf meent spreker dat de heer Van Raalte inderdaad elk voorstel aan een referendum wil onderwerpen omdat anders hetzelfde bezwaar ontstaat n.l. dat iemand niet meer weet of hij ja of nee moet stemmen, omdat hij voor het een en tegen het ander is.

De heer Ir.H.J.van Raalte antwoordt bevestigend. Ieder van die wetsontwerpen voor Grondwetswijziging kan betrekking hebben op een aantal artikelen, wanneer ze een zekere samenhang vertonen, maar daarnaast kan er een andere groep problemen aan de orde zijn welke dan door de regering in een afzonderlijk wetsontwerp verdisconteerd zijn en in dat geval bespreekt de Kamer dan inderdaad deze wetsontwerpen afzonderlijk. En zoals de Kamer in eerste lezing de zaken afzonderlijk behandelt, wil spreker in het referendum precies zo voor ieder van die wetsontwerpen afzonderlijk de vraag aan de kiezers voorleggen.

De heer Mr.W.Koops te Voorburg betoogt, dat een van de belangrijkste punten van ons huidige systeem van Grondwetswijzigingen is, dat voor het voorstel in tweede lezing 2/3 meerderheid nodig is. Met andere woorden, hier wordt een zekerheid ingebouwd voor enigszins belangrijke minderheden in ons volk. Door het systeem van de heer Van Raalte wordt nu deze zekerheid, de zekerheid dat de Grondwet een politiek compromis is, voor de enigszins aanmerkelijke minderheden overboord gegooid. Spreker heeft hier ernstige bezwaren tegen.

De heer Mr.H.P.Talsma gaat thans over tot stemming over het voorstel De Bilt/Bilthoven, Schiedam en Eindhoven. Het voorstel wordt met een vrij grote meerderheid verworpen.

De Voorzitter onderbreekt thans de vergadering voor de emmer-tjes-actie in kader van de Mgr. Bekkers-actie. Terwijl de heer Langebent met enige helpsters collecteert, deelt de Voorzitter mede dat er nog enige nagekomen ingekomen stukken zijn. Er is ook bericht van verhindering binnengekomen van de Kamerleden Mevrouw Mr.E.Veder-Smit en de heren Mr.J.F.G.Schlingemann, Mr.H.E. Koning en H.Wiegel, wegens een bezoek aan de provincie Friesland. Dit werkbezoek is er ook de reden van dat de heer Toxopeus iets later de vergadering is binnengekomen. Tevens is verhinderd Mevrouw A. Fortanier-de Wit in verband met een vergadering van de Staatscommissie van Advies inzake de Grondwet en de Kieswet, en tenslotte is een telegram binnengekomen van het discussiecentrum Liberalen 69. Het discussiecentrum Liberalen 69 wenst in goede en onafhankelijke verstandhouding de V.V.D. een succesvol congres Kiezer-Gekozenen toe, dat resulteert in een richtingwijzend beleidsantwoord der V.V.D., langs welke rationele en doelmatige weg in land's belang de algemeen gevoelde politieke malaise doorbroken kan worden. Getekend discussiecentrum Liberalen 69, Alice Maat.

De punten b,c en d worden in stemming gebracht en met een duidelijke meerderheid aangenomen. Op verzoek worden de punten I, II en III afzonderlijk in stemming gebracht. Als eerste komt punt I aan de orde, dat spreekt over een invoering van een verplicht bindend referendum na aantasting of afschaffing van de evenredige vertegenwoordiging. Een grote meerderheid blijkt voor punt I te zijn.

II spreekt over de invoering van een verplicht bindend referendum in geval van afschaffing van de tweede lezing na Kamerontbinding. De meerderheid is hier voor.

III spreekt over verplicht bindend referendum in geval van afschaffing van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. III wordt met een duidelijke meerderheid verworpen, zodat resolutie II aangevaard is behalve punt III. Redactioneel is de wijziging die in d wordt gebracht, n.l. het woordje "drie" dient gewijzigd te worden in "twee".

Aan de orde komt resolutie 18. Hierop is een amendement ingediend door de afdeling Eindhoven. Resolutie 18 spreekt als haar mening uit dat het facultatief referendum over wetsontwerpen met uitzondering van begrotingshoofdstukken of wijzigingen daarin ingevoerd dient te worden in geval van aantasting of afschaffing van het beginsel van evenredige vertegenwoordiging. De afdeling Eindhoven wil daar ook aan toevoegen: wetsontwerpen over inrichting van de Staat, collectieve voorzieningen en van administratieve aard.

Ter vergadering trekt de afdeling Eindhoven echter haar voorstel in.

De heer J.F. Meijeraan te Naarden krijgt het woord. Spreker acht het goed dat ondanks het voortreffelijke artikel van de heer Korthals Altes in "Vrijheid en Democratie" ten aanzien van de punten die vanavond op dit gebied aan de orde zijn, nog even toegelicht wordt in hoeverre resolutie 18 naast resolutie 17 zou kunnen worden aangenomen. Ging resolutie 17 uitsluitend over Grondwetswijzigingsvoorstellen, resolutie 18 gaat over gewone wetsontwerpen. Dat wil zeggen, dat mocht de evenredige vertegenwoordiging worden afgeschaft of aangetast, allerlei kiezers niet de gelegenheid hebben om politieke invloed uit te oefenen op hun volksvertegenwoordiger, want die hebben ze dan eenvoudig niet. Dit betekent dat in dat geval ook niet door mensen van hun politieke kleur tegen wetsontwerpen in de Kamer opgetreden kan worden en daarom is deze resolutie bedoeld als een correctie om, wanneer wetsontwerpen in de Kamer worden aangenomen die tegenzin wekken bij een deel van de kiezers, die kiezers de mogelijkheid te geven een referendum aan te vragen, een facultatief referendum dus, opdat door de kiezers wordt beslist over het lot van het wetsontwerp in de Kamer. Dit nu is iets anders dan een wetsontwerp tot Grondwetswijziging.

De heer Mr. H.P. Talsma brengt resolutie 18 thans in stemming. Resolutie 18 wordt met een vrij grote meerderheid aangenomen.

Thans komt aan de orde resolutie 19. Aan deze resolutie moet worden toegevoegd het voorstel van de afdeling Haarlem, welk voorstel door de afdeling een nieuwe resolutie wordt genoemd, maar in feite een amendement is, want de tekst van het amendement Haarlem onder b spreekt zich uit voor het volksinitiatief en is derhalve precies het omgekeerde van b van resolutie 17, ²waarin het volksinitiatief wordt afgewezen. Verder is ingediend een amendement door de afdeling Amsterdam, die in de tekst van c wil invoegen: spreekt als haar mening uit dat het volksinitiatief tot wetsontwerpen gekoppeld aan een verplicht bindend referendum ingevoerd dient te worden in geval enz. De Commissie Kiezer-Gekozone heeft dit amendement overgenomen.

De heer D. Jansz te Wassenaar, oud-lid van de afdeling Haarlem, stelt dat de aandachtige lezer op pagina 7 van de brochure een aantal uitspraken ziet, waarin onder meer wordt gesproken over een zekere onvrede van de kiezer. Iets verder wordt er gesproken over onbehagen en de Voorzitter heeft in haar inleiding gesproken over inspraak. Wanneer de lezer dan verder gaat, komt hij op pagina 55 het woord volksinitiatief tegen. De eerste zin is dan nog bijzonder aardig, want daarin wordt gesteld dat het volksinitiatief de kiesgerechtigde burger de mogelijkheid geeft om actief deel te nemen aan de wetgeving. Echter, wanneer deze aandachtige lezer verder gaat, dan wordt hij een kritisch lezertje, want dan merkt hij dat de Commissie het volksinitiatief afwijst. Als kritisch lezertje wil spreker nu een aantal argumenten van deze Commissie nagaan. In de eerste plaats wordt als argument gebruikt dat men in Nederland het recht van petitie heeft. Maar nu is het grappige dat de Commissie tegelijk in dezelfde zin dit argument ontkracht door daarna te stellen dat men, wanneer men gebruik zou maken van het recht van petitie, geen enkele garantie heeft dat dit als wetsontwerp zal worden ingediend. Hiermede heeft de Commissie

volgens spreker dit argument in wezen ontkracht. Het tweede argument dat de Commissie gebruikt is het argument dat de burger de mogelijkheid heeft Tweede Kamerleden te benaderen met de vraag bepaalde wetsontwerpen in te dienen. Maar iedereen weet dat de gewone burger bijzonder grote moeite heeft de Tweede Kamer te gaan benaderen, en dat er een zekere angst is bij de gewone burger, die geen lid is van een politieke partij om naar een Tweede Kamerlid toe te stappen en te vragen of het Kamerlid iets zou willen gaan doen. Derhalve oordeelt spreker het door de Commissie gebruikte argument zeer zwak. De heer Jansz had graag alle argumenten van de Commissie willen ontzenuwen, maar in verband met het feit dat de spreektijd verstreken is, bekort spreker zijn betoog en stelt dat alle argumenten van de Commissie vrij zwak, om niet te zeggen totaal zwak zijn. Wanneer gesteld wordt dat de V.V.D. een volkspartij is en dat men altijd uitgaat van het initiatief, dan is hij ten zeerste verwonderd, dat het volksinitiatief wordt afgevoerd, en spreker kan geen enkel argument vinden, welke deze afwijzing verdedigt.

Mej. Mr.A. Kappeyne van de Coppello gaat in op de door de heer Jansz genoemde zwakke argumenten. De heer Jansz heeft gezegd dat kiezers angst hebben om contact op te nemen met de Kamerleden. Denkend vanuit die mentaliteit gelooft spreekster dat die kiezers nog veel meer angst zullen hebben om zelf een wetsontwerp in te dienen. Het lijkt haar niet waarschijnlijk dat ze dat zullen doen. De Commissie is ervan uitgegaan dat onder het huidige systeem van evenredige vertegenwoordiging er voldoende mogelijkheden zijn om als kiezer invloed uit te oefenen, opdat wetsontwerpen worden behandeld, die overeenstemmen met de wensen van de kiezer. Dit kan men doen door zich rechtstreeks tot de regering te wenden of tot de Kamer, of tot de volksvertegenwoordigers van hun eigen partij. Pas wanneer er een heel ander kiesstelsel is, dat niet politiek rechtvaardig is, dan wil de Commissie de mogelijkheid openen dat een bepaalde groep kiezers een wetsontwerp indient. Op dit moment is er geen behoefte aan, zo is de indruk der Commissie, en het indienen van initiatief-wetsontwerpen, wat op zichzelf lange tijd niet geschied is, maar nu tegenwoordig weer een beetje in de mode schijnt te komen, is toch een politiek instrument, waar zelden gebruik van gemaakt wordt en waarvan men dus kan veronderstellen, dat er geen grote behoefte aan is.

De heer Mr.H.P.Talsma brengt het amendement van de afdeling Haarlem in stemming. Het amendement wordt met een duidelijk grote meerderheid verworpen.

Vervolgens wordt in stemming gebracht resolutie 19, zoals deze resolutie aangevuld is met het door de Commissie overgenomen amendement van de afdeling Amsterdam. Aangezien de uitslag onduidelijk blijkt, wordt besloten om tot een schriftelijke stemming over te gaan.

De Algemeen Secretaris, de heer Mr.F.Körthals Altes, verzoekt om de volgende stembureaus te vormen. Over het stembureau van de voor-stemmers krijgt de heer D.H.Been te Baarn de leiding. Over het stembureau van tegen-stemmers de heer Drs.A.M.Bom te Naarden en over het stembureau van de blanco-stemmers de heer Mr.W.Koops te Voorburg. Tevens krijgen zitting in het stembureau van de voor-stemmers de heren Ir.H.J.van Raalte te Bilthoven en J.J.Mulder te Rotterdam, en in het stembureau van de tegen-stemmers de heren Drs.P.L.Offerhaus te Leiden en D.Jansz te Wassenaar. Het stembiljet is het witte stembiljet, voorzien van het cijfer 1.

De uitslag van de schriftelijke stemming is voor 219 stemmen, tegen 164 stemmen, blanco 0 stemmen, zodat resolutie 19 is aangenomen.

De afdeling Leiden heeft een nieuwe resolutie ingediend, waarin de uitspraak wordt gedaan dat een wetenschappelijk verantwoorde opiniepeiling op zijn plaats wordt geacht indien de volksvertegenwoordiging zich onvoldoende geïnformeerd acht over onderwerpen

van politiek actueel belang, waaraan in het kader van de verkiezingen en de partijprogramma's onvoldoende aandacht werd besteed.

De heer Mr.H.P.Talsma stelt de afdeling Leiden voor punt b van haar resolutie te schrappen, omdat b geen inhoudelijke zaak is voor deze resolutie en eigenlijk alleen ten overvloede iets vermeldt over andere resoluties. De afdeling Leiden gaat hiermede akkoord, zodat punt b uit het door haar ingediende amendement vervalt en punt c b wordt.

De heer Drs.P.L.Offerhaus te Leiden licht het amendement Leiden toe. Het punt dat Leiden wil benadrukken is om een enquête te houden in gevallen waar de volksvertegenwoordiging zich niet voldoende voorbereid acht een beslissing te nemen betreffende een onvoorziene, maar zeer actuele kwestie. De afdeling Leiden heeft het gevoel dat dan een goed uitgevoerde enquête van belang is om te weten te komen hoe de samenleving over die kwestie denkt. Het is dus bepaald niet de bedoeling om moeilijkheden of obstructie-methoden in te voeren, maar wel om een methodiek erkenning te geven die naar de indruk van Leiden tegenwoordig reeds vaak genoeg gehanteerd is en voldoende gefundeerd om daaraan een bruikbare oriëntatie te ontleenen.

Mejuffrouw Mr.A.Kappeyne van de Coppello deelt mede dat de Commissie de vergadering niet kan aanraden deze resolutie aan te nemen. De door de afdeling Leiden voorgestelde wetenschappelijk verantwoorde opiniepeiling is toch een te merkwaardig politiek instrument. Immers een dergelijke enquête zal natuurlijk als politiek instrument gebruikt worden. Spreekster stelt de vraag wat de term "een wetenschappelijk verantwoorde opiniepeiling" inhoudt. We leven tegenwoordig in de tijd van opiniepeilingen, enquêtes en kiezersonderzoeken en het komt wel eens voor dat tegelijkertijd twee enquêtes worden gehouden over één onderwerp. Men hoort dan door de ene radio-omroep de ene enquête bespreken en door de andere de andere enquête en de uitslag is dan een geheel verschillende. Zou men nu een dergelijke enquête houden op voorstel van het parlement, dan acht spreekster het niet uitgesloten dat dan van andere zijde ook een enquête wordt gehouden en dat de wetenschappelijkheid van de op voorstel van het parlement ingestelde enquête betwist gaat worden. Bovendien stelt deze resolutie de eis dat het parlement zich onvoldoende geïnformeerd zal achten. Spreekster gelooft dat beide Kamers in het parlement nooit die toestand aanwezig zullen achten en dat de Kamerleden altijd zullen zeggen dat zij zich voldoende geïnformeerd achten. Bovendien is het de vraag of het juist is dat een dergelijke enquête op voorstel van het parlement wordt gehouden. Er worden toch al door kranten zoveel enquêtes gehouden, die uitslagen brengen waaraan niemand zich bindt en waaruit iedereen die conclusies trekt die hij zelf wil. Zou nu het parlement een dergelijke enquête gaan houden, dan komt hierbij de vraag in hoeverre het parlement verplicht is aan die uitslag op enigerlei wijze gehoor te geven. Spreekster meent dat het de taak is van het parlement om bij wetsontwerpen of beleidsmaatregelen waarover niet tevoren bij verkiezingen een politiek standpunt werd bepaald, zelf vanuit haar beginselen welke eventueel politiek of niet-politiek maar pragmatisch bepaald zijn, zelfstandig te beslissen.

Aangezien niemand meer het woord verlangt, brengt de heer Mr.H.P.Talsma het voorstel van de afdeling Leiden in stemming. Met een duidelijke meerderheid wordt het amendement verworpen.

Hoofdstuk III is hiermede afgehandeld en de heer Talsma geeft de microfoon terug aan de Voorzitter.

De Voorzitter bedankt de heer Talsma hartelijk voor de snelle en bondige wijze waarop dit bepaald niet onbelangrijke onderwerp is afgehandeld.

Voordat zij overgaat tot het onderwerp, waarvan de leiding aan haar is toegedacht, maakt spreekster de aanwezigen bekend dat de collecte in de zaal f 424,-- heeft opgebracht.

De Voorzitter gaat over op het vierde agendapunt van de Beschrijvingsbrief.

4. Verlaging van kiesgerechtigde leeftijd en meerderjarigheids-grens.

Discussieleider: de Voorzitter van de partij.

Eerste woordvoerder van de Commissie: Mr.W.J.Geertsema, voorzitter van de Commissie.

De Voorzitter memoreert dat op de Buitengewone Algemene Vergadering in Hilversum op 15 en 16 november 1968 een discussie gevoerd is over dit onderwerp naar aanleiding van enkele ingediende amendementen. Er is toen een discussie geweest tussen de heren Geertsema, Szász, Van Ommen Kloeke en Hubert. De eerste drie heren voelden toen wel voor een nadere behandeling en aan deze nadere behandeling zijn wij nu toegekomen. Er waren voorstellen van het Liberaal Democratisch Centrum en de afdelingen Amsterdam, Breda, Groningen, 's-Gravenhage en Delft. Over het algemeen bestond de indruk dat verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd wenselijk was. Het probleem echter is of deze verlaging gekoppeld moet worden aan een andere meerderjarigheidsgrens. Aanvankelijk was de Commissie voor koppeling, dus feitelijk zoals Amsterdam dat voorstelde. Thans is bij nader beraad de Commissie in zoverre in tweeën gevallen dat er een meerderheid is die nog steeds wil koppelen en een minderheid die meent dat het probleem van de totale verlaging van de meerderjarigheid dermate complex is, dat een nadere studie vereist is. De Voorzitter geeft het woord aan de voorzitter van de Commissie, de heer Mr.W.J.Geertsema.

De heer Mr.W.J.Geertsema oordeelt dat in het vrij uitvoerige nadere rapport, dat door de Commissie is uitgebracht, de diverse argumenten van de Commissie nauwkeurig zijn weergegeven. De Commissie is volstrekt unaniem over het vraagstuk van de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd, een unanimitéit die echt niet elke dag is voorgekomen. Zonder uitzondering is de hele Commissie voor verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd. We zitten alleen met het probleem van de koppeling aan de andere mondigheid ten aanzien van het strafrecht, ten aanzien van burgerrechtelijke handelingen. Maar ook hier is, al hebben wij het voor de duidelijkheid voor de vergadering in twee resoluties neergelegd, toch niet veel meer dan een nuance verschil. Want wanneer de vergadering de stukken zorgvuldig heeft bestudeerd, waar spreker niet aan twijfelt, dan zegt het deel van de Commissie dat koppelen wil, dat dan niet alleen de kiesgerechtigde leeftijd omlaag moet worden gebracht tot 18 jaar, maar dat dan ook de andere vormen van mondigheid tot 18 jaar omlaag moeten worden gebracht. Maar dit deel maakt dan weer een uitzondering doordat zij een nadere studie wil hebben over een aantal toch wel zeer belangrijke handelingen, als bijvoorbeeld het verlenen van borgtocht enz. waarbij men zou kunnen zeggen, dat daar een wat oudere leeftijd van mondigheid noodzakelijk is. Het andere deel van de Commissie zegt dat zij het een zo complex probleem vindt waar zij zich niet deskundig in acht - daar zijn allerlei problemen van kinderbescherming, en problemen die op dit ogenblik ook internationaal een belangrijke rol spelen, zo is onlangs een grote internationale conferentie geweest waaraan ook Min.Polak heeft deelgenomen - dat zij ervoor pleit dit punt nog eens nader te bestuderen. Dit nu wil niet zeggen dat wij niet nu al kunnen besluiten de kiesgerechtigde leeftijd, waar naar de mening van de Commissie geen problemen aan vastzitten, te verlagen. Het betreft hier dus nuance-verschillen waarvan wij toch gemeend hebben ze in twee afzonderlijke resoluties te moeten neerleggen.

De heer Mr.F.Korthals Altes wil als lid van de Commissie Kiezer-Gekozen iets zeggen over dat deel van de Commissie, dat verstand op het oude standpunt is blijven staan en dat wil koppelen. Spreker onderstreept nogmaals dat de gehele Commissie voor verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd tot 18 jaar is. Voor een aantal leden van de Commissie, waartoe ook spreker behoort, was dit echter aanleiding om de stelling te blijven onderschrijven

dat wanneer men een zo belangrijk recht verleent als het kiesrecht, het toch wel uitermate vreemd is dat men op hetzelfde ogenblik daaraan niet wil toevoegen dat iemand die het kiesrecht mag uitoefenen ook in staat is zelfstandig andere burgerrechtelijke rechtshandelingen te verrichten. Wij hebben gezegd dat wanneer wij van mening zijn dat iemand zo mondig is dat hij op zijn 18-, 19- of 20-jarige leeftijd zijn stem mag uitbrengen voor de samenstelling van de vertegenwoordigende lichamen, dit onvermijdelijk met zich mee moet brengen dat hem ook andere bevoegdheden worden toegekend. Deze leden van de Commissie hebben wel ingezien, zoals de heer Geertsma heeft gezegd, dat de volstrekt onbepaalde handlingsbevoegdheid problemen kan scheppen. Niet uit paternalistische overwegingen hebben wij nu gezegd dat wij deze mensen tegen zichzelf moeten beschermen maar uit sociale overwegingen. De Nederlandse burgerlijke wet kent al een aantal uitzonderingsbepalingen in het geval van gehuwden. Willen gehuwden de inboedel of het huis of die dingen die werkelijk voor gezamenlijk gebruik zijn, vervreemden of bazwaren dan moeten ze dat samen doen; willen ze in huurkoop goederen kopen, die voor de huishouding zijn bestemd dan moeten ze dit ook samen doen. Wij nu hebben gezegd dat hiermede de wetgever te kennen heeft gegeven dat er zware verplichtingen bestaan die een extra garantie vereisen.

Wij pleiten er nu voor om voor dit soort speciale rechtshandelingen een onderzoek te laten instellen welke leeftijdsgrens vereist is. Niet meer dan een nadere studie moet dit zijn; over het principe is deze groep het eens. Het verschil tussen de beide groepen wordt dan ook niet zozeer veroorzaakt door de beperkingen van de burgerrechtelijke meerderjarigheid ten aanzien van rechtshandelingen, maar het punt kinderbescherming speelt daarbij een rol. Kinderbeschermingsmaatregelen zouden natuurlijk noodwendig ook ophouden bij het bereiken van de meerderjarige leeftijd, dus op 18 jaar wanneer die meerderjarige leeftijd wordt teruggebracht tot 18 jaar. Nu is de ervaring op dit punt, dat kinderbeschermingsmaatregelen na het 18^e jaar toch niet meer plegen te worden getroffen of opgelegd, hoogstens nog voortduren. Over de vruchtbaarheid van het voortduren van kinderbeschermingsmaatregelen na het 18^e jaar kan men twisten. Dat deel van de Commissie dat de koppeling wil is van mening dat het voortduren van die kinderbeschermingsmaatregelen toch niet zoveel effect sorteert, dat men daardoor de meerderjarigheidsgrens niet zou mogen verlagen en in dit geval dan ook de kiesrechtleeftijd niet zou mogen verlagen, omdat zij wil koppelen. Er is ook gewezen op de internationale implicaties, n.l. dat overleg met het buitenland gewenst is. Degenen die willen koppelen willen dit overleg met het buitenland helemaal niet als onbelangrijk beoordelen of uitsluiten, maar wijzen op de ontwikkeling in Scandinavië en in Engeland waar toch ook duidelijk de geneigdheid bestaat de meerderjarigheidsgrens te verlagen. Dat deel van de Commissie dat zou willen koppelen raadt U dus zeer stellig aan de desbetreffende resolutie te aanvaarden en niet de Partijraad te volgen, door te zeggen dat het nu zo ingewikkeld is, dat het weer eens bestudeerd moet worden, waardoor we niet tot een uitspraak zouden komen over de door alle Commissie-leden gewenste verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd.

De Voorzitter merkt op dat het hier dus ten dele om nuances gaat, maar toch ook ten dele om tegenstellingen; dit dient niet verdoezeld te worden. Voor een juist overzicht van de materie lijkt het haar het beste om de beide resoluties 31 en 32 tegelijkertijd in discussie te brengen, daar ze ten nauwste met elkaar verband houden. Dit geldt ook voor het standpunt van de Partijraad. Wil men helemaal niets, dan stelt men zich op het standpunt van de Partijraad.

De heer Mr. H. B. Koetsier te Voorschoten stelt voor het advies van de Partijraad te volgen. Spreker voelt zich hiertoe in het bijzonder enigszins gerechtigd, omdat de afdeling Voorschoten het vorig jaar op de Algemene Vergadering in Maastricht heeft voorgesteld de 18-jarigen tot het lidmaatschap van de partij toe te

laten. Dit voorstel is toen met een vrij grote meerderheid verworpen. De evolutie, die zich nu dit jaar heeft voltrokken, is voor de afdeling Voorschoten werkelijk wel overweldigend geweest. Immers binnen één jaar vinden wij niet alleen op onze agenda resoluties om de kiesgerechtigde leeftijd, maar ook om de meerderjarigheids-grens naar beneden te brengen. Deze voorstellen zijn op zichzelf van buitengewoon groot belang en weliswaar is dit punt, zoals de voorzitter reeds zei, in november op de agenda van de Algemene Vergadering in Hilversum geweest, maar het betrof toen een vol-slagen nieuw agendapunt, dat nooit deel heeft uitgemaakt van het rapport Kiezer en Gekozone. Wanneer dan ook de Commissie zich nu unaniem achter de desbetreffende voorstellen stelt, dan is spreker hierover enigszins verwonderd. Want zo vreselijk belangrijk als de Commissie het nu doet voorkomen werd het toch blijkbaar bij het opstellen van het rapport niet gevonden. Spreker is van mening dat aan de zaak onvoldoende recht zou worden gedaan, wanneer wij afgaan op een voorstel dat in november gedaan is en waarvan de resultaten, n.l. de resoluties 31 en 32 pas zeer recentelijk de afdelingen hebben bereikt, zodat in vele afdelingen, b.v. in Voorschoten, niet de gelegenheid geweest is de zaak de algemene ledenvergadering voor te leggen. In Voorschoten is weliswaar een interne enquête gehouden, die inderdaad tot conclusies heeft geleid, maar juist als kleine afdeling heeft Voorschoten er belang bij in de gelegenheid te worden gesteld eens rustig over deze zaak te spreken. Spreker besluit te stellen, dat wij enerzijds er niet van moeten uitgaan, dat iemand die een leidende of verantwoordelijke functie heeft alleen daardoor competent moet worden geacht, anderzijds is het ook niet zo dat het feit, dat de 18-jarige leeftijd bereikt is, op zichzelf een voldoende waarborg is voor een juist inzicht. Spreker adviseert de vergadering derhalve het standpunt van de Partijraad te ondersteunen.

De heer J.F.Meijeraan te Naarden begint te stellen dat hij zonder last of ruggespraak spreekt, aangezien de "Vrijheid en Democratie" van afgelopen week niet meer in een ledenvergadering kon worden besproken. Spreker betreurt het wanneer de discussie zich voornamelijk zou richten op de nuanceverschillen. De hoofdzaak is de verlaging tot 18 jaar, ja of nee. Spreker voelt het meest voor resolutie 31, maar zou graag de meerderjarigheid voorop willen stellen en daaraan dan het kiesrecht willen binden, waarbij dan bij die meerderjarigheid een aantal punten genoemd kunnen worden van uitzonderingen. Spreker denkt aan de grenzen waarop het minimum-loon gaat gelden. Wordt dit nu van 21 jaar naar 18 gebracht, dan zit daar een grote dwang achter om meer naar omlaag te brengen. Daar tegenover zijn er legio aandringen om de leerplichtwet, de leerplichtige leeftijd te verhogen en de jeugd te beschermen. Spreker voelt er voor om over het geheel een opiniepeiling onder de partij te houden en zou nog geen uitspraak willen doen dat het persé 18 moet worden. Het lijkt bepaald gevaarlijk een uitspraak te doen, dat de kiesgerechtigde leeftijd 18 moet worden, wanneer de meerderjarigheid en de meerderjarigheid van studenten tot 27 jaar enz. met hun ouderlijk gezag en ouderlijke bijdragen nog niet in Sprache zijn.

De heer Mr.R.Blekxtoon te Amsterdam spreekt zich voor koppeling uit. Het argument, dat de Commissie heeft gehanteerd om een uitzondering in de meerderjarigheid te maken bij de handelingsbekwaamheid, oordeelt spreker niet sterk omdat daar alleen gekeken is naar het geval van bescherming van het gezin. Spreker oordeelt het nuttiger te kijken naar wat op het ogenblik al bestaat, n.l. de regeling voor onbeperkte handlichting waar een minderjarige meerderjarig wordt verklaard. De Hoge Raad kan daarbij een uitzondering maken. De Hoge Raad kan n.l. bepalen dat de aldus meerderjarig verklaarde geen onroerend goed mag verkopen, maar dit is dan ook de enige beperking. Met name vindt spreker de voorgestelde beperking van het aangaan van leningen niet overtuigend. Spreker komt hiermee op resolutie 32. Het is spreker bekend dat er gevallen

zijn waar een 18-jarige scholier wil studeren, maar dit in feite niet kan doen, omdat zijn ouders weigeren een studiebeurs of een renteloos voorschot aan te vragen. Als de ouders dan bovendien weigeren een verklaring te tekenen dat ze weigeren te tekenen, dan gebeurt er niets en kan de scholier niet naar de academie, tenzij als werkstudent. Daarom oordeelt spreker dat met name het aangaan van leningen niet zou moeten worden uitgezonderd. Bovendien meent spreker dat het zojuist door hem genoemde geval ook een aanwijzing is dat de bezwaren van kinderbescherming niet zo verschrikkelijk groot zijn. Het zojuist genoemde geval kon niet opgelost worden omdat een onder toezichtstelling de enige oplossing had kunnen zijn om de minderjarige te helpen maar dit bleek niet mogelijk, omdat gezegd werd dat men een 18-jarige niet meer onder toezicht stelt. Vandaar dat spreker een lichte neiging heeft voor resolutie 31 boven resolutie 32.

De volgende spreker is de heer C.W. Visser te Amstelveen. De heer Visser wil een ander aspect van deze ghele geschiedenis naar voren brengen en begint met een kreet te laten horen die al eens eerder geuit is n.l. dat hij die jong is en geen socialist geen hart heeft en dat hij die ouder is en geen liberaal is geen verstand heeft. Spreker vraagt zich af in hoeverre deze kreet nog waarde heeft. Is men van mening dat deze kreet nog wel degelijk waarde heeft, dan vraagt spreker zich af of wij niet door de verlaging van de leeftijd die kant opgaan dat wij ertoe medewerken een regering tot stand te brengen die geen enkele V.V.D.-er graag wil.

De heer J.J.P. Meijer te Utrecht gaat in op wat de heer Visser zei. Uitdrukkelijk stelt spreker dat het al dan niet beslissen over de kiesgerechtigde leeftijd van 21 naar 18 jaar niets te maken heeft met het argument of dit een voor- of een nadeel voor onze V.V.D. betekent. Het geheel dient van een heel ander standpunt uit gezien te worden. De heer Koetser heeft gesteld dat nu op dit ogenblik geen beslissing kan worden genomen. Spreker is het hier niet mee eens. In het vorige congres is dit probleem naar voren gekomen. Toen is er gesteld dat de vergadering er niet op voorbereid was, maar voor dit congres hebben wij ruimschoots de tijd gehad ons erop voor te bereiden. Verder werd het de Commissie verweten dat zij het probleem niet eerder had behandeld. Spreker meent daarentegen dat het juist pleit voor de Commissie dat, toen zij merkte dat er nog een belangrijk probleem bestond waaraan zij in eerste instantie niet gedacht had, maar waarvan bleek dat het bij de anderen leefde, zij het alsnog behandeld heeft en een voorstel over dit probleem naar voren heeft gebracht.

De heer L.M. van Voorene uit Amersfoort merkt op dat in tal van gevallen waarin personen beneden de 21 jaar huwen, gezegd wordt dat het een onbezonnen stap is geweest. Daargelaten of de omgeving gelijk heeft of niet, oordeelt spreker het een niet juist criterium om diegenen die dan volgens de volksmond wel bezonnen geweest zijn hun meerderjarigheidsrechten te onthouden. Spreker is daarom voor resolutie 31.

Het lid van de Commissie, de heer Dr. G.H. Scholten, erkent dat de Commissie inderdaad in eerste instantie over dit probleem niet geadviseerd heeft, maar dat zij in tweede instantie, nadat zij daarop geattendeerd was, ingezien heeft dat dit wel degelijk een belangrijk punt is. Een punt dat ook nauw met onze opdracht samenhangt. Met name bestaat er een nauwe samenhang tussen hen die voorstander zijn van staatsburgerlijke vorming en het betrekken van jeugdige lieden die die vorming niet genoten hebben, in het stemproces. Het is nu eenmaal zo dat men al doende het beste leert; iedereen die iets met onderwijs te maken heeft zal dit beamen. Vindt nu eerst staatsburgerlijke vorming plaats en pas jaren later krijgt men nog eens het stemrecht, dan zal die staatsburgerlijke vorming haast niet aanslaan en zal men, wanneer men gaat stemmen, vergeten zijn hoe men gevormd is. Dit is één reden waarom de Commissie zo krachtig voor verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd is. In de tweede plaats is het - het is terecht

door de vorige spreker gezegd - niet belangrijk of de V.V.D. stemmen zal winnen of verliezen als de partij dit invoert; als wij het principieel juist vinden, dan moeten wij het doen. Spreker wil echter toch de angstigen enigermate geruststellen. Bij verscheidene verkiezingsonderzoeken is gebleken dat juist de jeugdigen, zeker voordat D '66 op het tapijt kwam, in grote getale op de V.V.D. stemden en dat daarom verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd helemaal niet ongunstig zou zijn.

Het lid der Commissie, Mr. W.G. Belinfante, memoreert dat de heer Korthals Altes gesproken heeft tegen resolutie 32 en voor 31, en dat eigenlijk nog niemand heeft gesproken tegen 31 en voor 32. Het betoog van de voorzitter van de Commissie, de heer Geertsema, was dermate objectief en gaf zo zeer het volle pond aan de andere partij dat spreker meent als voorstander van resolutie 32 en tegenstander van resolutie 31 toch ook nog iets te mogen zeggen. Naar de mening van de minderheid der Commissie, zij het de grootst mogelijke minderheid, zijn hier twee problemen die helemaal niets met elkaar te maken hebben. Er is een politiek probleem of men de kiesgerechtigde leeftijd moet verlagen van 21 naar 18 jaar. Een politiek probleem wat men op zichzelf kan beschouwen en waar in Nederland zeer veel belangstelling voor bestaat. Aan de andere kant is er de vraag of men de leeftijd van de meerderjarigheid moet verlagen. Dit is eigenlijk helemaal geen politiek probleem, maar een ingewikkeld juridisch probleem met vele facetten, sociale, familierechtelijke en burgerrechtelijke facetten. Spreker heeft nooit gemerkt, behalve dan in de resolutie van Amsterdam, dat er in Nederland zo'n geweldig sterke aandrang bestaat om de leeftijd van de meerderjarigheid te verlagen van 21 op 18. Is dit werkelijk zo verschrikkelijk nodig? Wanneer men een statistische aanleg heeft, kan men in de Staatscourant natellen hoeveel handlichtingen er elk jaar plaatsvinden; dit is een zeer beperkt aantal. Dit zijn mensen tussen de 18 en 21 jaar die om de een of andere reden volledige handelingsbekwaamheid wensen te bezitten omdat ze misschien een bedrijf moeten leiden, omdat hun vader vroeg gestorven is. Men kan dan die meerderjarigheidsverklaring krijgen door een rechterlijke uitspraak. Maar dat hier in Nederland 12½ miljoen mensen te springen staan om de leeftijd van de meerderjarigheid te verlagen tot 18 jaar heeft spreker nooit gemerkt. Daarom is spreker voor de ontkoppeling, waarmede ook dit grote voordeel wordt bereikt, dat inderdaad op dit ogenblik een resolutie kan worden aangenomen die inderdaad iets betekent. Want wanneer resolutie 31 wordt aangenomen, waarin gezegd wordt dat het gehele probleem gekoppeld zal worden, dan zijn we er toch nog niet helemaal uit. Immers, dan dienen nog een aantal voorbehouden gemaakt te worden en dan dient er nog een studie te komen. Dit betekent, dat daarmee ook de zaak van de kiesgerechtigde leeftijd op de lange baan geschoven wordt, en daarom is spreker voor 32 en tegen 31.

Thans krijgt de Algemeen Secretaris en lid van de Commissie, de heer Mr. F. Korthals Altes het woord. Spreker wil iets zeggen, niet namens de Commissie, maar misschien namens het Hoofdbestuur, n.l. over het voorstel van de afdeling Voorschoten, vorig jaar in Maastricht gedaan, om de leeftijd waarop men tot de partij zou kunnen toetreden te verlagen van 21 naar 18 jaar. Dit voorstel is toen op advies van het Hoofdbestuur verworpen. De afdeling Voorschoten heeft zich nu enigszins verwonderd dat in de Commissie en misschien ook wel in het Hoofdbestuur een zo snelle evolutie heeft plaatsgevonden. Echter het voorstel van de afdeling Voorschoten vond aanvankelijk zeer algemeen de instemming van het Hoofdbestuur. Het Hoofdbestuur was er voor om het voorstel van de afdeling Voorschoten tot verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd te voorzien van een positief advies en het door de ledenvergadering te laten aannemen. Tijdens de discussies in het Hoofdbestuur werd er echter op gewezen, dat wanneer je die stap ~~maakt~~ het ook in de rede lag om vervolgens te gaan pleiten voor

verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd. Daarover is toen advies gevraagd aan de Tweede Kamerfractie; aan de Tweede Kamerfractie is gevraagd of zij hiervoor zou zijn. De Tweede Kamerfractie was er niet voor en dit is de reden geweest dat het Hoofdbestuur de Algemene Vergadering het voorstel heeft ontraden. Inmiddels heeft de partij over dit onderwerp nagedacht en zijn er een groot aantal amendementen in Hilversum ingediend, strekkende tot verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd en de Commissie Kieser-Gekozen heeft zich hierover beraden. Die Commissie is nu tot de conclusie gekomen dat de kiesgerechtigde leeftijd verlaagd moet worden. Dit houdt volgens spreker ook in dat het Hoofdbestuur min of meer verplicht is om de volgende Algemene Vergadering alsnog het voorstel Voor- schoten, en dan als eigen voorstel, aan de vergadering voor te leggen en te zeggen dat zolang de kiesgerechtigde leeftijd nog niet verlaagd is de partij toch open wordt gesteld voor die groep die door de partij mondig wordt geacht. Het tweede punt waarop de heer Korthals Altes wil ingaan is de uittaling van de heer Belinfante dat het in de Staatscourant nu niet bepaald wemelt van personen tussen de 18 en 21 jaar, die om handlichting vragen. Dit is op zichzelf juist, maar dit is geen argument om aan te nemen, dat de meerderjarigheidsgrenslleeftijd niet verlaagd zou moeten worden, want om handlichting te verkrijgen dient men zich te wenden tot iemand die juridisch bijstand kan verlenen. Juridische bijstand verlenen wordt meestal niet voor niets gedaan, zeker niet in die gevallen, waarin iemand handlichting nodig heeft wat betekent dat hij betalen kan. Men vraagt dus alleen juridische bijstand wanneer het absoluut noodzakelijk is. Het aantal gevallen waarin het noodzakelijk is handlichting te verkrijgen is gering; vandaar dat handlichting weinig wordt gevraagd en hierover ook weinig in de Staatscourant wordt gepubliceerd. Hier tegenover staat dat dergelijke verzoeken wanneer ze ingediend worden, zelden worden afgewezen. Dan heeft de heer Belinfante gezegd, dat de vraag welke rechtshandelingen misschien zouden moeten worden uitgezonderd een langdurige studie zouden eisen en dat dat geen politieke zaak is. Het kan wel zijn dat het geen politieke zaak is, maar de politici moeten erover beslissen, want de Tweede en de Eerste Kamer en de regering zullen de beslissing moeten nemen of ze de meerderjarigheidsgrens verlagen en welke uitzonderingen dan daarop aangebracht moeten worden; de politieke partijen zullen zich daarover moeten uitlaten. Spreker gelooft niet dat de studie zo vreselijk lang zou moeten duren. De verlaging moet gepaard gaan met een Grondwetswijziging en dat kan op zijn vroegst in 1971 gebeuren bij de Kamerontbinding. Het kan wel eerder, maar dan zou de Kamer eerder ontbonden moeten worden en we hebben begrepen dat de oppositie dat voorlopig nog niet wil. In die tussentijd is deze studie zeker wel te maken, want het probleem zelf is in de kringen van deskundigen reeds geruime tijd aan de orde. Spreker eindigt met te zeggen dat hij in zoverre een voorkeur heeft voor resolutie 32 dat, wanneer resolutie 31 verworpen mocht worden, hij gaarne zou zien dat 32 wordt aangenomen en dat wij niet, zoals de Partijraad heeft geadviseerd, eerst zelf nog eens heel lang gaan studeren voordat we uitmaken of de deskundigen mogen gaan studeren. Dan gaat het, zoals de heer Belinfante vreest, inderdaad zeer lang duren.

Het slotwoord van deze discussie krijgt thans de heer Mr. W. J. Geertsema, voorzitter van de Commissie. Over de interventies van de heren Van Voorene en Meijer wil spreker niets zeggen, aangezien beide heren het met de Commissie eens zijn. Over de interventie van de heer Visser heeft de heer Scholten al het een en ander gezegd. Ook van zijn kant wil de heer Geertsema nadrukkelijk stellen van mening te zijn dat hier niet electorale motieven in het geding moeten worden gebracht. Wij hebben dat in het gehele rapport aan alle kanten vermeden en het zou bijzonder onjuist zijn als wij ons bij de voorstellen gingen afvragen of de V.V.D. daar

beter van zou worden of niet. Spreker gelooft dat wij dan hele slechte nazaten zouden zijn van de liberalen die destijds vurige pleitbezorgers voor het algemeen kiesrecht zijn geweest, hoewel het algemeen kiesrecht in die tijd bepaald niet in het voordeel van de toenmalige liberalen was. De liberalen hebben zich echter op dat moment geen ogenblik electorale vragen gesteld; zij vonden algemeen kiesrecht juist, zij hebben er vóór gestemd en ze hebben het bepleit. Dit is, meent spreker, ook het standpunt dat wij als V.V.D. op dit ogenblik moeten innemen.

De heer Blekxtoon heeft voor de koppeling gepleit en is beantwoord door de heer Belinfante. De heer Meijeraan heeft wat angsten uitgesproken op alle mogelijke terreinen; hij heeft de leerplichtige leeftijd erbij gehaald, hij heeft de jeugdlonen erbij gehaald. Spreker gelooft echter niet dat die zaken ook nog gekoppeld moeten gaan worden. Inderdaad kan men natuurlijk elke betrekkelijk eenvoudige zaak zo ingewikkeld maken, dat men zegt er geen beslissing meer over te kunnen nemen. Het zou echter uitermate onverstandig zijn al deze zaken op dit moment in het geding te brengen. Er bestaan allemaal verschillende leeftijden; de leerplichtige leeftijd is op het ogenblik op 16 jaar gesteld; het jeugdlloon varieert per bedrijfstak, en geldt hier tot 23 jaar, en daar tot 24 jaar. We dienen de zaak niet te gaan compliceren door er deze dingen ook nog bij te betrekken.

Wat de woorden van de heer Koetser betreft, meent spreker inderdaad volmondig te moeten zeggen dat er een heel duidelijke evolutie binnen de V.V.D. heeft plaatsgevonden tussen de vergadering van Maastricht en deze vergadering, een evolutie niet alleen op het gebied van de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd. Ook in de Commissie heeft zich een duidelijke evolutie afgespeeld. Een evolutie, die zich ook bij de Nederlandse bevolking, maar vooral bij de jeugd heeft voorgedaan. Spreker acht het bijzonder moeilijk de criteria aan te geven voor de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd. De Commissie heeft een aantal voorbeelden opgesomd en een aantal motiveringen voor deze verlaging gegeven. Maar voor spreker zelf is het allerbelangrijkste punt dat de jeugd, inderdaad de jeugd rond 18 jaar, bereid is verantwoordelijkheid te dragen. We kunnen wel eens bezwaren hebben, misschien als ouderen en misschien ook als jongeren, over de methoden die op een moment worden toegepast, maar het allergrrootste belang is dat men duidelijk blijk geeft niet alleen belangstelling voor de politiek te hebben, maar ook duidelijk blijk geeft verantwoordelijkheid te willen dragen. Spreker gelooft dat wij hieraan gevolg moeten geven door de jeugd ook het recht te verschaffen zich daadwerkelijk in te laten met de politiek. Spreker doet een dringend beroep op de vergadering om in ieder geval de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd te aanvaarden. Daarmede wordt tegemoet gekomen aan de zeer terechte drang van de jeugd om zelf hun verantwoordelijkheid in handen te nemen.

De Voorzitter brengt thans resolutie 31, de koppelingsresolutie, in stemming. Aangezien de uitslag van de stemming bij handopsteken niet duidelijk is, wordt besloten schriftelijk te stemmen. Voor deze stemming worden de witte stembriefjes met de 2 gebruikt.

De uitslag van de stemming is voor resolutie 31: 212 stemmen, tegen resolutie 31: 154 stemmen, blanco: 0 stemmen, zodat resolutie 31 is aangenomen.

De Voorzitter stelt dat, nu resolutie 31 is aangenomen, het zinloos is nog over resolutie 32 te stemmen. Dit betekent overigens ook dat het Hoofdbestuur zich in zijn volgende vergadering moet beraden over de samenstelling van een studietoelagencommissie. De Voorzitter zegt toe dat het Hoofdbestuur ten spoedigste dit besluit ten uitvoer zal brengen en de studietoelagencommissie zal instellen en aan het werk zetten.

De Voorzitter vraagt of de afdelingen, die resoluties over dit onderwerp hebben ingediend, deze nog in stemming willen brengen. Dit blijkt niet het geval en de Voorzitter gaat over op het

volgende punt. Tijdens de vergadering in Hilversum is gediscussieerd, o.a. door de heer Mr. E.H. Toxopeus, over de wijze van handelen bij een Kabinetsformatie. Deze discussie heeft geresulteerd in een verzoek aan de heer Toxopeus om een stuk te schrijven waarin zijn mening is neergelegd betreffende een betere en juistere procedure voor de Kabinetsformatie. Dit stuk is gepubliceerd in "Vrijheid en Democratie" van 2 mei 1969. De Voorzitter vraagt of een der aanwezigen behoefte heeft iets naar aanleiding van dit advies te zeggen.

De heer Mr. W.G. Belinfante, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen, is van het advies van de heer Toxopeus geschrokken, een schrik waaraan hij uiting wil geven. De heer Toxopeus adviseert dat in den vervolge de adviseurs van Hare Majesteit bekend maken in welke politieke richting hun aanbeveling aan Hare Majesteit gaat. Spreker noemt dit een hoogst bedenkelijk systeem, omdat hiermede een eind wordt gemaakt aan de onschendbaarheid van de Koning. Immers, zodra men weet, zij het dan ook globaal, wat de verschillende adviseurs de Koningin hebben geadviseerd, als men dus het geheim van Soestdijk laat varen, dan kan men beoordelen waarom de Koningin een bepaalde formateur heeft aangewezen. Dan kan men ook kritiek op dat besluit gaan uitoefenen, omdat men zich dan kan gaan afvragen waarom de Koningin ondanks de adviezen van verschillende staatslieden een geheel andere dan de door deze staatslieden genoemde personen tot informateur of formateur heeft benoemd. Dan wordt zodoende een eind gemaakt aan het beroemde artikel van de Grondwet dat de Koning onschendbaar is; spreker acht dit een hoogst bedenkelijk systeem. Hij is in zijn opvatting, die hij in november heeft verdedigd, versterkt dat wij de andere kant uit moeten en dat wij hier de Tweede Kamer een uitspraak moeten laten doen. Kortom, men moet of de huidige procedure laten zoals die is, of men moet overstappen op een procedure zoals deze in november van de zijde van de commissie is verdedigd. De voorgestelde verbetering echter die de heer Toxopeus heeft voorgesteld is, spreker moet het tot zijn spijt zeggen, zeer bedenkelijk.

De heer J.F. Meijeraan te Naarden haakt in op de door de heer Toxopeus in zijn stuk genoemde resolutie van de afdeling Naarden, waarvan de strekking is te doen nagaan op welke andere wijze verbetering zou kunnen worden gebracht in de Kabinetsformatieprocedure. De hoofdzaak van de resolutie was dat de partij zich uitsprak voor handhaving van de beginselen der thans bij de benoeming van de Ministers gebruikelijke adviesprocedure aan de Kroon. Aan deze hoofdzaak moet vastgehouden worden. De bijzin van de resolutie van de afdeling Naarden heeft meer aandacht gekregen dan in de bedoeling lag van Naarden. De bijzin was bedoeld als een blijk van de algemene bezorgdheid die in de ledenvergadering van Naarden tot uiting kwam, een algemene afkeer van de bezwaren welke kleven aan de manier waarop de Kabinetsformatie in de praktijk geschiedt. Het was derhalve niet zozeer een uitnodiging om uit te zoeken op welke formele manier die procedure misschien herzien zou kunnen worden, dan wel een uitnodiging aan de betrokkenen, van wie de man in de straat vaak de indruk krijgt dat niet alleen punten van landsbelang bij de Kabinetsformatie de eerste prioriteit genieten. Het was misschien een wat simpele constatering, maar het was de hoofdzaak - en daar gaat het toch om wanneer we over duidelijkheid en politiek onbehagen spreken - dat men bij het geven van advies aan het Staatshoofd zich beraadt over de meest wenselijke regering, een regering die op dat moment voor het land de beste is. Op dit ogenblik kan men zich niet aan de indruk onttrekken dat er voor sommigen wel andere elementen bij komen, elementen die in de door de heer Toxopeus gegeven procedure niet worden ondervangen.

Een bezwaar tegen de huidige gang van zaken is, volgens spreker, dat de gefaald hebbende formateur niet ter verantwoording kan worden geroepen. Persoonlijk oordeelt spreker dit niet erg. Wanneer diegene die wel iets tot stand brengt de instemming

van de Kamer krijgt en de regering vormt die de motie van vertrouwen krijgt, dan is het naar spreker meent, niet interessant om na te kaarten over wat er allemaal had kunnen gebeuren.

De heer Mr. E.H. Toxopeus memoreert dat hij in de vergadering van november over dit onderwerp heeft gezegd dat naar zijn oordeel het advies van de Commissie het Staatshoofd, om het maar heel populair te zeggen, tot marionet zou degraderen. De Commissie meent dat het door haar aanbevolen systeem inderdaad zou leiden tot de definitieve aanwijzing van een formateur en premier. Spreker was het daar niet mee eens en heeft hiertegen toen bezwaar gemaakt.

De heer Belinfante heeft naar aanleiding van punt 1 van de korte notitie opgemerkt, dat het een schande is omdat dan beoordeeld zou kunnen worden of de Koningin al dan niet gehandeld heeft overeenkomstig het advies van de adviseurs. Spreker werpt hiertegen in dat in zijn advies de positie van de Koningin een veel zelfstandiger blijft dan in het systeem van de Commissie. Het door hem gegeven advies is in wezen hetzelfde systeem als het huidige met iets meer openheid en iets meer duidelijkheid. De heer Toxopeus stelt niet gezegd te hebben dat de adviseurs zouden moeten zeggen wat ze het Staatshoofd geadviseerd hebben, maar dat ze alleen bekend maken in welke politieke richting het advies gaan zal. Dit is trouwens ook al op te maken uit de verkiezingsuitslag. Prof. Oud heeft indertijd vastgesteld dat het geheim van Soestdijk is, dat dat wat het Staatshoofd zegt niet publiek gemaakt wordt. Men praat niet over de opmerkingen, de vragen en de aandrang van het Staatshoofd. Omgekeerd, zo heeft Prof. Oud het gesteld, is het niet nodig niet te vertellen wat je zelf politiek meent. Er blijft in ieder geval een marge in de conceptie zoals gegeven door de spreker tussen het politieke beleid dat men aangeeft en de feitelijke uitkomst van de aanwijzing van een premier. Personen worden in het geheel niet genoemd. Het Staatshoofd blijft vrij aan te wijzen wie hij wil. Dit is helemaal niet het geval in de gedachtengang van de Commissie, want daar wordt meteen gezegd: mijnheer X moet het zijn. Daarom meent spreker dat het verwijt van de heer Belinfante niet opgaat.

De heer Toxopeus gelooft dat zijn poging, waarbij hij toegeeft dat zijn poging helemaal geen spectaculaire resultaten heeft opgeleverd, maar dat kan ook niet binnen dit systeem, toch geleid heeft tot iets meer openheid, iets meer duidelijkheid - om een woord van deze tijd te gebruiken - in de Kabinetsformatie. Vermeden moet worden dat manoeuvres gevolgd worden waarin mensen geadviseerd worden, van wie men tevoren weet dat ze het niet zullen worden. Om dit soort dingen te vermijden zou het aanbeveling kunnen verdienen zich te gedragen volgens de ongeschreven regels die spreker zich heeft voorgesteld. Overwegende wat hij in de loop der tijden heeft meegemaakt op het gebied van Kabinetsformaties, heeft de heer Toxopeus getracht een zo goed mogelijk advies te geven. Spreker zegt bij zichzelf de recente Kabinetsformaties te hebben nagegaan en zich beraden te hebben wat voor verbeteringen aangebracht zouden kunnen worden zonder het stelsel op zichzelf aan te tasten.

De heer J.J.P. Meijer te Utrecht vraagt de heer Toxopeus of de door hem voorgestelde procedure, waarin het politieke advies bekend gemaakt zou worden, niet erger is dan het bekend worden welke persoon aangeraden wordt. Immers bij het noemen van een persoon wordt de Koningin niet direct geconfronteerd met een politieke beslissing. Daarentegen wanneer bekend gemaakt wordt welke politieke lijnen haar voorgesteld zijn en Zij dan een besluit neemt, wordt Zij politiek geëngageerd.

De heer Mr. E.H. Toxopeus antwoordt dat in dit geval de persoon natuurlijk de politiek is. Het is ondenkbaar dat men een formateur zou aanbevelen los van de politieke constellatie; het gaat om de politiek, daar zijn wij mee bezig. Destijds heeft de V.V.D. een Kabinet voorgesteld bestaande uit de drie confessionele partijen en de V.V.D. Binnen die constellatie kan men dan aan

personen denken, maar zou de heer Meijer zich kunnen indenken dat de heer Zijlstra een Kabinet met de P.v.d.A. erin zou willen aanvoeren?

Het lid van de Commissie, de heer Drs. A. J. B. Hubert krijgt het woord. Spreker erkent dat de heer Toxopeus meer openheid nastreeft maar het is een openheid, zo gaat spreker verder, op exact verkeerde punten in ons staatsbestel, n.l. in de verhouding van personen tot de Koning. De Commissie en, naar spreker meent, ook de helft van de partij wil inderdaad meer openheid, maar dan openheid op het gebied van acties van partijen en van acties van formateurs en informateurs; een openheid die wij op de wijze van de heer Toxopeus juist minder krijgen. Volgens het advies van de heer Toxopeus wordt inderdaad de persoonlijke actie van Hare Majesteit de Koningin, zeker in het geval dat er tegenstrijdige adviezen zijn, en derhalve afgelezen kan worden welke keuze Hare Majesteit persoonlijk uit de tegenstrijdige adviezen heeft gemaakt, bloot gelegd en dit is een onaanvaardbare zaak in ons staatsbestel. Een heel ander punt is de mogelijkheid om de verantwoordelijkheid van informateurs, ook van mislukte informateurs, beter te regelen, n.l. door de regel dat het Kabinet niet onmiddellijk na de verkiezingen aftreedt, maar pas op de datum dat er een nieuw Kabinet is. Als tweede mogelijkheid noemt spreker de mogelijkheid om een aangewezen formateur of informateur te benoemen tot Staatssecretaris bij het Kabinet van Algemene Zaken, waardoor hij geen Kabinetslid zou worden, maar wel politiek verantwoordelijk is en ter verantwoording geroepen kan worden door de Tweede Kamer, het lichaam wat nog altijd die verantwoording zal moeten kunnen vragen.

De heer J. Gosschalk te Voorburg vraagt de heer Toxopeus of hij bedoeld heeft dat de Koningin toestemming gevraagd wordt de adviezen te publiceren.

De heer M. H. Toxopeus antwoordt ontkennend.

De heer Dr. E. Nordlohne, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone, acht het gewenst de adviezen, die aan de Koningin uitgebracht worden, te publiceren. Dit is gewoon een kwestie van eerlijkheid en van oprechtheid, aansluitende bij de algemene golf aan behoefte aan oprechtheid die er op dit ogenblik door ons land gaat. Men moet vooral niet denken dat de adviezen die de fractievoorzitters aan de Koningin uitbrengen na de algemene verkiezingen geheim blijven. Dit is volstrekte onzin, de adviezen liggen op straat. Het gaat n.l. als volgt. Men belt na afloop een fractievoorzitter op en dan vraagt men natuurlijk niet wat deze fractievoorzitter de Koningin gezegd heeft, maar men vraagt de fractievoorzitter wat in zijn visie de oplossing voor het politieke probleem is. Spreker gelooft aan deze woorden niets meer te hoeven toevoegen.

De heer Mr. E. H. Toxopeus is het geheel met de heer Nordlohne eens, die met zijn instemming de noviteit van zijn gedachten sterk gerelativeerd heeft. Op het ogenblik geschiedt het bekendmaken van de adviezen langs alle mogelijke wegen en iedereen trekt er zijn conclusies uit en het zou spreker daarom helemaal niet verkeerd lijken dat men zijn visie op de politieke betekenis van de verkiezingsuitslag geeft en dat men dan geen toestemming behoeft te vragen voor het trekken van conclusies hieruit. De heer Toxopeus is uitgegaan van de gedachte dat het zoals het nu geschiedt een groot stuk geheimzinnigdoenerij is, welke helemaal nergens toe dient. De geheimzinnigdoenerij leidt er alleen maar toe dat er allerlei speculaties komen. Van die geheimzinnigdoenerij dient afstand genomen te worden maar men dient niet in de situatie te komen dat het Staatshoofd geen wezenlijke rol meer speelt. Dit was het punt waarom spreker zich gekeerd heeft tegen het voorstel van de Commissie.

De Voorzitter doet het volgende ordevoorstel, n.l. het advies van de heer Toxopeus voor kennisgeving aan te nemen. De vergadering gaat hiermee akkoord.

De laatste kwestie die overgebleven is van de vergadering in Hilversum is de kwestie van de onverenigbaarheid van verschillende functies, b.v. onverenigbaarheid van het burgemeestersambt en het lidmaatschap van Provinciale Staten. In Hilversum is toegezegd, dat er een nader rapport zou worden uitgebracht. De Vereniging van Staten- en Raadsleden, aan wie gevraagd is dit rapport uit te brengen, is echter nog niet met haar arbeid gereed gekomen. De Vereniging moeten wij hierover niet te hard vallen, aangezien het hier een uiterst ingewikkelde materie betreft. Immers, praat je over de ene onverenigbaarheid, dan kom je al spoedig in de andere. Bovendien is op het ogenblik de verantwoordingsplicht van Gedeputeerde Staten tegenover de Provinciale Staten in discussie. Dit alles houdt met elkaar verband. Hoofdbestuur en Partijraad hebben dus niet een stuk gekregen waarover zij een oordeel, een advies konden geven. Wel heeft de commissie Geertsema zich erover beraden en in deze commissie bleken inderdaad twee groeperingen te zijn, n.l. tegen verenigbaarheid en voor verenigbaarheid. Dit is het enige waar we nu over beschikken. Hier speelt nog doorheen dat de kandidaatstelling voor Provinciale Staten reeds begonnen is en daarom stelt de Voorzitter voor dit punt op dit ogenblik niet verder af te handelen. Spreekster gelooft dat diverse centrales die al met de kandidaatstelling begonnen zijn in grote moeilijkheden gebracht zouden worden wanneer wij hier nu rauwelijks zonder rapport van de Vereniging van Staten- en Raadsleden een beslissing zouden gaan nemen. Daarom is het voorstel van spreekster om dit probleem niet in dit congres te behandelen, maar in de eerste de beste gelegenheid die zich daarna voordoet.

De heer J.J.P. Meijer te Utrecht is het met de Voorzitter eens het probleem op te schorten, aangezien er geen rapport en geen stukken ter tafel liggen. Spreker zou echter graag iets concreter weten op welke termijn de Voorzitter denkt dit onderwerp aan de orde te stellen.

De heer Drs. A.M. Bom te Naarden toont zich bijzonder gelukkig met het voorstel van de Voorzitter. Hadden wij het onderwerp in Hilversum in november vorig jaar behandeld, dan hadden wij zuiver kunnen spreken over het theoretisch probleem. Wanneer het echter nu besproken zou worden, dan zou het theoretisch probleem vermengd worden met het praktische probleem van een bepaalde kandidaat wel of een bepaalde kandidaat niet. Wij zouden dan een onzuivere uitslag krijgen en wij ambiëren juist een heel preciese uitspraak te doen. Daarom is spreker bijzonder gelukkig met het voorstel het nu niet te behandelen; hij hoopt dat de partij dit voorstel aanneemt. Tevens hoopt spreker dat dit voorstel behandeld zal worden nadat de kandidaatstellingen voor de Provinciale Staten en ook de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer definitief achter de rug zijn.

De heer Mr. J. Schuttevaer te Utrecht stelt in zijn hoedanigheid van secretaris van de kamercentrale Utrecht ook reeds te maken gehad te hebben met de voorbereiding van de kandidatuur voor de Provinciale Staten. Het is al gebeurd dat een van de leden, die burgemeester is van een kleine gemeente, zich enigszins voorzichtig heeft opgesteld met de uitlating dat hij zich niet graag kandidaat zou willen laten stellen wanneer de tendens in de partij die richting uitgaat dat later wordt gezegd dat de functie van burgemeester en lid van Provinciale Staten onverenigbaar is. Spreker vraagt daarom wanneer de Voorzitter denkt het onderwerp te behandelen; het zou bijzonder onplezierig zijn wanneer Utrecht opnieuw met de kandidaatstelling zou moeten beginnen in verband met de uitspraak van de partij.

De Voorzitter is dankbaar voor de suggestie van de heer Bom. Zij kan zich met hem voorstellen dat de kwestie pas behandeld wordt nadat de kandidaatstelling voor de Staten en zelfs ook de kandidaatstelling voor de Kamer heeft plaatsgevonden. Hierbij komt nog het zakelijk-organisatorische motief, dat te voorzien is dat wij inderdaad de komende jaren zo enorm veel te doen hebben op het gebied van

politieke vraagstukken, kandidaatstelling, verkiezingsprogram, dat spreekster geen mogelijkheid ziet een eerdere datum te kunnen en mogen beloven. Bovendien komt het spreekster, waar het gaat om combinatie van bepaalde personen, waardoor zoals de heer Schuttevaer terecht opmerkte moeilijkheden kunnen ontstaan, veel beter voor om het geheel pas te behandelen nadat al deze kandidaatstellingen hebben plaatsgevonden. Dan kan het inderdaad behandeld worden op principiële gronden, zoals de heer Bom gezegd heeft, en niet met in het achterhoofd de gedachte dat wanneer zus of zo gestemd wordt, mijnheer A of B niet op de lijst gezet kan worden. Dan worden heel praktische zaken met heel principiële zaken met elkaar verward. Daarom sluit spreekster zich gaarne aan bij de suggestie van de heer Bom en vraagt de vergadering hetzelfde te doen.

De heer F. Lauxstermann te Amsterdam geeft een kleine aanvulling. Laten wij niet wachten tot na de kandidaatstelling maar zelfs tot na de verkiezing. Wanneer n.l. een kandidaat gesteld is en hij hoort dan dat de partij het eigenlijk liever niet wil, dan is dat tegenover hem niet plezierig.

De Voorzitter antwoordt dat haar antwoord dit reeds impliceerde. Spreekster sprak immers van na de kandidaatstelling voor de Tweede Kamer en dan zitten verkozen Statenleden reeds geruime tijd in de Staten. De Voorzitter vraagt de vergadering akkoord te gaan met het uitstel van de behandeling van dit onderwerp tot na de Tweede Kamerverkiezingen. De vergadering stemt met overgrote meerderheid hiermee in.

De Voorzitter stelt dat de avondagenda hiermede afgehandeld is, slechts 10 minuten later dan de tijd, 22.30 uur, die zij hiervoor had gesteld. Spreekster dankt de aanwezigen hartelijk voor de zake-lijke afhandeling.

De Voorzitter schort om 22.40 uur de vergadering op met een dringend verzoek om de volgende ochtend stipt om 9.30 uur aanwezig te zijn, aangezien het onderwerp dat die ochtend behandeld moet worden uiterst omvangrijk is.

ZATERDAGOGHTEND, 10 mei 1969, 9.30 uur.

De Voorzitter heropent om 9.30 uur de vergadering en gaat over op het punt Behandeling van hoofdstuk IV; inzake communicatie en presentatie met de daarbij behorende resoluties en besluiten en de op die resoluties en besluiten ingediende amendementen en wijzigingsvoorstellen. (Resoluties 21 t/m 26, en besluiten A en B). Discussieleider: de Voorzitter van de partij. Wordvoerders van de Commissie: Dr. E. Nordlohne, voorzitter van de werkgroep communicatie en Mr. F. Korthals Altes, Algemeen Secretaris van de partij.

De Voorzitter betoogt gisteren aan het begin van de vergadering reeds gezegd te hebben dat het een enorme materie is waar we doorheen moeten komen. Dit geldt wel heel in het bijzonder voor het hoofdstuk dat hedenmorgen behandeld gaat worden, n.l. de communicatie. Het hoofdstuk dat eigenlijk het meest van alle hoofdstukken over ons zelf gaat, over het werken van de partij, de mogelijkheden die er zijn, de verbetering van de interne communicatie, van de meningsvorming, van het imago, de presentatie en wat dies meer zij. De Voorzitter wijst erop dat in de tijd van 3½ uur 6 resoluties en enkele toegevoegde resoluties behandeld moeten worden. Dit betekent een half uur per resolutie. Spreekster vindt het vervelend te moeten jagen, maar aan de andere kant hoopt zij dat de vergadering er begrip voor heeft dat het Hoofdbestuur zo verschrikkelijk graag aan de slag wil met alle voorstellen die hier in dit stuk liggen besloten. Daarom zal de spreektijdbeperking heel streng in acht moeten worden genomen waarvoor de Voorzitter bij voorbaat haar excuses aanbiedt.

Aan de orde is thans resolutie 21. De resolutie, welke handelt over openbaarheid der vergaderingen en over openbare standpuntbepalingen. Hierop zijn ingediend amendementen van Amsterdam, Wassenaar, Roosendaal, Naarden, Amstelveen, Muiden/Muiderberg, Eindhoven en Den Haag. De amendementen van de afdelingen Amsterdam, Den Haag en Wassenaar worden ingetrokken. Eveneens het redactionele amendement op sub c van Naarden, Amstelveen, Muiden/Muiderberg.

De heer J.F.Meijeraan licht het amendement van de afdelingen Naarden, Amstelveen, Muiden/Muiderberg op sub d van resolutie 21 toe. In de voorgestelde resolutie 21 wordt gesproken over persconferenties voor of tijdens begrotingsbehandelingen. Spreker heeft gezien dat er een aantal amendementen zijn die eraan twijfelen of dit de goede bewoordingen zijn. De afdeling Naarden heeft voorgesteld dit te wijzigen in b.v. "naar aanleiding van de behandeling van een begroting", omdat met name het geven van standpunten voor of tijdens de behandeling afbreuk zou kunnen doen aan het overleg dat juist in het college dat over de begroting moet beslissen, moet worden gevoerd. Het is in het algemeen niet erg zinvol en het doet afbreuk aan de openbare beraadslaging als van tevoren de standpunten al bekend moeten worden gemaakt. Vandaar het voorstel van Naarden om de woorden "vooral, voor of tijdens de begrotingsbehandeling" te vervangen door b.v. "naar aanleiding van een behandeling van de begroting". Verder heeft de afdeling Naarden ingevoegd: "na onderling overleg". Misschien lijkt dit overbodig, maar de bewoordingen van de voorgestelde resolutie zijn zodanig dat ze een persoonlijk beroep op iedere afgevaardigde lijken te doen en het leek de afdeling Naarden dat die bewoordingen bepaald misverstand zouden kunnen wekken. Natuurlijk is niet bedoeld dat zeven leden van de fractie ieder een persconferentie houden, maar "na onderling overleg" lijkt de afdeling Naarden niet overbodig.

De heer Drs.B.C.van Randwijk te Zeist zegt dat de afdeling Zeist zich geheel met de opmerking, zoals deze gemaakt is door de heer Meijeraan, verenigt. De afdeling Amersfoort verenigt zich ook met deze opmerking.

Thans krijgt het woord de heer Dr.E.Nordlohne, lid van de commissie Kiezer-Gekozenen. De heer Nordlohne betoogt dat de hoofdzak is dat de meningen die in onze kring over belangrijke zaken die aan de orde zijn leven, tijdig bekend worden gemaakt aan diegenen die werken op het gebied van de publiciteit. Dit wordt tegenwoordig vrij algemeen ingezien en ten aanzien van deze stelling is uit de partij geen enkele kritiek gekomen. Spreker is daarover verheugd. De kritiek richt zich in feite op de wat kleinere onderdelen b.v. de vraag die de heer Meijeraan gesteld heeft, of de woorden "voor of tijdens de openbare behandeling van de begroting" niet veranderd zou dienen te worden in "naar aanleiding van de begroting". Spreker meent dat dit afhangt van wat men wil gaan vertellen. Wil men voor de begroting iets mededelen over bepaalde plannen, bepaalde suggesties die men van plan is tijdens de behandeling van de begroting voor te dragen in de gemeenteraad, dan is het helemaal niet verkeerd om dit van te voren bekend te maken, want de grote moeilijkheden waar raadsleden en Kamerleden mee te maken krijgen is altijd het feit dat de gedachte die men op een gegeven moment spuit, niet altijd gaaf overkomt in de kranten omdat de journalisten niet voldoende geïnformeerd zijn geweest om alles tot in de details te begrijpen. Dan is het dus zaak zo vroeg en zo tijdig mogelijk de journalisten een zo volledig mogelijke informatie te verschaffen. Dit is eigenlijk de gedachte geweest om er ook bij te zeggen "voor de behandeling van de begroting" en natuurlijk ook "tijdens" de vergadering, de reeks van vergaderingen en begrotingsbehandelingen, aangezien het vaak heel verstandig is de opstelling van de fractie nader toe te lichten.

De opstelling van de fractie komt in de loop van zo'n vergadering niet altijd voldoende duidelijk over, vooral omdat er heel veel pleegt te gebeuren in een dergelijke reeks van vergaderingen; een parate ontmoeting met de pers kan op dit punt soms wonderen verrichten. Spreker tilt niet zwaar aan de opmerking van de heer Meijeraan. Het is praktisch hetzelfde en daarom vraagt spreker zich af waarom afstand te doen van de gedrukte tekst, die voor ons ligt.

De heer J.F.Meijeraan antwoordt, dat dat wat de heer Nordlohne wil, door de tekst van Naarden niet wordt uitgesloten. Omdat de tekst van de Commissie "vooral voor of tijdens" toch in die gevallen waar hij het oog op had bepaald misverstand kan opwekken, beveelt spreker het amendement Naarden met klem aan.

De heer Mr.F.Korthals Altes, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone, is het met de heer Nordlohne eens dat het verschil niet zo vreselijk groot is en daarom zou spreker niet erg teleurgesteld zijn wanneer de vergadering het amendement Naarden, Amstelveen, Muiden/Muiderberg zou overnemen. Spreker ziet echter een grote schoonheidsfout in de opmerking die tussen streepjes geplaatst is. De opmerking "bij voorkeur na onderling overleg" is het intrappen van een open deur en daarom zou hij die woorden willen schrappen.

De afdeling Naarden gaat akkoord met schrapping van deze woorden en de Voorzitter brengt vervolgens het amendement Naarden, Amstelveen, Muiden/Muiderberg in stemming. Het amendement Naarden enz. wordt met een meerderheid aangenomen.

De afdeling Eindhoven heeft amendementen op b en e ingediend. De heer M.J.Mulder te Eindhoven constateert dat deze amendementen in Eindhoven ontstaan zijn in het kader van het betere kontakt kiezer-gekozone. De afdeling Eindhoven dacht dat met nog grotere deskundigheid de problemen die regionaal gebonden zijn, beheerst resp. verdedigd zouden kunnen worden. Kortom, in het totale kader van een nauwere band tussen kiezer en gekozone zijn deze amendementen ontstaan.

De heer J.K.Muntinga te Doventer wijst erop, dat de V.V.D.-Tweede Kamerfractie besloten heeft door een taakverdeling in geografisch opzicht een aanvulling te geven op de reeds bestaande veelvuldige functionele kontakten met de ingezetenen, met de kiezers uit een bepaalde omgeving. De strekking van de wijziging van de afdeling Eindhoven onderschrijft spreker. Geef in overweging aan het Hoofdbestuur en de Verkiezingsraad om straks bij het opstellen van de lijst aan de vertegenwoordigers in de buitengewesten, zo mogelijk naar rato van het aantal stemmen dat zij gekregen hebben bij de laatste verkiezing, aandacht te geven. Verder gelooft spreker niet dat dit artikel van Eindhoven precies zo moet worden aangenomen omdat dit dan ten koste zou gaan van de betere tekst van punt b, zoals de Commissie voorstelt. Maar toch wil spreker aan het Hoofdbestuur en de Verkiezingsraad vragen aandacht te schenken aan de kansen die zij willen geven aan de buitengewesten om vertegenwoordigd te worden in de Kamer.

De heer L.M.van Voorene te Amersfoort begrijpt niet waarom het oorspronkelijke b zou moeten vervallen om plaats te maken voor het door Eindhoven voorgestelde b. Spreker zou kunnen begrijpen wanneer b van Eindhoven zou worden toegevoegd.

De heer E.A.J.Modderman te 's-Gravenhage verzekert dat, mocht het Hoofdbestuur niet grote aandacht besteden aan vertegenwoordigers van de buitengewesten bij het opstellen van de kieslijsten, de centrales klaar staan om dit op te vangen.

De afdeling Eindhoven toont zich bereid sub b van resolutie 21 te laten staan en haar amendement tot toevoeging te maken.

De heer Dr.E.Nordlohne merkt op, dat de wensen ten aanzien van de regionale spreiding strikt genomen hier niet op hun plaats zijn, aangezien wij het meer over de communicatie en minder over de opstelling van kieslijsten hebben. Bovendien heeft de heer Muntinga iets aan het Hoofdbestuur gevraagd. Aangezien spreker geen lid is van het Hoofdbestuur kan hij ook niet namens het Hoofdbestuur spreken. Het enige wat hij kan doen is zijn persoonlijke mening geven en zeggen dat zover hem bekend is, zoals ook terecht reeds door de heer Modderman werd opgemerkt, de centrales heel consumentieus de lijsten in de gaten houden en voor een regionale spreiding van de kandidaten zorg dragen. Spreker gelooft aan de andere kant dat een Hoofdbestuur dat leiding wil geven aan het opstellen van de kandidatenlijsten, er goed aan doet voor een evenwichtige samenstelling van die lijst te zorgen. Maar evenwichtig wil niet alleen zeggen evenwichtig volgens regionale spreiding maar wil bovenal zeggen rekening houden met de grote belangrijke onderwerpen die in de openbare vertegenwoordigende lichamen ter sprake komen. Dit soort dingen dient nooit absoluut gesteld te worden, maar altijd moet naar zo goed mogelijk gestreefd te worden. Dan komt men tot een redelijke verhouding. Men dient rekening te houden met de onderwerpen, men dient rekening te houden met de leeftijden, men dient rekening te houden met de regionale spreiding en als het kan ook met de maatschappelijke achterban, misschien ook wel met de afkomst van de afgevaardigden; men moet er rekening mee houden dat er niet alleen mannen in de fractie zitten maar ook vrouwen, enfin aan al dit soort dingen moet gedacht worden en natuurlijk dient ook aan de regionale spreiding gedacht te worden. Spreker meent dat dit in onze partij heel redelijk in het oog wordt gehouden, en dat er in de gehele procedure van kandidaatstelling aan de regionale organen zoveel invloed is verzekerd, dat er toch een redelijke mate van regionale spreiding bestaat.

Een vraag die bij spreker opkomt is de vraag waarom hearings zoveel nadruk krijgen. Eigenlijk kan in deze resolutie volstaan worden met het beginsel van zorg voor goede kontakten. Dit kan door persconferenties, maar natuurlijk zijn hearings ook een prachtig middel. Overigens zit men er als bestuurder zelf bij. En als eenmaal de opvattingen over grotere openheid zich meester maken van ieders overtuiging, dan is het helemaal niet belangrijk meer om het allemaal in details te gaan regelen. Spreker begrijpt dat bij Eindhoven een nadruk wordt gelegd op problemen van professionele bevolkingsgroepen. Maar dan zijn we bezig erg in details te treden en de mogelijkheid bestaat dat nu weliswaar de problemen van professionele bevolkingsgroepen bij Eindhoven in het centrum staan, maar dat over een paar jaar weer andere dingen in het centrum der belangstelling staan. Dit zou betekenen dat dan daar de nadruk op gelegd zou moeten worden. Wat dat betreft moet een resolutie ruimte laten voor verdere ontwikkeling.

De heer Mr.F.Korthals Altes is het in grote lijnen eens met de heer Nordlohne, maar zou toch nog een ernstig bezwaar tegen het amendement van de afdeling Eindhoven op b willen laten horen. Immers b maakt op de buitenwereld een volkomen verkeerde indruk. Wie dit b leest krijgt de indruk dat de kieslijsten, bedoeld zal wel zijn de kandidatenlijsten, in de V.V.D. door het Hoofdbestuur worden opgesteld. En dit nu is allerm minst het geval. De vergadering weet, maar een buitenstaander die dit leest weet dit misschien niet, dat de invloed van het Hoofdbestuur buitengewoon gering is. Het is inderdaad zo, zoals de heer Modderman heeft gezegd, dat de centrales in dit verband een overwegende invloed hebben, volkomen terecht. Maar dan moeten we niet in een resolutie net doen alsof het Hoofdbestuur eigenlijk de kandidatenlijsten opstelt en aan deze dingen speciaal zou moeten denken. Verder onderschrijft spreker volledig wat de heer Nordlohne heeft gezegd, maar wil nogmaals benadrukken het verkeerd te achten wanneer dit in de publiciteit komt, omdat het de

indruk wekt alsof wij als Hoofdbestuur de kandidatenlijsten maken. Zo vaak wordt gezegd dat in de politiek maar kleine clubjes van 10 tot 18 mensen de dienst uitmaken, maar dat is bij ons niet waar. Laten we dan ook niet de indruk naar buiten wekken alsof het wel waar zou zijn.

Wat het amendement van de afdeling Eindhoven op e betreft, verzoekt spreker of dit redactioneel zo mag worden gewijzigd dat er komt te staan: doet voorts een beroep op de afgevaardigden en besturen van afdelingen en centrales. Want het is een beetje merkwaardig dat hier een beroep wordt gedaan op de besturen van de afdelingen maar op de centrales in hun geheel. Dat zal niet de bedoeling zijn geweest en daarom stelt spreker voor te spreken over de besturen van de afdelingen en centrales. Verder is spreker het geheel met de heer Nordlohne eens dat het grote bezwaar tegen deze toevoeging is, niet dat er gevraagd wordt om hearings maar dat er gediscrimineerd wordt en gesproken wordt over professionele bevolkingsgroepen. Dit is een belangrijke schoonheidsfout en spreker is er daarom tegen.

De heer L.M. van Voorene te Amersfoort merkt op, dat liberale wetgeving globale wetgeving is. We moeten niet zover gaan om met name hearings te noemen; er kunnen nog veel meer dingen zijn. Spreker vraagt of de Commissie zich er mee kan verenigen in de bestaande tekst te zeggen: mede door middel van openbare standpuntbepalingen.

De heer M.J. Mulder deelt mede dat de afdeling Eindhoven akkoord gaat met de wijziging van "de afgevaardigden, de afdelingsbesturen en centrales" in "de afgevaardigden, de besturen van afdelingen en centrales". Verder is Eindhoven bereid het woord professioneel te wijzigen in diverse. Spreker merkt op dat het woord hearings een andere klank resp. bedoeling heeft dan het woord openbare standpuntbepalingen. Bij openbare standpuntbepalingen gaat het initiatief van ons uit terwijl bij hearings het probleem naar ons toe komt. Daarom wil de afdeling Eindhoven het woord hearings laten staan.

^{Jvr.}
Mevr. Drs. H.A. Bleeker-Van Styrum te Vlaardingen stelt de formule voor: mede door openbare standpuntbepalingen, hearings en andere middelen. Zo hebben wij inderdaad de globale terreinen waarmee gewerkt kan worden en aan de behoefte van het ogenblik kunnen worden aangepast.

De heer Dr. E. Nordlohne acht de suggestie van Mevrouw Bleeker de moeite waard om over te nemen. Waarschijnlijk loopt de zin niet helemaal, maar het Hoofdbestuur zou dan vrijheid moeten krijgen om taalkundige veranderingen die in de zin nodig zijn, aan te brengen.

De Commissie is bereid het woord hearings in resolutie 21 op te nemen. De Voorzitter vraagt Eindhoven of zij na overname van het woord hearings nog haar amendement in stemming wil brengen.

De afdeling Eindhoven trekt haar amendement op e in en handhaaft haar amendement op b, wat geworden is tot een toevoeging.

De Voorzitter brengt deze toevoeging in stemming. Het amendement Eindhoven wordt verworpen. Het amendement van Naarden over de openbare standpuntbepalingen is reeds aangenomen waarbij nu dan ook het woord hearings zal worden ingevoegd.

De Voorzitter gaat over op resolutie 22, welke handelt over spreekuren en daaraan toegevoegd een resolutie 22a van wageningen en Gelderland over discussiegroepen en studiekringen. Op resolutie 22 zijn 5 amendementen ingediend en wel door de kamercentrale Gelderland, de afdelingen Wassenaar, Voorschoten en kamercentrale Leiden, de afdeling Utrecht en de afdeling wageningen en de kamercentrale Gelderland voor de toegevoegde resolutie 22a.

De heer G.W.Bos te Ede oordeelt dat door de toevoeging van de Partijraad aan de problemen die Gelderland had, tegemoet is gekomen. Het ging Gelderland erom dat de resolutie, zoals die oorspronkelijk gesteld is bijzonder stringent is en vooral voor de kleinere afdelingen in de provincie tot moeilijkheden zou leiden. Het is gebleken dat reeds andere partijen o.a. in Apeldoorn geprobeerd hebben spreekuren te houden maar dat dit op een fiasco is uitgelopen. Daarom was de bedoeling van het amendement Gelderland deze resolutie zodanig te wijzigen dat wel op het belang van het contact werd gewezen maar dat de zaak niet zo stringent gesteld werd en dat er dus een zekere mogelijkheid was om aan het bestuur over te laten het contact te activeren. Maar mocht de toevoeging van de Partijraad geaccepteerd worden, dan zal het amendement van Gelderland kunnen vervallen.

De heer van Oordt te Utrecht licht de toevoeging van de afdeling Utrecht toe. Het gaat om een lijst samen te stellen waarop de onderwerpen, die tijdens de spreekuren aan de orde komen, worden bijgehouden. Dit is nuttig omdat daaruit gezien kan worden wat voor soort problemen er zijn. Uit de soort problemen die dan ter tafel komen zal b.v. kunnen blijken dat er een hiaat is in de communicatie. Tevens kan men dan zien of het gewenst is het spreekuur op het stadhuis dan wel in een café-restaurant te doen plaatsvinden. In Utrecht is het gebleken dat de mensen wel naar het café-restaurant gingen, maar niet naar het gemeentehuis. Dit is, meent spreker, te verklaren uit het feit dat de sfeer in een café-restaurant gemoeidelijker is, dat men daar gemakkelijker praat. Tevens wanneer het spreekuur in het stadhuis wordt gehouden, worden diegenen die het spreekuur houden weer meer geïdentificeerd met de overheid dan in een café-restaurant het geval is.

Mevr. N. van der Veen-Tuyl Schuitemaker te Wassenaar deelt mede dat de afdeling Wassenaar soortgelijke motieven heeft gehad als de kamercentrale Gelderland en zich daarom graag bij de woorden van de heer Bos aansluit.

De heer Dr. E. Nordlohne heeft begrip voor de suggesties van Gelderland, maar meent dat in de voorstellen van Gelderland van de spreekuren niets meer overblijft. Ze verdwijnen en er komt niets anders voor in de plaats, behalve dan wat algemene aanwijzingen, dat de verhouding tussen kiezer en gekozene moet worden bevorderd. Maar aan zo'n algemene opmerking hebben we geen behoefte. Het ging de Commissie om voorlichting van het kiezerscorps, welke vorm gedacht is in de vorm van deze spreekuren. Wordt het voorstel van de kamercentrale Gelderland aangenomen dan wordt een heel concreet essentieel punt uit de resolutie geschrapt en dat wil spreker niet aanbevelen. Wat betreft de plaats van het houden van de spreekuren zijn er argumenten voor en zijn er argumenten tegen om deze spreekuren ten gemeentehuize te houden. Spreker vraagt zich af waarom de plaats toe te voegen; het zal misschien niet eens altijd mogelijk zijn om deze spreekuren op het gemeentehuis te houden. Aan de ene kant zal het vaak psychologisch beter zijn om een spreekuur in een gezellige kroeg te houden, zoals door de afgevaardigde van Utrecht is opgemerkt, aan de andere kant is het soms ook heel goed de mensen de weg naar het gemeentehuis te leren vinden en te laten besciften dat men bezig is met de zaken van openbaar belang. Misschien kan men dan ook eens de gemeenteraad zien en de zaal waar men vergadert en misschien komt men dan ook eens op het idee om een openbare vergadering van de gemeenteraad bij te wonen. Kortom, het blijft de Commissie om het even waar de spreekuren gehouden worden.

De heer G.W.Bos is het ten dele met de heer Nordlohne eens dat het amendement, dat door de kamercentrale Gelderland is voorgesteld, niet concreet is. Aan de andere kant wijst spreker er op dat Apeldoorn het laatste jaar de gewoonte heeft gehad om bij iedere

openbare vergadering de volledige gemeenteraadsfractie aanwezig te doen zijn, opdat de aanwezigen de gelegenheid hadden vragen te stellen. Dit is dus een oplossing; omdat het houden van spreekuren voor vele kleine afdelingen moeilijkheden zal geven, wil de kamer-centrale Gelderland wat meer ruimte laten al is haar voorstel niet concreet.

De Voorzitter dankt de heer Bos voor zijn interessante suggestie en geeft het woord aan de heer H. Reidsma te Voorschoten.

De afdeling Voorschoten heeft in de resolutie de afdelingsbesturen gemist en wil graag naast de genoemde organen in de resolutie ook het woord afdelingsbesturen invoegen. Deze dienen ook mede te werken aan de uitvoering van deze resoluties. Het betekent niet dat Voorschoten nu staande de vergadering nog een amendement indient, maar dit is de reden waarom Voorschoten meegegaan is met het amendement van de afdeling Wassenaar.

^{Jvr.}
Mevrouw Drs. H.A. Bleeker-Van Styrum te Vlaardingen haakt in op de suggestie de spreekuren zo mogelijk ten gemeentehuize te houden. Het is niet zozeer van belang dat alleen de kiezers van de V.V.D. naar het gemeentehuis toekomen maar dat vooral iedereen, ook wanneer hij niet aangesloten is, ook als hij nog niet weet waarbij hij zich zal aansluiten en waarop hij zal stemmen, naar het stadhuis kan gaan. Het stadhuis moet open staan voor allemaal en het gaat erom dat alle burgers zich gaan interesseren voor de publieke zaak.

De heer E.A.J. Modderman te 's-Gravenhage ondersteunt sterk de woorden van mevrouw Bleeker. Een ondersteuning die gegrondvest is op de ervaring die het bestuur van de afdeling 's-Gravenhage met de spreekuren in 's-Gravenhage heeft gehad en de reacties die zij ook van niet-leden der partij daarop heeft ontvangen. Er is behoefte aan een centraal punt waar ieder op een vaste tijd en plaats terecht kan bij in principe alle politieke partijen.

De heer van Oordt te Utrecht betoogt, dat wij van het feit uit moeten gaan, dat niet alle mensen gemakkelijk naar het stadhuis toestappen. Veel mensen hebben schroom daar naar toe te gaan. Ze kennen de mensen niet, ze komen een statige kamer binnen en worden tegenover een aantal gemeenteraadsleden gezet. Ze hebben niet het idee dat er naar hun geluisterd wordt. In een café zitten ze gewoon gezellig tegenover de man aan tafel en het gesprek verloopt dan aanzienlijk prettiger.

De heer J.J. Mulder te Rotterdam merkt op dat het voorstel van de Commissie al enige jaren in Rotterdam daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Spreker geeft de verzekering dat het werkt. Wel zijn er natuurlijk de gebruikelijke querulanten, maar het feit dat de mensen informeel aan een tafeltje met een gemeenteraadslid, een statenlid of een Kamerlid die er altijd bij aanwezig is, kan spreken blijkt enorm te voldoen. De regeling zoals voorgesteld door de Commissie is bepaald goed en spreker wil dan ook graag een woord van adhesie aan de Commissie uitspreken.

De heer C.W. Visser te Amstelveen vraagt zich af waarom hier zoveel woorden aan verspeeld worden. In de resolutie staat toch "zo mogelijk ten gemeentehuize".

Ook de heer J. Gosschalk te Voorburg oordeelt dat er teveel aandacht besteed wordt aan kleinigheden. Er staat "zo mogelijk ten gemeentehuize" en het is afhankelijk van een gemeente of de spreekuren in het gemeentehuis dan wel in een café gehouden worden. In Voorburg staat het gemeentehuis hiervoor open. Laat het, wanneer het in het gemeentehuis kan, aan de afdelingsbesturen zelf over of ze de spreekuren ten stadhuize of elders willen houden.

Vanuit de zaal wordt opgemerkt dat wanneer gesteld wordt door zo mogelijk ten gemeentehuize, toch duidelijk een zekere voorkeur aan de gemeentehuizen wordt gegeven. Daarom acht spreker het het beste om de woorden "zo mogelijk ten gemeentehuize" weg te laten en het oorspronkelijke voorstel aan te houden.

De heer Dr. E. Nordlohne antwoordt dat de kwestie of de spreekuren in een gemeentehuis gehouden worden of niet een kwestie van secundaire aard is. De mogelijkheden worden er voor open gelaten en ieder bestuur moet zelf kijken wat in de betreffende plaats praktisch is en doelmatig met alle argumenten pro en contra die hier te berde zijn gebracht. Spreker wil wel nog een opmerking maken over de kwestie spreekuren of het toelaten van mensen in een vergadering van de V.V.D., waar men over zijn problemen kan praten en discussiëren met aanwezige gemeenteraadsleden. Voor één ding dient men op te passen. Het is n.l. een groot verschil of mensen worden uitgenodigd in een publieke vergadering of in een café te spreken met raadsleden of dat een gemeentenaar door een raadslid in een privé-spreekuur wordt ontvangen. In een openbare vergadering kan men eigenlijk alleen vrij praten over de algemene problemen van de gemeente maar wanneer men onder vier ogen spreekt kan men ook zijn persoonlijke problemen en moeilijkheden eens duidelijk en in details uiteenzetten. Voor raadsleden en in het algemeen voor leden van vertegenwoordigende lichamen is het toch heel goed de persoonlijke moeilijkheden van de gemeentenaren aan te horen omdat men nu eenmaal als raadslid niet met alle sectoren van de bevolking intensief contact zal hebben. Op deze manier wordt juist het contact met die bevolkingsgroepen waarmee men het in nature niet zo gemakkelijk heeft, gelegd. De mogelijkheden van een particulier spreekuur zijn anders dan de mogelijkheden van een vergadering, van een openbare vergadering ook als deze van een bescheiden omvang is. We moeten oog hebben voor het geheel andere aspect dat zo'n ontmoeting krijgt tussen raadslid en gemeentenaar wanneer deze ontmoeting plaatsvindt in een spreekuur onder vier ogen, een aspect dat volgens spreker in veel gemeenten niet voldoende onder de ogen wordt gezien en waarvoor de Commissie nu juist heeft gepleit, waarmee de Commissie natuurlijk niet heeft willen zeggen dat vergaderingen in het openbaar vermeden zouden moeten worden.

De heer Mr. F. Korthals Altes betoogt dat in de oorspronkelijke resolutie een bepaald systeem ingebouwd is, welk systeem nu door de amendementen een beetje op de achtergrond dreigt te raken. Immers wij zitten ons nu af te vragen waar het moet gebeuren terwijl het erom gaat dat het moet gebeuren en hoe het moet gebeuren. Het is duidelijk dat spreekuren alleen in de grotere gemeenten kunnen worden gehouden en dat het een uitzondering zal zijn wanneer in de kleine gemeenten de kiezers met Kamerleden en statenleden kunnen spreken. Dan moet het spreekuur centraal worden georganiseerd, zoals ook in sub c staat n.l. door Hoofdbestuur en kamercentrales. Wanneer de afdelingen zelf allemaal gaan vragen aan statenleden en Kamerleden om bij de plaatselijke spreekuren aanwezig te zijn, dan is dat eenvoudigweg niet mogelijk omdat dan die Kamerleden volkomen overvoerd zouden worden. Sub d richt zich tot de gemeenteraadsleden; alle afgevaardigden, dus ook gemeenteraadsleden, moeten zich voor het houden van spreekuren beschikbaar stellen. De Commissie heeft in het midden willen laten of de afdelingen dan wel de raadsleden zelf de spreekuren gaan organiseren. Er zijn raadsfracties die graag wat onafhankelijk staan ten opzichte van het afdelingsbestuur en daarom heeft de Commissie dit in d niet bindend willen voorschrijven. Wanneer de vergadering de oorspronkelijke resolutie aanvaardt dan is volkomen duidelijk wat het systeem is, n.l. zoveel mogelijk spreekuren centraal georganiseerd voor zover het staten- en Kamerleden betreft en verder individueel aanbevolen aan alle afgevaardigden, om er aan mee te werken.

De Voorzitter brengt thans in stemming de amendementen van de kamercentrale Gelderland. De amendementen van de kamercentrale Gelderland op b, c en d worden verworpen. Eveneens wordt het amendement van de afdeling Wassenaar verworpen zodat de keuze geheel open blijft waar de spreken gehouden worden. Het amendement van Utrecht is meer organisatorisch en gaat over het centraal verwerken van gegevens over problemen die bij de afgevaardigden binnenkomen. Het amendement wordt verworpen. De Voorzitter voegt hieraan toe dat de gedachte van de afdeling Utrecht zeer interessant is maar dat het met de kleine staf waarover de V.V.D. beschikt moeilijk uitvoerbaar zou zijn geweest.

Naar aanleiding van de oorspronkelijke resolutie 22 stelt de heer J.F. Meijeraan te Naarden voor het woordje "Kamer" te schrappen en te spreken over de besturen van de centrales. Spreker heeft er volkomen begrip voor dat de afdelingsbesturen er niet bij moesten maar aan de andere kant zijn er kamercentrales waar de statencentrale actiever is. Met name denkt spreker aan de kamercentrale Haarlem die het moeilijk zal hebben om spreken in Hilversum en in alle uithoeken te organiseren.

De heer Mr. F. Korthals Altes antwoordt dat het volstrekt niet verboden is dat de statencentrales initiatieven nemen maar dat toch verre de voorkeur verdient dat de Kamerleden alleen benaderd worden door de kamercentrale en niet door b.v. de 8 statencentrales die de provincie Limburg rijk is. Wat de opmerking over Haarlem betreft merkt spreker op dat Hilversum dat best even met een telefoontje naar de voorzitter van de centrale die in Naarden woont, kan regelen.

De Voorzitter brengt thans resolutie 22 in ongeamendeerde vorm in stemming en constateert dat deze resolutie unaniem wordt aanvaard.

Vervolgens brengt zij in behandeling resolutie 22a, ingediend door de afdeling Wageningen en kamercentrale Gelderland. Deze resolutie gaat over discussiegroepen en studiekringen.

De heer G.W. Bos van de kamercentrale Gelderland wil, gezien het commentaar welke onder de resolutie staat n.l. dat zowel de Commissie als de Partijraad voor deze resolutie zijn, weinig meer toevoegen. Spreker gelooft dat iedereen er zo langzamerhand wel van doordrongen is dat juist het organiseren van studiegroepen of gesprekskringen het onderlinge contact bijzonder bevordert; spreker meent dat een verdere verdediging van deze resolutie met toevoeging van sub f niet nodig is.

De Voorzitter brengt resolutie 22a in stemming met de voorgestelde toevoeging van de Commissie. Het voorstel wordt met overgrote meerderheid aanvaard. Derhalve is met de wijziging van de Commissie de resolutie over de discussiegroepen en de studiekringen aanvaard.

Op resolutie 23 zijn 11 amendementen ingediend, alsmede een resolutie 23a over het imago van public relation adviseurs en een resolutie over de rapporten en resoluties. De amendementen zijn ingediend door de afdelingen Naarden, Wassenaar en kamercentrale Leiden, afdeling Leiden, kamercentrale Leiden, de afdelingen Amsterdam, 's-Gravenhage, Papendrecht, Dordrecht, Apeldoorn, De Bilt/Bilthoven en resolutie 23a door de afdeling Apeldoorn.

De heer G.W. Bos van de afdeling Apeldoorn deelt mede dat de afdeling Apeldoorn het amendement intrekt aangezien dit amendement overbodig is geworden na aanvaarding van resolutie 22a.

De heer Drs.F.L.Offerhaus te Leiden deelt mede dat de achtergrond voor het amendement van de afdeling Leiden was dat het woord "uitdragen" wat ongenueanceerd werd gevonden en dat de afdeling het gevoel had dat het belangrijk was om althans minstens één adres daarvoor te noemen. Nu echter gisteren gesproken is over een duidelijke evolutie in de hogere partij-organen wil de afdeling Leiden haar amendement op d intrekken.

De heer Ir.H.Hakkreel te Amsterdam bericht dat de afdeling Amsterdam zich schaart achter het amendement na amendering volgens de aanbevelingen van de Partijraad en haar amendement op e intrekt.

Mevr.H.van der Veen-Tuyl Schuitemaker te Wassenaar zegt dat de afdeling Wassenaar en de kamercentrale Leiden bezwaar hadden tegen het feit dat het Hoofdbestuur de ontwerp-resoluties moet vaststellen. Wassenaar en Leiden hadden de indruk dat dit meer op de weg ligt van de partijcommissies zoals nu ook bij Kiezer-Gekozone gebeurd is. Immers de Commissie zelf heeft de resoluties gemaakt. Zoals het echter in 23 gesteld is, moet het Hoofdbestuur de resoluties gaan maken. Daarom hebben Wassenaar en Leiden het amendement op b ingediend. De afdeling Wassenaar wil graag de versie van de kamercentrale Leiden overnemen zoals deze gegeven is bij 23e, waarin het Hoofdbestuur als tussenfase wordt gegeven. De afdeling Wassenaar trekt hiermede haar amendement op b in.

De heer Ir.H.J.van Raalte te Bilthoven betoogt dat in de afdeling gesproken is om haar amendement in te trekken in aanmerking nemende wat in Hilversum geschied is. Echter in Vrijheid en Democratie van 2 mei is een reactie opgenomen van het Hoofdbestuur waarmee eigenlijk alles wat Bilthoven in Hilversum bedoelde weer op losse schroeven is gezet. De bedoeling in Hilversum en ook in het amendement Bilthoven was, dat eerst het verkiezingsprogramma vaststaat en dat dan pas de kandidatuur door diegenen wordt aanvaard die bereid zijn dit verkiezingsprogramma te onderschrijven of die bij voorbaat zeggen dat ze het op een bepaald punt niet eens zijn. In het laatste geval wordt dan aan de partij overgelaten of zij al dan niet kandidaat worden gesteld. Het L.D.C. heeft dit standpunt onderschreven maar het Hoofdbestuur heeft nu gesteld dat de formulering dat diegenen die een kandidatuur aanvaarden gebonden zouden zijn aan het verkiezingsprogramma en het verkiezingsprogramma zouden moeten onderschrijven behoudens vooraf kenbaar gemaakte bezwaren, te stringent geacht wordt en in strijd met het ervoren vermeld staatkundig beginsel van de partij. Dus het Hoofdbestuur keert zich tegen de inhoud van wat in Hilversum is aangenomen en onder die omstandigheden heeft de afdeling Bilthoven haar amendement niet ingetrokken. De afdeling Bilthoven wil weten waar ze aan toe is. Hierover moet duidelijkheid komen. In de toelichting van het Hoofdbestuur is ook weer gesproken over de actualiteit van het verkiezingsprogramma. De afdeling Bilthoven dacht dat dit nu wel voorbij was, temeer omdat de heer Toxopeus er in zijn redevoering op de Algemene Vergadering op heeft gewezen dat het wenselijk is een beeld te gaan ontwerpen wat in de toekomst de visie van de liberalen is op de staatkundige organisatie van ons land. Wanneer wij niet drie maanden voor de verkiezingen in staat zijn een programma op te stellen dat voor 4 jaar moet gelden dan zal het ook nooit mogelijk zijn op veel langere termijn een programma op te stellen. Vandaar dus het bezwaar tegen de uitzettingen van het Hoofdbestuur in antwoord op de discussienota van het L.D.C. en vandaar de handhaving van het amendement van Bilthoven.

De heer Drs.G.H.V.van Aardenne te Dordrecht deelt mede dat de afdeling Dordrecht haar amendement op praktische gronden heeft ingediend teneinde te voorkomen dat door organisatorische bezwaren als tijdnood e.d. een politieke standpuntbepaling door de

Algemene Vergadering achterwege zou blijven. De afdeling Dordrecht heeft hierbij uitdrukkelijk gedacht aan een delegatie geval voor geval. Gezien echter het commentaar van de Commissie en de partijraad dat uitdrukkelijke delegatie geval voor geval bij voorkeur alleen aanvaardbaar is als het om redactionele vaststelling gaat van in principe reeds genomen besluiten, dacht de afdeling Dordrecht dat het beter was haar amendement in te trekken.

De heer A.J. Gooszen te Naarden deelt mede dat het amendement Naarden om c in d en d in c te wijzigen, is ingetrokken.

Derhalve zijn dus ingetrokken het amendement van Dordrecht nieuw sub f, alsmede de verwisseling van het amendement Naarden, hoewel het amendement materieel blijft bestaan.

De heer Mr. F. Korthals Altes gaat in op de interventie van de heer Van Raalte waarin hij gepleit heeft om sub e te wijzigen in sub f en een nieuw sub e in te voegen welke gaat over de vaststelling van het verkiezingsprogramma. In Hilversum is hierover reeds een heel duidelijke beslissing genomen in een andere zin dan nu weer in het amendement De Bilt/Bilthoven naar voren is gebracht. In Hilversum is gesteld dat wij het eens zijn met het beginsel dat in een aantal amendementen is neergelegd o.a. in het amendement van het L.D.C. en van de afdelingen De Bilt/Bilthoven en Groningen n.l. dat het verkiezingsprogramma bekend moet zijn voordat de kandidaten definitief gesteld worden. Maar daarbij hebben we gezegd dat het volkomen uitgesloten is om op het ogenblik van de kandidaatstelling in de partij het definitieve verkiezingsprogramma gereed te hebben. Daarbij heeft de partijvergadering zich aangesloten. Gesteld dat de verkiezingen op het gewone ogenblik, dus in mei gehouden worden, dan moeten wij om organisatorische redenen uiterlijk in januari de kandidatenlijsten voor ons zelf definitief vastgesteld hebben. Daarna dient nog een groot aantal administratieve handelingen verricht te worden zoals het binnen zien te krijgen van bereidverklaringen e.d. Wanneer in januari dan ook het verkiezingsprogramma reeds gereed moet zijn - dat betekent een half jaar voor de verkiezingen - dan kan dat verkiezingsprogramma niet de nodige actualiteit hebben. In Hilversum is hier uitvoerig over gepraat en er is toen ook geïntervenieerd door een aantal van de hier aanwezigen. Onder andere heeft de heer Koops een suggestie gedaan die overgenomen is. Spreker heeft de gehele discussie in de notulen van de vergadering van Hilversum en in het letterlijke verslag van de band nagegaan en die formulering waartoe besloten is, volkomen ongewijzigd overgenomen in het antwoord aan het L.D.C. Spreker maakt bezwaar tegen het feit dat de heer Van Raalte dit antwoord maar ten dele citeert. Immers wanneer hij het antwoord volledig had geciteerd dan had hij ook gelezen en gezien dat het Hoofdbestuur zich uitdrukkelijk op het standpunt blijft stellen dat het noodzakelijk is dat de hoofdlijnen van het verkiezingsprogramma reeds duidelijk zijn en de mogelijke twistpunten voorspelbaar zijn op het moment van de definitieve vaststelling van de kandidatenlijst. Dit standpunt is met volle instemming van het Hoofdbestuur vastgelegd in de resolutie van de afdeling 's-Gravenhage waarin is uitgesproken - en spreker citeert letterlijk uit de notulen - dat het verkiezingsprogramma in grote lijnen samengesteld dient te zijn alvorens de definitieve kandidatenlijsten voor de Tweede Kamer worden opgemaakt. Dit is in Hilversum besloten en er is geen enkele aanleiding hierop terug te komen. Het is onmogelijk de Hilversumse uitspraak wel te laten bestaan maar in een volgend hoofdstuk weer iets anders te zeggen.

De heer Dr. E. Nordlohne heeft van de afdeling Wassenaar begrepen dat zij ervoor pleit om de formulering der resoluties over te dragen aan anderen.

Echter het Hoofdbestuur blijft in hoogste en laagste instantie verantwoordelijk voor wat er voorgedragen wordt; spreker gelooft dat aan deze formele hoofdverantwoordelijkheid van het Hoofdbestuur niet getornd kan en mag worden. Dit sluit echter helemaal niet uit dat het Hoofdbestuur de formulering van de resoluties best kan delegeren aan commissies waarin het vertrouwen stelt. Derhalve meent spreker niet het voorstel van Wassenaar te mogen overnemen; wij mogen niet tornen aan de principiële hoogste en laatste verantwoordelijkheid van het Hoofdbestuur. Wat betreft het amendement Naarden heeft spreker begrepen dat het amendement neerkomt op een zekere toespitsing en het Hoofdbestuur verzocht rapporten bij publikatie te voorzien van conclusies en voorstellen welke een doelmatige behandeling door de Algemene Vergadering van de partij bevorderen. Spreker vraagt zich af waarom Naarden dit amendement heeft voorgesteld want Naarden suggereert hiermee dat het Hoofdbestuur in alle andere gevallen altijd streeft naar ondoelmatige dingen. Dit is natuurlijk helemaal niet het geval. Het Hoofdbestuur streeft nooit naar ondoelmatige behandeling maar altijd naar doelmatige behandeling en er zijn naar spreker meent ook nooit klachten geweest dat het Hoofdbestuur naar ondoelmatige behandeling zou hebben gestreefd. Spreker gelooft daarom dat Naarden hier iets bepleit voor het geval dat zich tot dusver niet heeft voorgedaan en daarom stelt spreker de afdeling voor het amendement in te trekken. De voorstellen door Naarden in gedaan hebben niet de strekking iets roeëls te veranderen aan datgene wat de Commissie al eerder heeft voorgesteld. Het amendement Papendrecht bepleit wel publikatie in Vrijheid en Democratie doch beslist niet in een rechtstreekse publikatie, in openbare persmedia. Spreker begrijpt hier niets van omdat Vrijheid en Democratie een openbaar persmedium is.

De heer Drs. A. M. Bom te Naarden vreest het ontstaan van een grenzeloze spraakverwarring. Naarden heeft twee wijzigingen voorgesteld, wijzigingen door de Partijraad overgenomen en vervolgens door de Commissie aanvaard. De heer Nordlohne is op het ogenblik bezig deze wijzigingen te bestrijden en spreker meent dat de heer Nordlohne hiermee op een verkeerd spoor zit.

De Voorzitter stelt dat het het goed recht van de heer Nordlohne is om het amendement Naarden te bestrijden maar dat de heer Bom gelijk heeft dat de Commissie voor dit amendement is.

De heer Ir. H. J. van Raalte te Bilthoven verwijt de heer Korthals Altes geen antwoord op zijn vraag gegeven te hebben. Spreker verwijst nogmaals naar de uiteenzetting in Vrijheid en Democratie van 2 mei waarin staat dat de formulering van het L.D.C. - dat degenen die hun kandidatuur aanvaarden, gehouden zouden zijn het verkiezingsprogramma te onderschrijven behoudens vooraf kenbaar gemaakte bezwaren - door het Hoofdbestuur te stringent wordt geacht. Dit nu is het punt waar het om draait. Wanneer het Hoofdbestuur dit niet zou stellen dan zou iedereen het ermee eens zijn. De bedoeling was dit: in Hilversum is gezegd dat het verkiezingsprogramma in grote lijnen moet vaststaan en dat dan de kandidaten aangewezen moeten worden. De kandidaten weten dan waar ze aan toe zijn. Spreker vraagt zich af waarom dan die kandidaten niet gehouden zouden zijn aan het verkiezingsprogramma, behoudens vooraf gemaakte bezwaren. Op deze vraag heeft de heer Korthals Altes helemaal niet geantwoord en omdat het Hoofdbestuur hier iets stelt dat een interpretatie is van wat in Hilversum aangenomen is, waarmee dus eigenlijk de zin van wat is aangenomen in Hilversum waardeloos is geworden, alleen daarom heeft Naarden haar amendement gehandhaafd. Spreker is het met de heer Korthals Altes eens dat de zaak goed geregeld is zoals het in Hilversum is aangenomen, mits het ook zo wordt uitgevoerd.

Maar nu opeens blijkt dat het Hoofdbestuur een andere uitvoering wil moet duidelijk zijn wat het Hoofdbestuur wil gaan doen. Wanneer het Hoofdbestuur inderdaad zegt dat weliswaar een programma in grote lijnen wordt aangenomen maar er geen enkele noodzaak is dat de kandidaten daaraan gebonden zijn dan vraagt spreker zich af waar dan de duidelijkheid is die wij nastreven.

De heer Mr. F. Korthals Altes antwoordt expres niet op dat gedeelte van het betoog van de heer Van Raalte te zijn ingegaan omdat dat deel van zijn betoog in het geheel niet tot uiting komt in een amendement door Bilthoven ingediend. Spreker heeft alleen het amendement bestreden en terwille van de tijd wil spreker geen verdere discussie over het stuk van het L.D.C. voeren. Het Hoofdbestuur is n.l. van mening dat naar aanleiding van het stuk van het L.D.C. en de standpuntbepaling van het Hoofdbestuur discussie in de partij moet gaan ontstaan en dat naar aanleiding van die discussie op een zeker ogenblik beslissingen zullen moeten worden genomen. Die beslissing is nu niet vereist omdat in het amendement De Bilt/Bilthoven helemaal niet staat dat het verkiezingsprogramma een bindend mandaat zou moeten vormen voor de Kamerleden. Wanneer dat erin stond zou spreker dat bestrijden maar omdat het er niet in staat is het niet nodig om het nu te bestrijden. Wat betreft het amendement Papendrecht is spreker het met de heer Nordlohne eens dat Vrijheid en Democratie wel een openbaar persmedium is. Overigens hoeft Papendrecht niet bevreesd te zijn dat wij zoveel geld zouden krijgen dat we advertentieruimte in andere kranten kunnen gaan afhuren om daar de resoluties te publiceren. Komen de resoluties in de journalistieke ruimte van andere kranten dan draagt het Hoofdbestuur daarvoor geen verantwoordelijkheid maar zal het Hoofdbestuur het wel erg toejuichen.

De heer H. J. L. Vonhoff, lid van het Dagelijks Bestuur en lid van de Tweede Kamerfractie, acht het noodzakelijk te herhalen wat de heer Toxopeus gezegd heeft tijdens de Buitengewone Algemene Vergadering op 11 januari 1969. De heer Toxopeus heeft toen gezegd dat een verkiezingsprogramma weliswaar een programma is waarmee de afgevaardigden zich in hoofdlijn kunnen verenigen maar dat het verkiezingsprogramma nimmer een bindend mandaat voor de afgevaardigde mag en kan zijn. Spreker had de indruk dat de heer Van Raalte dacht aan een bindend mandaat en spreker acht het voor de verhouding noodzakelijk om op elk moment dat dit bindend mandaat zijn kop opsteekt hier scherp op te reageren.

De heer Drs. A. M. Bom ziet toch wel een duidelijk verschil tussen het bindend mandaat waarover de heer Vonhoff spreekt en de stelling dat de kandidaat-Kamerleden het verkiezingsprogramma in hoofdlijnen moeten onderstrepen.

De heer Ir. H. J. van Raalte stelt dat de uiteenzetting van de heer Korthals Altes waarom hij niet gereageerd heeft, formalistisch bijzonder correct is en dat de afdeling Bilthoven even formalistisch haar amendement intrekt. Maar spreker meende dat op dit ogenblik politieke zaken behandeld worden en dat datgene wat de vorige sprekers gezegd hebben belangrijker is dan de formalistische zijde. Wanneer je een verkiezingsprogramma opstelt dan geeft dat aan waarvoor je staat. Het is niet een bindend mandaat maar wanneer je de kandidatuur aanvaardt voor de Tweede Kamer geef je daarmee aan het programma te onderschrijven. Je bent dan tegenover de kiezers en iedereen gebonden en wanneer je dan naderhand je woord breekt, die vrijheid heeft men, dan is er dus geen strafrecht die dit verbiedt; in zoverre is het een geheel vrije zaak. Maar het is niet fatsoenlijk. Duidelijkheid in de politiek eist dat wanneer iemand bereid is een kandidatuur te aanvaarden hij gebonden is aan het programma tenzij hij van te voren gezegd heeft op een bepaald punt het niet met het programma eens te zijn.

In de praktijk zal men in de Kamer moeten handelen naar de stand van zaken op dat ogenblik. Maar primair is dat er een verkiezingsprogram is waarin eisen gesteld worden, minimumeisen die bepaald wel haalbaar zijn. Wordt er, zoals in Hilversum gezegd is, een verkiezingsovereenkomst met andere partijen aangegaan dan dient de V.V.D. toch ook van te voren een programma te hebben. Spreker gelooft dat de gehele kwestie van de actualiteit een misplaatst element in het verkiezingsprogramma is. Duidelijk moet zijn wat wij in vier jaar willen en meer moet er niet in.

De Voorzitter brengt thans de overgebleven amendementen in stemming. Naarden op b en d wordt aangenomen. De afdeling Wasse naar trekt haar amendement in. Het amendement Leiden op b is reeds ingetrokken. Het amendement van de kamercentrale Leiden op e wordt verworpen. Het amendement van de afdeling 's-Gravenhage op e wordt aanvaard. Het amendement Papendrecht betreffende toevoeging aan e wordt met algemene stemmen verworpen.

Vervolgens komt resolutie 23 in stemming met de wijzigingen voorgesteld door Naarden en 's-Gravenhage. Een duidelijke meerderheid stemt voor zodat resolutie 23 met de inbreng van Naarden en 's-Gravenhage is aangenomen.

Vervolgens komt resolutie 23a aan de orde, een resolutie handelende over het imago.

De heer G.W. Bos te Apeldoorn wijst erop dat de V.V.D. het afgelopen jaar enige malen landelijke campagnes gevoerd heeft. Spreker denkt hierbij aan de advertentiecampagne die begin van het jaar is gevoerd, waarbij grote advertenties in alle dagbladen geplaatst zouden worden. Echter deze advertenties zijn alleen geplaatst in een beperkt deel van de landelijke pers en het resultaat is geweest dat het, om het zo maar te noemen, verre oosten niets van de advertenties heeft gezien zodat van de gehele campagne weinig terecht is gekomen. Er zijn wel meer acties geweest die de indruk wekten dat ze niet helemaal verantwoord waren opgezet. Dit is nu eigenlijk de strekking van de resolutie van Apeldoorn waarin aangeraden wordt ter zake kundige adviseurs op het gebied van de public relation aan te trekken. Door de Commissie en de Partijraad is gesteld dat dit niet nodig is omdat dit reeds gebeurt. Dit was in Apeldoorn uiteraard niet bekend, vandaar deze resolutie. Indien van de zijde van de Commissie gesteld wordt dat dit aantrekken reeds gebeurt dan vervalt in feite resolutie 23a.

De Voorzitter concludeert dat de afdeling apeldoorn haar resolutie 23a heeft ingetrokken en gaat over op resolutie 24, handelende over de Teldersstichting. De Voorzitter deelt mede dat deze resolutie ingediend was voordat er nader contact was geweest tussen het Hoofdbestuur en de Teldersstichting. In het stuk betreffende de ontwerp-resoluties en ontwerp-besluiten met ingediende amendementen en wijzigingsvoorstellen staat op blz. 14 en 15 te lezen wat de resultaten zijn geweest van deze bespreking. Op grond van deze bespreking die nieuwe perspectieven opent, meent het Hoofdbestuur dat op deze wijze een zeer praktische vorm van samenwerking is gevonden. Het bestuur verzoekt daarom de Algemene Vergadering de ontwerp-resolutie thans niet in behandeling te nemen in afwachting van de resultaten van de nieuwe werkwijze die op dit ogenblik is gevonden. Spreekster doet op grond hiervan het ordevoorstel om de resolutie niet nu te behandelen in afwachting van de resultaten. De Voorzitter brengt het ordevoorstel in stemming. De vergadering is voor.

De heer Drs. A.M. Dom te Naarden wenst toch het woord hierover te voeren en stelt de vergadering voor om bij dit ordevoorstel uit te sluiten een toevoeging die de afdelingen Hilversum en Naarden als sub f hebben ingediend.

De Voorzitter oordeelt het voor de orde onmogelijk een toevoeging te behandelen wanneer zij de vergadering vraagt de resolutie niet te behandelen. Dit kan eenvoudig niet. Dit zou volkomen in strijd zijn met het ordevoorstel. Zij heeft de zaal gevraagd het ordevoorstel aan te nemen. Uit de woorden van de heer Bom maakt spreekster op dat de heer Bom resolutie 24 wel zou willen behandelen. Dit is n.l. de enige wijze waarop de vergadering aan de wens van de heer Bom tegemoet kan komen. Met andere woorden dan stemt de heer Bom tegen het ordevoorstel van de Voorzitter tenzij hij er ter plaatse een afzonderlijke resolutie van maakt. De Voorzitter vraagt toch de zaal deze weg niet op te gaan. De Voorzitter brengt nogmaals haar voorstel in stemming en concludeert dat haar ordevoorstel is aangenomen. Dit betekent dat met aandacht de ontwikkelingen op het gebied van de samenwerking tussen de partij en de Teldersstichting zullen worden gevolgd.

De volgende resolutie 25 handelt over de ombudsman. Hierop zijn 11 amendementen ingediend, n.l. door de afdeling Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland, de afdelingen Zeist, 's-Gravenhage, Wassenaar, Amsterdam, Velsen, Wassenaar, Utrecht en Leiden.

De heer G.A.Bos van de afdeling Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland betoogt dat in het huidige staatsbestel reeds een commissie voor verzoekschriften van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en een commissie voor verzoekschriften van de Tweede Kamer der Staten-Generaal bestaat. Daarom stelt dit amendement voor om in de eerste plaats op deze commissies de aandacht te vestigen door een omnummering in die zin dat D II wordt D I. Het invoeren van een nieuwe mogelijkheid in de vorm van een ombudsman wordt dan meer naar de achtergrond verschoven.

De heer Drs.B.C.van Randwijk te Zeist deelt mede dat de redactie van het amendement Zeist een absoluut foute is waarvoor de afdeling Zeist haar excuses aanbiedt. De tekst zou n.l. moeten luiden: Zo spoedig mogelijk wordt ingesteld een door het parlement benoemde instantie - doch in de uitoefening van zijn functie van het parlement onafhankelijke instantie - enz. Zeist wil zeggen dat het parlement de instantie aan moet wijzen die de ombudsman gaat kiezen.

De heer Drs.F.L.Offerhaus te Leiden deelt mede dat de afdeling Leiden akkoord gaat met het advies van de Commissie en de Partijraad om haar amendement dat ingediend was op resolutie 26 te plaatsen onder resolutie 25.

De heer Mr.R.Blekxtoon te Amsterdam stelt dat de afdeling Amsterdam drie amendementen op deze resolutie heeft ingediend. De eerste hiervan is van redactionele aard en behoeft geen toelichting. De Commissie en de Partijraad hebben dit amendement ook overgenomen. Het tweede amendement stelt de vraag of het opportuun is om op dit moment een dergelijke resolutie aan te nemen wat betreft de ombudsman, nu in de Troonrede toegezegd is dat er voorstellen zullen komen en bovendien het voorstel van de Commissie bijzonder vaag is. Dit zou anders liggen wanneer er een concreet voorstel ter tafel lag waarin stond wat voor ombudsman wij willen, met welke bevoegdheden e.d. Het derde amendement betreft de vraag of het uitzonderen van interne beleidsnota's een voldoende zuivere afscherming is. De afdeling Amsterdam vreest dat op deze wijze zeer veel stukken interne beleidsnota's zullen worden. Daarom oordeelt de afdeling dat er een wettelijke regeling moet komen zodat de Staten-Generaal mee beslissen welke stukken wel en welke stukken niet onder deze uitzondering vallen.

Overigens meent de afdeling dat de Commissie zelf ook in deze richting gedacht heeft. Immers in resolutie 26 c I onder A staat een formulering die precies dezelfde kant uitgaat als de afdeling Amsterdam in dit opzicht zou willen.

Mevr. A. Blaauw-Meijer te Bunnik wijst op het bestaan van de verzoekschriftencommissies. De pers geeft te weinig aandacht aan deze verzoekschriftencommissies en nog te weinig mensen maken gebruik van deze commissies. Spreekster vraagt waarom een zo voortreffelijk instituut niet meer publiciteit trekt en waarom niet meer burgers gebruik maken van een zo doeltreffende instelling. Er zijn toch genoeg ontevreden burgers, genoeg burgers die zich machteloos voelen tegen de overheid en die zich niet alleen machteloos voelen maar ook machteloos zijn. Immers het terrein van de uitvoerende macht wordt ten koste van de wetgevende macht steeds groter. Kortom er zijn mensen genoeg van wie de rechten in het nauw komen en die rechtsbescherming behoeven. Toch zijn het maar ongeveer 350 mensen per jaar die daarvoor een weg kiezen via ons parlement via de verzoekschriftencommissies, welke commissies hen toch kunnen helpen. Waarom zijn er dan niet meer commissies, waar blijft de aandacht van de pers? Werkt het instituut werkelijk zo snel? Hoe snel werkt het? Meestal werken de commissies langer dan een jaar, maar in dat jaar is de actualiteit van het onderwerp verdwenen en daarmee ook de aandacht van de pers. Grondig, hoe grondig is de werkwijze van deze instelling? De beoordeling daarvan kan alleen geschieden door de leden van de commissies zelf want de werkwijze onttrekt zich geheel aan de openbaarheid en de waarneming van de rekwestrant zelf. En doeltreffend kunnen wij dit instituut zeker noemen. Voor allen die blijken ten onrechte hun klacht te hebben ingediend werkt deze instelling perfect en werkelijk uiterst doeltreffend. Moeite noch tijd worden gespaard om hen uit te leggen waarom ze niet werkelijk in hun rechten zijn geschaad. Zelfs kan men zeggen dat geen moeite de commissie te veel is iedere rekwestrant van het begin af aan het gevoel bij te brengen dat hij zonder reden ontevreden is. Het woord kwerulant omginst en begeleidt hem van meet af aan. Het hangt als een donderbui om hem heen en als een zwaard van Damocles boven zijn hoofd. Spreekster stelt waarschijnlijk de enige in deze zaal te zijn die zich ooit bediend heeft van het instituut van de verzoekschriftencommissies. Misschien zou het interessant zijn om van deze kant uit de zaak iets meer in materiele vorm toe te lichten. In verband met het feit echter dat de spreektijd van sprektster reeds overtreden is kan haar de toestemming om de zaak iets verder uit te werken niet gegeven worden.

De heer Dr. E. Nordlohne vraagt zich af waarom wij eerst de aandacht zouden vestigen op de werkzaamheden van de commissies voor de verzoekschriften en pas later op de ombudsman. De commissies voor de verzoekschriften bestaan reeds maar de ombudsman is iets nieuws en het is helemaal niet verkeerd om speciaal de aandacht te vestigen op het nieuwe wat je wilt. Ook is er gezegd waarom over de ombudsman te praten nu er toch iets gaat komen. Weliswaar gaat er misschien wat komen voor zover het spreker bekend is, is er nog geen wetsontwerp ingediend tot instelling van een ombudsman. Een uitspraak van een partij als de V.V.D. kan dan toch wel invloed hebben op het tijdstip waarop het wetsontwerp wordt ingediend. De heer Van Randwijk, zo gaat spreker verder, heeft gepleit voor een instelling van een ombudsman door het parlement. Het zou werkelijk iets nieuws zijn dat men een instantie of een ombudsman met bevoegdheden, verstrekkende bevoegdheden, zou willen laten instellen door het parlement. Dat kan niet want de wet wordt in Nederland gegeven door de Koning en de Staten-Generaal, niet alleen door de Staten-Generaal. Derhalve gelooft spreker dat het voorstel van de heer Van Randwijk niet past in het Nederlandse systeem van wetgeving. Vervolgens komt spreker op de vragen van mevrouw Blaauw.

Mevrouw Blaauw heeft gevraagd wat de oorzaak ervan is dat de werking van de commissies voor de verzoekschriften zo weinig aandacht trekt in de pers. Spreker weet hierop geen antwoord. Spreker weet niet de oorzaak waarom het werk van de commissies voor de verzoekschriften de pers zo weinig boeit. Wel wordt regelmatig het resultaat van het werk van de commissies voor de verzoekschriften tamelijk gedetailleerd gepubliceerd, misschien in een beetje moeilijk lopende zinnen. Het resultaat is niet altijd hemelbestormend, want het zijn vaak slechts een paar dingen uit de lange lijst van verzoeken ten aanzien waarvan de commissie zegt dat een bepaalde handeling van de overheid gewenst wordt. In veel gevallen betreffen het heel persoonlijke zaken welke dan niet het brede algemeen belang raken. Dit kan een reden zijn waarom deze commissies niet erg de aandacht trekken. De afhandeling van kwesties als schade aan de grond wegens aanleg van een weg in de buurt en het aanvankelijk door de overheid niet willen betalen van de wateroverlast die door deze aanleg de landbouw heeft ondergaan vraagt een anderhalf jaar. Uiteindelijk wordt dan besloten grond van de boer tegen een redelijke prijs te kopen. Een dergelijke oplossing is op zichzelf heel belangrijk voor de betrokkene en kan ook belangrijk zijn voor het respect van de burger voor de overheid. Echter een groot algemeen belang raakt een dergelijke kwestie niet. Merkwaardig noemt spreker het dat de meeste mensen die een verzoekschrift tot de commissies voor de verzoekschriften richten zich meestal wenden tot de commissie voor de verzoekschriften van de Tweede Kamer, terwijl er toch ook een commissie voor de verzoekschriften van de Eerste Kamer is. De commissie voor de verzoekschriften van de Eerste Kamer wordt geleid door een geestverwant van ons n.l. de heer Delprat, die dit bijzonder goed en met zeer veel toewijding doet. Beide commissies werken snel; zij hebben dan ook de medewerking van buitengewoon bekwaam personeel van de Tweede en van de Eerste Kamer n.l. van het griffie-personeel. Het griffie-personeel bestaat uit voortreffelijke mensen die zich met grote vakkennis en volle toewijding aan dit werk geven. De commissies werken snel en reageren snel maar wil men in een systeem van onwillige overheidsinstanties verandering brengen - immers daar gaat het meestal om - dan is dat nu eenmaal een kwestie van lange adem en is een tijd van anderhalf jaar heel normaal. Het is een lange tijd maar het is toch het resultaat van voortdurend er achter aan zitten. Wat de vraag betreft hoe grondig de commissies voor de verzoekschriften werken kan spreker mevrouw Blaauw garanderen dat de commissies alle kwesties tot de bodem toe onderzoeken. De opmerking als zouden de commissies de klager laten merken een kwerulant te zijn doet niet recht aan de wijze waarop door de leden van de commissies voor de verzoekschriften gehandeld wordt. Natuurlijk zijn er mensen die niet begrijpen dat zij bij voorbaat aan het verkeerde adres zijn en dat zij niet bij een commissie voor verzoekschriften moeten wezen als het gaat om een rechtelijke uitspraak. In dit verband doen de commissies ook heel veel nuttig voorlichtend werk. Maar er zullen altijd mensen blijven die zich eenvoudigweg niet willen laten overtuigen; dit is heel tragisch maar daar kunnen de commissies niets aan doen.

Mevr. A. Blaauw-Reijer merkt op dat de heer Nordlohne dus ook reeds voor zichzelf de vraag gesteld heeft waarom dit instituut niet meer aandacht van de pers krijgt. Spreekster meent dat dit komt omdat de pers weet dat dit instituut voor diegenen die terecht hun verzoekschriften blijken te hebben ingediend, geen concrete resultaten behoeft op te leveren. Want wanneer het een rekwestrant al lukt om het bewijs te leveren dat hij geen kwerulant is wat gebeurt er dan? En wat gaat de Kamer dan voor hem doen? De in deze resolutie geciteerde nota van de verzoekschriftencommissie geeft daarop zelf reeds het antwoord. De Kamer gaat dan zijn belangen afwegen tegen talrijke en uiteenlopende andere belangen en in steeds sterkere mate doet zich het verschijnsel voor dat de Kamer

deze andere belangen laat prevaleren. De Kamerleden hebben terecht het gevoel dat er van hen verwacht wordt dat ze verder kijken dan hun parlementaire neus en het belang van een enkel individu lang is. Maar of ze ver en ruim genoeg kijken bij dit soort afwegen is een kwestie die een antwoord vraagt. Prof. van Maarseveen zegt in het Nederlands Juristenblad van 9 maart 1968: "Juist voor de staatsburger individueel hoe juist en gerechtvaardigd zijn klacht ook is, kan de volksvertegenwoordiging dus niet meer doen dan een minister toestaat. Zijn belang wordt door het parlement ondergeschikt gemaakt aan de bestaande politieke verhoudingen. En dit maakt de crisis die ons staatsbestel thans beleeft wederom in alle schrilheid duidelijk." Hieruit blijkt dat recht afhankelijk gemaakt wordt van de politieke opportuniteit van een bepaald moment. Dit raakt de grondbeginselen van onze rechtstaat en men mag toch van Kamerleden verwachten dat ze zover zullen kijken. Het is dan ook hierop dat het amendement van de afdeling Utrecht doelt, wanneer gevraagd wordt om publikatie van de concrete resultaten voor die rekwes-tranten die zich terecht tot deze commissies gewend hebben. Het is dus een uitnodiging tot bezinning en onderzoek.

Mevr. Drs. H.A. Bleeker-Jvr. Van Styrum te Vlaardingen stelt voor dat mevrouw Blaauw haar ervaringen op schrift stelt. Weliswaar gelooft spreekster dat de commissies voor de verzoekschriften goed werken en de belangen op een juiste wijze tegen elkaar afwegen, maar het is wel duidelijk dat de rekwes-tranten dit niet inzien en een verhaal, zoals mevrouw Blaauw zou kunnen schrijven uit eigen ervaring, zou aanleiding kunnen zijn tot een analyse waarom het werk van deze commissies bij de burgers niet goed overkomt. Dit zou de Kamerleden die straks moeten beslissen en studeren over de ombudsman en de werkwijze van de commissies voor de verzoekschriften kunnen stimuleren om op dit punt nog eens extra de aandacht te vestigen.

De heer Drs. B.C. van Randwijk te Zeist stelt voor om in d II de zinsnede "van de commissie voor de verzoekschriften van de Eerste Kamer der Staten-Generaal en van de commissie voor de verzoekschriften van de Tweede Kamer der Staten-Generaal" te vereenvoudigen door te spreken over "de commissie voor de verzoekschriften van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal".

De heer J.J.P. Meijer te Utrecht meent van de heer Nordlohne begrepen te hebben dat de verzoekschriftencommissies goed functioneren en dat zij de zaken grondig onderzoeken. Maar hierop is het amendement van Utrecht ook niet gericht, want de afdeling Utrecht is wel overtuigd dat de commissies de zaken goed navorsen. Maar het punt voor de afdeling Utrecht is dat wanneer zo'n commissie naar aanleiding van het verzoekschrift b.v. "ja of nee" zegt, dat dit dan nog niet wil zeggen dat dit "ja of nee" ook wordt uitgevoerd. Immers het is dan de minister die dit moet gaan uitvoeren. Het amendement Utrecht moet daarom zo gelezen worden dat zij de uitspraken van de verzoekschriftencommissies gepubliceerd wil zien omdat dan inzicht wordt verkregen in wat er nu uiteindelijk gebeurt. Het gaat de afdeling Utrecht erom het apparaat van verzoekschriften meer waarde te geven. Het gaat er niet om wat iemand zegt maar het gaat erom wat iemand doet.

De heer Mr. R. Blekxtoon te Amsterdam vraagt de mening van de heer Nordlohne op het bezwaar van de afdeling Amsterdam tegen de term "interne beleidsnota's".

De heer Mr. J.G. Rietkerk, lid van de V.V.D. Tweede Kamerfractie, deelt mede dat op korte termijn een voorstel van de regering over de ombudsman zal verschijnen. Het feit dat wij heden over de ombudsman spreken kan de zaak alleen maar versnellen, versterken en nog iets meer in de aandacht brengen.

Wat het werk betreft van commissies voor de verzoekschriften is ook de V.V.D. Tweede Kamerfractie van mening dat wat daar kan gebeuren beperkt is. Dit komt onder meer door het feit dat deze commissies geen regering zijn en geen bevoegdheden hebben om in plaats van de regering die zaken te doen die ze graag zou willen zien. Maar wel wil spreker bezwaar maken o.a. tegen de gehoorde opmerking, dat de commissies niet met de grootste zorg alle individuele gevallen die haar voorgelegd worden, zouden beoordelen. Spreker verzekert de vergadering dat dit werkelijk gebeurt en dat er ook in tientallen gevallen resultaten worden bereikt, onder meer door met dat departement dat het aangaat contact op te nemen. De aanbevelingen van de commissies worden gepubliceerd en spreker ziet dan ook niet de noodzaak er nog eens een nadere uitspraak over te doen. Het moeilijke punt is dat wanneer diegene die het verzoekschrift heeft ingediend rechtegens geen aanspraken heeft terecht ergens onbevredigd blijft. Daarom zou het zo goed zijn dat er een ombudsman zou komen, omdat mocht hij er komen in de vorm zoals de V.V.D. dit wil, aan dit bezwaar, aan het terecht gevoelde bezwaar, tegemoet zou worden gekomen.

De heer Ir. H. Makkeel te Aerdenhout stelt de afdeling Utrecht voor een kleine wijziging in de tekst aan te brengen. Praat niet over: "maatregelen die naar aanleiding van een verzoekschrift zijn genomen" maar over "maatregelen die naar aanleiding van de uitspraak van de commissie voor de verzoekschriften zijn genomen".

De afdeling Utrecht neemt deze redactionele verbetering over.

De heer Mr. W. Koops te Voorburg wijst erop dat veel vaker dan men meent een verzoekschrift leidt tot een oplossing die de adressant bevredigt waarna de adressant zijn verzoekschrift intrekt omdat hij door interventie van de commissie voor de verzoekschriften bij het betrokken departement gelijk heeft gekregen. Het gevolg is dat er over dat verzoekschrift geen beslissing of voorstel van de commissie meer nodig is. Wordt het amendement Utrecht gewijzigd in de zin zoals juist is voorgesteld dan komen misschien de meeste successen van de commissies voor de verzoekschriften, welke immers niet uitmonden in een voorstel, omdat de adressant zijn verzoekschrift heeft ingetrokken, niet tot hun recht. Daarom raadt spreker de laatste wijziging van het amendement Utrecht af. Spreker hoopt dat mevrouw Blaauw haar ervaringen met de commissies voor de verzoekschriften op schrift wil stellen en spreker hoopt dat daaruit dan duidelijk zal blijken dat de behandeling van het verzoekschrift van mevrouw Blaauw heeft geleid tot een zeer ingrijpende interventie van twee kamercommissies bij de Minister van Justitie, dat weer geleid heeft tot de instelling van een bijzondere adviescommissie door de Minister van Justitie aan de regering, welke adviescommissie aan de regering een dergelijk advies gegeven heeft dat dit geleid heeft tot een uitkomst die, naar spreker dacht, zoveel mogelijk in de lijn lag van wat mevrouw Blaauw vroeg.

De heer Mr. F. Korthals Altes, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen, acht het niet juist dat uit het feit dat de aandacht in de pers voor de commissies een zeer geringe is, conclusies ten nadele van de commissies getrokken zijn. De heer Nordlohne heeft duidelijk gemaakt waarom deze publiciteit voor de pers als zodanig niet erg interessant is. Maar in de vakpers, spreker noemt het Nederlands Juristenblad, wordt de laatste tijd nogal eens de aandacht gevestigd op het bestaan van deze commissies en op de mogelijkheden die zij bieden. Advocaten treden vaak ook op in geschillen met de overheid en hebben ervaring zowel in datgene wat de rechterlijke macht kan doen als in datgene wat de administratieve rechtspraak kan doen en hebben derhalve ook ervaring wat de commissies voor de verzoekschriften kunnen doen wanneer men zich tot deze commissies wendt.

Deze ervaring nu is een heel gunstige. Zij die er op dit punt echt verstand van hebben en die weten hoe de verschillende overheidsinstanties, zowel de rechterlijke macht als de administratieve rechter plegen op te treden, zijn van oordeel dat de commissies voor de verzoekschriften hierbij zeer gunstig afsteken.

Het voorstel van de heer Van Randwijk om te spreken over de commissie voor de verzoekschriften der Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft het bezwaar dat dan de indruk gewekt zou kunnen worden dat er één commissie is van beide Kamers, terwijl er juist twee commissies zijn, in elke Kamer één.

Amsterdam heeft gevraagd wat bedoeld wordt met interne beleidsnota's en waarom niet gesproken wordt over bij wettelijke regeling vast te stellen documenten. Met interne beleidsnota's wordt dat bedoeld wat er nu onder verstaan wordt. Het is aan de Kamer ervoor te waken dat het begrip interne beleidsnota niet als een stuk elastiek wordt uitgetrokken. De vraag of er geen wettelijke regeling dient te komen kunnen we misschien beter in het midden laten. Wij wilden concreet aangeven wat er wel geheim mag blijven, terwijl het voorstel Amsterdam zegt dat een ander dit maar moet uitzoeken. Dit is het bezwaar tegen Amsterdam, omdat dan in het vage wordt gelaten wat er wel en wat er niet geheim zou mogen zijn.

De heer Dr. E. Nordlohne wil over de kwestie van de al of niet geheimhouding van documenten op departementen nog een enkele opmerking maken. De heer Elektoon wil bij de wet laten regelen wat geheim moet blijven. Dit zou betekenen dat op departementen bepaalde documenten die aan bepaalde formele eisen zouden voldoen krachtens de wet geheim zouden kunnen blijven en andere niet. Spreker meent dat wij deze kant niet op moeten. Immers, de vraag of een document geheim moet blijven is eigenlijk een vraag die van geval tot geval gezien moet kunnen worden. Bovendien is de kwestie van de geheimhouding vaak een kwestie van tijd. Wat vandaag nog geheim moet blijven kan morgen worden gepubliceerd. In het bijzonder vraagt spreker de aandacht van de vergadering voor stukken als interne nota's aan de minister, welke nota's betrekking hebben op het voorbereiden van de tactiek bij onderhandelingen. Wanneer de regering b.v. in zaken van georganiseerd overleg met de vakbonden moet gaan spreken over arbeidsvoorwaarden, b.v. van ambtenaren, en dit soort nota's zouden dan publiek moeten zijn, dan zou dit tot gevolg hebben dat de regering in feite helemaal geen eigen beleid zou voeren. Hetzelfde gebeurt wanneer er over bepaalde personen gesproken wordt. Dit zijn dingen die niet terstond publiek gemaakt kunnen worden. Hierbij dient men rekening te houden dat Nederland en Zweden op enkele zeer fundamentele punten verschillen. Immers, in Nederland is de minister verantwoordelijk voor elke ambtenaar. In Zweden echter zijn de ambtenaren onafhankelijk, ongeveer op dezelfde manier als de rechterlijke macht. Het is bij het ontbreken van deze ministeriële verantwoordelijkheid in Zweden volstrekt begrijpelijk waarom daar de behoefte ontstaan is aan een ombudsman en waarom daar de behoefte is ontstaan aan openbaarheid van de stukken. Bij ons is dit geheel anders; bij ons zijn de ministers verantwoordelijk voor het gedrag van hun ambtenaren en kunnen zij daarvoor ter verantwoording worden geroepen. Dit gebeurt soms ook en hierdoor is de noodzaak van openbaarmaking van alle stukken in Nederland bepaald minder groot dan in een land als Zweden.

De heer Dr. G. H. Scholten, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen, spreekt zich uit voor het amendement van de afdeling Utrecht. Het is van groot belang dat wanneer op een gegeven moment door een commissie voor de verzoekschriften een uitspraak wordt gedaan, na een redelijke tijd gekeken wordt wat de minister heeft gedaan of heeft laten doen. Het bezwaar van de heer Koops hiertegen ziet spreker niet. Immers, daarnaast kan gepubliceerd worden dat zoveel verzoeken zijn ingediend maar dat er weer zoveel zijn ingetrokken omdat inmiddels een bevredigende regeling is getroffen.

Spreker gelooft dat het voor het gewicht van de Kamer ten opzichte van de regering met handhaving van beider eigen verantwoordelijkheid heel wenselijk is een dergelijke regeling te treffen.

De heer Ir. H. Makkreel te Aerdenhout meent dat aan de bezwaren tegen de wijziging kan worden tegemoet gekomen, door niet over uitspraak maar over interventie te spreken. De tussentijds ingetrokken verzoekschriften vallen hier dan ook onder.

De heer J. J. P. Keijzer te Utrecht benadrukt dat het amendement Utrecht niet ontstaan is in de sfeer van kritiek op de commissies voor de verzoekschriften. Het amendement is zuiver ontstaan doordat men wilde weten of de uitspraken van de verzoekschriftencommissies waarde hebben. Dit is alleen na te gaan wanneer bekend gemaakt wordt wat er met de uitslag van die commissies uiteindelijk gebeurd is.

De heer Mr. R. Blekxtoon te Amsterdam deelt mede dat de afdeling Amsterdam haar amendement om een toevoeging aan sub d I aan te brengen intrekt. Wat haar derde amendement betreft vraagt de afdeling zich af hoe de commissie haar resolutie 26 c I B kan verdedigen, waarin toch ook gevraagd wordt om een systematische wettelijke voorziening voor de openbaarheid van documenten. Overigens is de afdeling Amsterdam bereid om ook dit amendement in te trekken.

Omdat het in resolutie 26 gaat om archiefstukken, antwoordt de heer Dr. E. Nordlohne.

De Voorzitter gaat thans over op het in stemming brengen van de amendementen. Het amendement van de afdeling Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland wordt verworpen. Het amendement van de afdeling Zeist is inmiddels ingetrokken. Het amendement van de afdeling 's-Gravenhage om in sub d I te schrappen de woorden "instantie, vergelijkbaar met de in verschillende Scandinavische landen voorkomende" wordt overgenomen. Het amendement van de afdeling Wassenaar wordt ingetrokken. Het amendement van de afdeling Amsterdam om in d I aan de woorden "te hulp kan roepen" toe te voegen "of te hulp kon roepen" wordt aangenomen. De andere amendementen heeft de afdeling Amsterdam ter vergadering ingetrokken. Het amendement van de afdeling Velsen wordt verworpen. Het amendement van de afdeling Wassenaar op sub d III is inmiddels eveneens ingetrokken. Tenslotte wordt het amendement van de afdeling Utrecht met de redactionele wijziging voorgesteld door de heer Makkreel, aangenomen zodat er derhalve een nieuwe IV wordt toegevoegd, luidende dat: "de op grond van de uitspraken naar aanleiding van verzoekschriften uiteindelijk genomen maatregelen per zittingsperiode worden gepubliceerd". Ook het amendement van de afdeling Leiden betreffende de aanstelling van een functionaris op gemeentelijk niveau wordt aanvaard.

Vervolgens brengt de Voorzitter de resolutie 25 met de wijzigingen zoals deze zojuist aangenomen zijn en ingebracht door de afdelingen 's-Gravenhage, Amsterdam, Utrecht en Leiden, in stemming. De aldus gewijzigde resolutie 25 wordt aanvaard.

Resolutie 26 handelt over de informatie van de burger, de openbaarheid van rapporten en de zendmachtiging van de Staten-Generaal. Amendementen zijn ingediend door de afdelingen Wassenaar, Voorschoten, Mijnstreek, Apeldoorn en de kamercentrale Gelderland.

De heer N. Oosterbaan te Voorschoten is van mening dat de tekst van de resolutie een blaam werpt op veel vakbekwame en integere journalisten en ziet niet in waarom het voorgestelde niet in samenwerking met de N.R.U. of de N.T.S. zou kunnen gebeuren. Objectiviteit is voor een journalist natuurlijk prijzenswaardig, maar niet noodzakelijkerwijze zijn allergrootste deugd.

De heer Drs. A. F. Bakhoven te Voorburg vraagt de aandacht voor het voorstel om van elke vergadering van de Tweede Kamer een uitzending te maken. Nu zijn in elk kamerdebat enkele slechte sprekers die niets interessants vertellen. Maar hoe gaat het dan in de commissie die de sprekers moet beoordelen en die de richtlijnen moet gaan geven? De afdeling heeft aangenomen dat dan een goede t.v.-ploeg dat slechte Kamerlid niet zal uitzenden. Maar de fractiegenoot van dit slechte Kamerlid, die in deze commissie zitting heeft, zal dat Kamerlid de hand boven het hoofd houden teneinde de goede verhouding in de fractie te handhaven. Het gevolg zal zijn dat er na een eindeloze zeer vervelende discussie in die bijzondere commissie een richtlijn zal komen en dat dat slechte Kamerlid in het vervolg ook uitgezonden zal worden. Het gevolg hiervan zal zijn dat deze uitzendingen niet meer om naar te kijken zijn. Niemand zal dan ook kijken, maar daarmee is het doel gemist. De afdeling Voorburg heeft unaniem geconcludeerd dat deze uitvoerende macht niet aan de Staten-Generaal gegeven moet worden.

De heer Drs. B. C. van Randwijk te Zeist vraagt naar de mogelijkheid om de ontwerp-resolutie van de afdeling Zeist, zoals deze staat op blz. 27 van het pak met amendementen, alsnog als een amendement te beschouwen op c II van resolutie 26, zodat c II van de oorspronkelijke tekst zou vervallen, mede op grond van de argumenten, zoëven door de afgevaardigde van de afdeling Voorburg naar voren gebracht. We zouden dan in plaats van de kameruitzendingen een dagelijks praatje krijgen waarbij de actuele problemen besproken worden.

De heer G. W. Bos van de kamercentrale Gelderland en de afdeling Apeldoorn gaat in op het amendement van de afdeling Apeldoorn op c I D. De afdeling Apeldoorn wil een nadere precisering van de verkorting van de termijn van 50 jaren, omdat als de tijd van 50 jaar met 5 jaar zou worden verkort, dit geen wezenlijke verkorting is.

De heer Ir. H. Hakkreel, bestuurslid van de afdeling Amsterdam, deelt mede dat de afdeling Amsterdam de bezwaren van de afdeling Voorburg tegen c II steunt, omdat ook de afdeling Amsterdam geen behoefte heeft aan zendmachtiging van de Staten-Generaal. De afdeling Amsterdam is van mening dat de pers en de normale communicatiekanalen zeer goed in staat zijn de voorlichting te verzorgen en de afdeling ziet in een zendmachtiging van de Staten-Generaal geen verbetering. Betreffende c I B wil spreker graag een opmerking maken. Hij heeft juist van de heer Korthals Altes gehoord, dat B alleen op archiefstukken slaat, maar dit is een interpretatie van deze resolutie waarbij spreker een vraagteken zet. Sub c doet een beroep op de regering en de Staten-Generaal te bevorderen dat de openbaarheid van ambtelijke stukken aanzienlijk wordt vergroot door..... en dan volgen er een aantal punten onder I A, B, C en D. A gaat over het recht van informatie ten opzichte van de overheid voor iedere burger. Spreker gelooft echter niet dat dit een archiefpunt is. Het gaat immers ook over dingen die op een bepaald moment lopende zijn. Het feit nu dat ook in B niet uitdrukkelijk is aangegeven dat het om archiefstukken gaat, en het feit dat in het algemene deel van c alleen gesproken wordt over ambtelijke stukken in het algemeen, geeft volgens spreker geen aanleiding om de systematische wettelijke regeling over de openbaarheid alleen op archiefstukken van toepassing te verklaren. De afdeling Amsterdam is bepaald van mening dat een wettelijke regeling gewenst is voor alle ambtelijke stukken en niet alleen voor datgene wat in een archief terecht is gekomen. Overigens is de afdeling het eens met wat onder c I A t/m D staat.

De heer J.J. Mulder te Rotterdam wil graag de resolutie betreffende de zendmachtiging steunen, wanneer zou blijken dat hieraan behoefte bestaat. De afdeling Rotterdam is echter van mening dat deze behoefte er niet is en er ook niet zal komen en dat met het instellen van deze parlementaire omroep de politieke belangstelling, zowel voor de problemen als voor de politici in het algemeen niet toe zal nemen. Daarnaast ziet de afdeling een tweede probleem. Mocht deze resolutie worden aangenomen dan verwacht de afdeling Rotterdam zeer veel moeilijkheden met de denkwijze van de commissie. Immers, die fracties die er belangstelling voor hebben, zullen in deze commissie zitting nemen. Bij voorbaat kan spreker zeggen dat dit alle fracties zullen zijn. Het gevolg zal zijn dat in 30 minuten zendtijd een dozijn fracties op het scherm of voor de radio willen verschijnen. De paar minuten die dan iedere fractie zijn toegedaan zullen niet voldoende zijn een gedegen betoog te houden. Daarom is de afdeling Rotterdam het eens met Voorburg en Amsterdam en is tegen resolutie 26 c II.

Mevr. A. Blaauw-Meijer te Bunnik merkt ten aanzien van de openbaarheid van stukken en de zendmachtiging van de Staten-Generaal het volgende op. Zolang het voor het parlement niet mogelijk is veel rapporten van onderzoekcommissies van de minister los te krijgen, wat dus betekent dat er eigenlijk nog geen recht op informatie bestaat vanuit de Kamer, is het allereerst nodig om dit recht op informatie te creëren. In steeds sterkere mate zien wij de neiging bij het parlement optreden om daar, waar het het recht op informatie mist, dit recht op een andere wijze te gaan compenseren door b.v. aan de fracties wetenschappelijke staven te verbinden. Maar wanneer deze wetenschappelijke staven inderdaad een werkelijk tegenwicht tegen dat wat de ministers in hun departementen vol deskundige ambtenaren hebben, moeten kunnen vormen, dan zouden hele parlementaire departementen vol met deskundige parlementaire ambtenaren opgericht moeten worden. Spreekster meent deze neiging nog verder te kunnen doortrekken omdat ook de verzoekschriftencommissie in haar nota het idee oppert de oplossing te vinden in het scheppen van eigen zelfstandige financiële middelen waaruit de Kamer de gedupeerden schadeloos zou kunnen stellen.

In de in deze resolutie voorgestelde zendmachtiging ziet mevrouw Blaauw een compensatie voor functieverlies door opnieuw een eigen zelfstandige uitvoerende macht, een vierde macht, te creëren. Maar waar blijft op deze wijze de trias politica?

De heer Ir. H. J. van Raalte te Bilthoven begint te stellen niet namens de gehele afdeling De Bilt/Bilthoven te spreken omdat in de afdeling de meningen verdeeld waren. Een aantal leden der afdeling, waaronder spreker, was van oordeel dat, waar de zendtijd zo schaars is, toch in de eerste plaats het parlement in Nederland op deze zendtijd recht heeft. Een geheel andere zaak is of het parlement er altijd behoefte aan zal hebben om van de zendtijd gebruik te maken. De kwestie van machtiging verlenen is niet hetzelfde als de plicht hebben iedere keer een half uur te vullen. Maar daar hier sprake is van een schaars artikel meent de afdeling dat het parlement in de eerste plaats recht heeft op een machtiging.

De heer Mr. W. G. Belinfante, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen vestigt er de aandacht op dat datgene wat staat onder c I van resolutie 26 letterlijk overgenomen is uit het rapport van de P.v.d.A. "Een stem die telt". Spreker vraagt zich nu af of wij in deze vergadering mee moeten gaan met datgene wat de P.v.d.A. blijkt te wensen. Afgezien van het feit dat er zekere verschillen tussen deze twee partijen bestaan, is het toch duidelijk dat de P.v.d.A. als oppositie-partij een geheel andere positie inneemt dan de V.V.D. als regeringspartij. Het is de taak van de P.v.d.A. om het de regering zo moeilijk mogelijk te maken; dit is niet de taak van de V.V.D.

Wat de verschillende onderdelen betreft is spreker van mening dat hier verschillende zaken in staan die bijzonder moeilijk te verwezenlijken zijn en waaraan naar zijn mening zeer grote bezwaren verbonden zijn. Punt A geeft een principiële formulering van een recht op informatie tegenover de overheid als grondrecht van de burger. Dit wil zeggen dat er dus iets in de Grondwet gezegd moet worden over het principiële recht van informatie van de burger tegenover de overheid. Spreker kan zich weliswaar een dergelijk grondrecht voorstellen, maar meent dat deze formulering niet zo algemeen kan zijn dat men maar recht op alles heeft. Men zal een geweldige slag om de arm moeten houden waardoor dat grondrecht toch een veel geringere betekenis zal hebben dan het aanvankelijk lijkt. Als voorbeeld denkt spreker aan een belangstellende die na de Ministerraad aan een minister vraagt wat er precies in de Ministerraad besloten is. Het grondrecht zou dan inhouden dat de minister verplicht zou zijn op de vragen van de belangstellende te antwoorden. Spreker kan zich dit echter niet voorstellen. Kortom er zullen grote slagen om de arm gehouden moeten worden bij deze bepaling en daardoor zal deze bepaling een groot deel van zijn betekenis verliezen.

Punt B gaat over een systematische wettelijke regeling van de vraag welke overheidsdocumenten openbaar zijn en welke niet. In de vergadering is reeds gezegd dat de vraag of een document gepubliceerd kan worden van geval tot geval bekeken moet worden. Derhalve gelooft spreker dat deze systematische wettelijke regeling tot een geweldig wetgevend project zal leiden, met welk project wij echter niet veel verder zullen komen.

Punt C wil een hernieuwd onderzoek naar de mogelijkheid van de formulering van de algemene beginselen over adviezen van zgn. vaste colleges van advies en bijstand. Natuurlijk streeft de Kamer naar zoveel mogelijk openheid, maar wanneer de minister gevraagd wordt waarom hij bepaalde adviezen niet publiceert, dan geeft die minister meestal een zeer behoorlijke reden hiervoor. Zouden alle adviezen van vaste commissies gepubliceerd worden dan is te verwachten dat die adviezen een geheel andere inhoud krijgen dan ze nu hebben. Weet men dat zijn adviezen gepubliceerd wordt dan is men veel voorzichtiger in zijn uitlatingen en gaat men niet op een dergelijke openhartige wijze de minister advies geven.

De bezwaren tegen de punten D en E van de heer Belinfante zijn nog veel groter. Een wijziging van de Archiefwet waardoor de tijd korter wordt heeft niets te maken met de informatie van de burger. De Archiefwet zegt dat na 50 jaar de stukken in het Rijksarchief openbaar zijn voor iedereen die als historicus hiervan kennis wil nemen. Slechts een gering deel van de overheidsstukken komt echter in het Rijksarchief terecht. Minder dan 1% van de stukken die de departementen in en uit gaan, komen in het Rijksarchief terecht, de rest wordt al lang voor die tijd vernietigd. Spreker gelooft dat de hier voorgestelde verkorting van de termijn van de Archiefwet in het geheel niet de zaak raakt waar het om gaat, n.l. betere informatie van de burger. Immers de burger zal na 50 of 30 of nog minder jaren zijn zaak in het Rijksarchief helemaal niet terugvinden. Tenslotte dan iets over datgene wat er staat over de publikatie van het Beveiligingsvoorschrift. Het Beveiligingsvoorschrift dient om er voor te zorgen dat zij die met departementale stukken omspringen dit op voorzichtige wijze doen. Men heeft verschillende graden van geheimhouding. Gaat men nu dit Beveiligingsvoorschrift publiceren dan speelt men daarmee in de kaart van diegene die zich op onregelmatige wijze kennis willen verschaffen van wat er op een departement aan geheime stukken ligt. Spreker raadt dit ten stelligste af. Hij verklaart zich tegen de gehele resolutie c I, maar hij is vooral tegen de punten D en E.

De heer L.J. Visser te Delft heeft de indruk dat de punten onder c I en c II zover uit elkaar liggen dat het aanbeveling verdient deze afzonderlijk in stemming te brengen.

De Voorzitter is het hier geheel mee eens en zegt hetzelfde ordevoorstel te willen doen.

De heer Mr. P. Korthals Altes, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone, zegt naar aanleiding van c I het volgende. De meest fundamentele kritiek hierop is zowel in de Commissie als hier in de vergadering geleverd door de heer Belinfante. In de eerste plaats heeft de heer Belinfante als kritische noot genoemd dat dit deel van de resolutie letterlijk ontleend is aan het rapport van de R.v.d.A. Dit is juist en wij hebben dit dan ook met zoveel woorden in ons rapport gezegd. Wij hebben n.l. gezegd dat wanneer er voorstellen zijn van anderen waar wij het mee eens zijn, wij het onnodig achten om op onderdelen hiervan af te gaan wijken. Laten wij er duidelijk voor uitkomen dat wij het er mee eens zijn en dezelfde formulering overnemen. De commissie is verder van mening dat een formulering van het recht op informatie in de Grondwet van belang is. Natuurlijk is het niet uitgesloten dat hier bepaal de beperkingen op gemaakt moeten worden, eventueel bij de wet. Deze beperkingen bestaan ook bij het recht op vereniging, het recht op vergadering, de drukpersvrijheid e.d. Het is goed het recht op informatie in de Grondwet te regelen en een systematische wettelijke regeling zal daarvan een noodzakelijk uitvloeisel zijn. Kortom, er bestaat hierin geen enkel verschil van mening met de heer Belinfante. Over punt C zegt de heer Belinfante dat het onderzoek niet hernieuwd hoeft te worden omdat het nog aan de gang is, terwijl wij zeggen dat het hernieuwd moet worden. Dus eigenlijk bestaat er ook op dit punt geen verschil van mening, omdat zowel de Commissie als de heer Belinfante voor het onderzoek is. Punt D heeft de heer Belinfante bekritiseerd door te zeggen dat er karrevrachten documenten niet in de archieven komen. Maar de Commissie heeft ook niet gevraagd om alles in de archieven op te bergen; zij heeft alleen gevraagd om datgene wat in het archief opgeborgen is eerder dan na 50 jaar voor publikatie open te stellen. Er zal wel een rubricering moeten komen dat het één misschien pas na 10 jaar, het andere na 20 jaar en weer een andere groep na een 30 jaar gepubliceerd kan worden; daarom heeft de Commissie ook niet verder geconcretiseerd. Aan punt E tilt spreker niet zo zwaar. De heer Belinfante is van mening dat publikatie van het zgn. Beveiligingsvoorschrift bijzonder gevaarlijk zou zijn omdat daardoor bepaalde elementen de gelegenheid zou worden gegeven inzicht te krijgen in de organisatie op het departement. Spreker meent echter dat die elementen al lang op de hoogte zijn van wat deze stukken behelzen en daarom acht hij het redelijk dat wij dit ook weten. Spreker is van mening dat het helemaal niet nodig is dat door publikatie van de wijze waarop iets georganiseerd is meteen iedereen de gelegenheid krijgt om tot alles en nog wat door te dringen. Is men echter van mening dat de openbaarmaking bijzonder gevaarlijk is, omdat men van mening is dat bepaalde elementen hierdoor inzicht zullen krijgen in geheime stukken, dan blijft de meerderheid van de Commissie niet op punt E staan maar vindt het niet bezwaarlijk om E terug te nemen. Echter de punten A, B, C en D zijn voor deze meerderheid wel van wezenlijke betekenis.

De heer Dr. E. Nordlohne gaat nader in op c II. Spreker erkent dat de behoefte, zoals deze neergelegd is in c II duidelijk minder is dan een jaar of twee geleden, toen de Commissie dit rapport voorbereidde. Het is echter voor de Commissie moeilijk dit punt terug te nemen omdat de heer Van Raalte de oorspronkelijke tekst is bijgevallen. Spreker vraagt daarom de heer Van Raalte of hij er mee akkoord kan gaan dat c II niet verder behandeld wordt, gezien de gewijzigde situatie.

De heer Ir.H.J.van Raalte antwoordt dat hij bij de oorspronkelijke resoluties van de commissie blijft. Immers, waar is de garantie dat het altijd gunstig zal blijven? Waar is de garantie dat de parlementaire uitzendingen over een aantal jaren niet veel slechter zullen zijn? Spreker wijst erop dat het hier om de machtiging gaat en niet om de noodzaak deze machtiging altijd te gebruiken. Daarom oordeelt spreker het een goed voorstel en meent dat de vergadering zich niet moet laten leiden door de opportunistische situatie van dit ogenblik.

De heer Dr.E.Nordlohne betoogt dat de gedachte van de Commissie een zendmachtiging te verlangen voor de Staten-Generaal op zichzelf niet zo gek was. Immers, het is een merkwaardige zaak dat de verdeling van de zendtijd, de toegang tot de zendmasten, voorbehouden is aan particuliere organisaties. Ten aanzien van de televisie mag de regering dan ook zendtijd vorderen, wat ook wel een enkele keer gebeurd is, maar dit is dan toch een uitzondering, terwijl het parlement helemaal geen rechtstreekse toegang tot het volk heeft. De volksvertegenwoordiging mag zich blijkbaar niet rechtstreeks tot het volk wenden; dit is op zichzelf een vreemde zaak. De volksvertegenwoordiging is volstrekt afhankelijk van de publiciteitsmedia voor zover betreft het overbrengen van wat er dagelijks gebeurd is aan het grote kranten-lezende, televisiekijkende en radio-horende publiek. De gedachte om nu de Kamer verantwoordelijk te laten zijn voor de uitzendingen over datgene wat in de Kamer geschiedt, heeft een heel groot voordeel. Er was n.l. nogal veel kritiek op de wijze waarop de omroeporganisaties de uitzendingen de laatste tijd behandelen. Er werd wel eens getwijfeld aan de goede trouw. Voor zover Kamerleden het gevoel hadden dat er bij de uitzendingen gebrek aan goede trouw zou zijn geweest zou het natuurlijk prachtig zijn wanneer de technische en inhoudelijke verzorging van de uitzending aan de Kamer zelf zou zijn voorbehouden. Men zou dan zelf inzicht krijgen in de problemen die aan dergelijke uitzendingen verbonden zijn en men zou zelf merken hoeveel waarde en hoeveel onwaarde aan de vermoedens van gebrek aan goede trouw moeten worden toegekend. Er is ook wel eens opgemerkt dat wanneer de Kamer zelf zendmachtiging zou krijgen en zelf reportages zou gaan uitzenden, het gevolg zou zijn dat ook de slechte Kamerleden op het scherm zouden komen. Maar dit is volgens spreker geen bezwaar, omdat het uitzenden van een werkelijk slecht Kamerlid zou kunnen leiden tot het niet verkiesbaar stellen van dat slechte Kamerlid.

De heer Nordlohne stelt aan het begin van zijn betoog gezegd te hebben dat de behoefte aan een aparte zendmachtiging nu bepaald niet groot meer is. Er is een N.T.S.-uitzending, die het naar de algemene opvatting heel goed doet. Spreker denkt in het bijzonder aan het werk van Joop van Os.

Tenslotte merkt spreker op dat, mocht men de indruk hebben uit zijn betoog dat de Commissie dus min of meer werk voor niets gedaan heeft omdat zij nu punt c II ook overbodig acht, deze indruk onjuist is. Spreker heeft horen verluiden dat de N.T.S. al lang van plan is iets in de geest te doen als nu geschiedt in de rubriek Scala en dat het verschijnen van dit rapport, in het bijzonder dan van deze passage, het beslissende duwtje in de rug was voor de N.T.S. om dit nu ook door te zetten.

De Voorzitter stelt voor om resolutie 26 in twee delen te knippen en apart te stemmen over c II. Hiertoe wordt besloten. Allereerst wordt in stemming gebracht het amendement van Wassenaar over sub c I A, welke gaat over de bij informatie betrokken burger. Dit amendement wordt aangenomen. Het amendement van de afdeling Apeldoorn/kamercentrale Gelderland op sub c I D, betreffende de precisering van de verkorting van de termijn, wordt verworpen.

Na de amendementen brengt de Voorzitter in stemming resolutie 26b. b wordt aanvaard. Vervolgens gaat spreekster over op c en stelt aan de orde I A, welke een principiële formulering geeft van een recht op informatie tegen de overheid als grondrecht van de burger, met het reeds aangenomen amendement van Wassenaar. Het aldus gewijzigde A wordt aanvaard. B aangaande een systematische wettelijke regeling van de vraag welke overheidsdocumenten openbaar zijn en welke niet, wordt eveneens aanvaard. C naar hernieuwd onderzoek naar de mogelijkheid van de formulering van algemene beginselen ten aanzien van de openbaarheid van adviezen van de zgn. vaste colleges van advies en bijstand, wordt eveneens aangenomen. D waarin gepleit wordt voor de wijziging van de Archiefwet in dier voege dat de termijn van 50 jaar, waarna documenten openbaar worden, verkort wordt en dat de uitzonderingen op deze regel van openbaar worden geconcretiseerd en beperkt worden, wordt eveneens aanvaard. E betreffende de publikatie van het zgn. Beveiligingsvoorschrift II wordt verworpen.

Vervolgens gaat spreekster over op c II over de zendmachtiging. II wordt verworpen. Thans wordt de gehele resolutie in stemming gebracht n.l. t/m c D aangezien het resterende deel verworpen is. De resolutie wordt aanvaard.

De Voorzitter gaat over op de toegevoegde resoluties, zoals deze te vinden zijn op blz. 26 van het stencil met de ingediende amendementen. Spreekster begint aan de orde te stellen de toegevoegde ontwerp-resolutie van de afdeling Groningen om aan hoofdstuk IV een resolutie toe te voegen, gaande over het schriftelijk verslag van de Hoofdbestuursvergaderingen.

De heer Drs. J.F. Scharpenhuizen te Groningen krijgt toestemming over de drie door de afdeling Groningen ingediende ontwerp-resoluties tegelijk te spreken.

Spreekster begint te constateren dat de afdeling Groningen verheugd is over de rapporten die uitgebracht zijn. Maar ieder rapport heeft de neiging een eigen leven te gaan leiden. Daarom is de afdeling Groningen zeer benieuwd over een jaar te weten wat er met de rapporten gebeurd is, wat de concrete resultaten zijn en daarom zou de afdeling het op prijs stellen wanneer in 1971 een verslag zou worden uitgebracht wat men met name met het hoofdstuk communicatie gedaan heeft. De afdeling was eigenlijk verwonderd dat het rapport zelf de toezegging niet gedaan heeft dit verslag over een tijd te zullen doen. Hetzelfde geldt ook voor de ontwerp-resoluties over de kamercentrales. De afdeling Groningen zou het zeer op prijs stellen wanneer de kamercentrales tenminste éénmaal per jaar rapport zouden uitbrengen aan de Algemene Vergadering. Het is geen wantrouwen dat uit deze wens spreekt, maar het is een algemene neiging om enthousiast met iets te beginnen, welk enthousiasme toch na enige tijd weer vervlakt om dan alleen tegen de verkiezingstijd weer actief te gaan optreden. De derde ontwerp-resolutie van de afdeling Groningen betreft de kadercursussen. Het noorden heeft bijzonder goede ervaringen opgedaan met deze kadercursussen en stelt daarom voor in een resolutie neer te leggen dat de kamercentrales tenminste éénmaal per jaar voor de leden van de onder hen resulterende afdelingen kadercursussen organiseren. De afdeling ziet deze resolutie mede als een soort ruggesteun voor de kamercentrales die het reeds doen.

Mevr. Drs. H.A. Bleeker-Jvr. Van Styrum te Vlaardingen stelt voor de drie resoluties per acclamatie aan te nemen, aangezien ieder het toch eens is met de achterliggende gedachten.

De Voorzitter oordeelt dit wat moeilijk. Immers de genuanceerde stemming van een afdeling die voor de ene resolutie en tegen de andere resolutie wil stemmen, zou dan de mist in gaan.

De heer Mr. F. Korthals Altes stelt als Hoofdbestuurslid het eens te zijn met het afwijzend advies van de Partijraad. In deze resoluties wordt te veel institutioneel vastgelegd dat het Hoofdbestuur en de kamercentrales verslagen moeten uitbrengen. Het spreekt vanzelf dat het Hoofdbestuur zeer positief staat tegenover datgene wat het rapport inhoudt. Het spreekt vanzelf dat de activiteiten die het Hoofdbestuur in het kader van datgene wat nu en in Hilversum besloten is zal moeten gaan ontplooiën, jaarlijks een groot bestanddeel zullen vormen in het jaarverslag van de secretaris. In het jaarverslag zullen de activiteiten van het Hoofdbestuur tot uiting komen. Het zou een grote mate van dubbelure zijn wanneer een apart verslag zou moeten komen om deze reden, dat veel activiteiten die plaats vinden zowel gezien kunnen worden in het licht van de aangenomen resoluties als in het licht van dat wat het Hoofdbestuur en het Algemeen Secretariaat doen. Deze activiteiten zijn terug te vinden in het jaarverslag en men zou het Algemeen Secretariaat dubbel werk opdragen wanneer er ook nog een apart verslag zou moeten komen. Voor dit dubbele werk hebben we absoluut de mogelijkheden niet wanneer we werkelijk iets van deze resoluties terecht willen brengen. Ook is het zonde van de tijd van de algemene Vergadering om naast het bespreken van het beleid van het Hoofdbestuur ook nog eens apart dat verslag te gaan behandelen. Het risico is groot dat dan dit verslag een hamerstuk wordt, zoals het jaarverslag reeds is. Aan de andere kant loopt men het risico dat er zich een zeer uitputtende discussie gaat ontspinnen, welke discussie zich weer gaat herhalen bij de bespreking van het beleid van het Hoofdbestuur. Immers tot het beleid van het Hoofdbestuur dat de Algemene Vergadering kritisch moet volgen, behoort nu juist het in de praktijk brengen van deze resoluties. Hetzelfde geldt voor de kamercentrales. Wat bepleit wordt in deze resoluties is voornamelijk een wijziging van mentaliteit en een wijziging van aanpak, welke aanpak in alles wat het Hoofdbestuur en de kamercentrales doen naar voren moet komen. Wat wij vandaag besloten hebben moet geïntegreerd worden in het normale werk en moet geen zelfstandig leven gaan leiden en moet niet leiden tot het nagaan of het Hoofdbestuur wel gedurende zoveel uur per jaar zich heeft bezig gehouden met de uitvoering van het rapport Kiezer-Gekozenen. De gehele opzet is geweest - dit staat ook heel duidelijk in het hoofdstuk over de image-verbetering - dat het rapport Kiezer-Gekozenen ertoe zal leiden dat de gehele aanpak meer wordt de aanpak van een politieke partij in plaats van de aanpak van een kiesvereniging, zoals tot heden vaak het geval is geweest. Wanneer het Hoofdbestuur het verkeerd doet dan kan de Algemene Vergadering dit bij de bespreking van het beleid van het Hoofdbestuur opmerken. Hetzelfde geldt voor de kamercentrales. Tenslotte wil spreker nog iets over de kadercursussen zeggen. De Commissie heeft in haar algemeenheid gezegd dat de kadercursussen er moeten komen. Onze nieuwe partijvoorzitter maakt op dit ogenblik een tournee langs de kamercentrales en één van de punten die daarbij besproken worden is ook in het antwoord aan het L.D.C. gegeven, zoals te vinden is in Vrijheid en Democratie, n.l. het punt van de kadercursussen. De kadercursussen komen al automatisch van de grond. Spreker denkt o.m. aan de drie noordelijke provincies, die gezamenlijk uitstekend bezochte kadercursussen hebben gehouden, aan de kamercentrale Brabant die druk bezochte kadercursussen heeft georganiseerd op zaterdagochtenden in het afgelopen voorjaar. Maar, zo gaat spreker verder, de Voorzitter heeft haar eerste bezoek aan Limburg gebracht en Limburg heeft een heel speciale problematiek. Spreker heeft het idee dat het niet verstandig zou zijn om aan deze mensen, die met deze speciale problematiek zitten, te zeggen dat zij een kadercursus moeten gaan organiseren. Kortom, concludeert spreker, het organiseren van kadercursussen eens in de drie jaar is beslist te weinig voor de centrales ten noorden van de rivieren en is beslist te veel of

misschien is het net haalbaar voor een provincie als Limburg, en daarom dienen we dat niet stringent vast te leggen. Er is een duidelijk streven van het Hoofdbestuur om het houden van dergelijke kadercursussen te stimuleren. Het Hoofdbestuur is ervan overtuigd dat de behoefte aan kadercursussen bestaat. Bovendien, wanneer deze resolutie zou worden aangenomen, worden de kamercentrales een beetje in gebreke gesteld n.l. dat ze het zelf niet goed genoeg zouden doen. Spreker oordeelt dit niet juist want er is een groot aantal kamercentrales en statencentrales die heel goede kadercursussen organiseren. Spreker benadrukt nogmaals niet tegen de inhoud of de strekking der drie resoluties te zijn, maar wel tegen de wijze waarop de inhoud geïnstitutionaliseerd wordt.

De heer Drs. J. F. Scherpenhuizen te Groningen wijst erop dat waar in de tweede resolutie van Groningen gesproken wordt over de algemene ledenvergadering bedoeld wordt de algemene centralevergadering, dus de vergadering van de kamercentrale zelf. Verder is het beslist niet de bedoeling geweest om op enigerlei wijze iemand in gebreke te stellen, maar het is gewoon bedoeld als een reminder. Spreker oordeelt tevens het rapport te kostbaar om alleen behandeld te zien in het jaarverslag van de secretaris.

Naar aanleiding hiervan stelt de Voorzitter de afdeling Groningen voor om de woorden "algemene ledenvergadering" in haar tweede ontwerp-resolutie te wijzigen in "centralevergadering". De afdeling Groningen gaat hiermee akkoord.

Thans brengt de Voorzitter de resolutie van de afdeling Groningen in stemming, welke gaat over het schriftelijk verslag van het Hoofdbestuur. Aangezien het aantal voor- en tegen-stemmen bij handopsteken niet duidelijk te onderscheiden is zal overgegaan worden tot schriftelijke stemming. Alvorens hiertoe echter over te gaan zullen eerst ook de resoluties 2 en 3 in stemming gebracht worden.

De heer Mr. J. Schuttevaer te Utrecht gaat in op resolutie 2 van de afdeling Groningen. Het spreekt vanzelf dat dat bestuur van de centrale dat zichzelf respecteert onder de verschillende gegevens in haar verslag o.a. ook datgene vermeldt wat er aan activiteiten verricht is ter stimulering van de afdelingen. Een centrale kan zich hieraan alleen houden wanneer ook de afdelingen zich houden aan het tijdschema dat een zichzelf respecterend bestuur van de kamercentrale aan de afdelingen doet toekomen, want een kamercentrale kan nooit een verslag inleveren wanneer de afdelingen niet tijdig hun verslagen hebben ingeleverd. Maar wanneer de wisselwerking goed is dan is de inhoud van resolutie 2 zo vanzelfsprekend dat zij geen nadrukkelijke onderstropping meer behoeft.

Aangezien niemand meer het woord verlangt brengt de Voorzitter thans resolutie 2 van de afdeling Groningen in stemming. Deze resolutie wordt duidelijk verworpen. Eveneens wordt resolutie 3 van de afdeling Groningen verworpen.

Thans gaat de Voorzitter over tot schriftelijke stemming over resolutie 1 van de afdeling Groningen. Er wordt gestemd met het witte stembriefje waar een 3 op staat. Vóór worden er 144 stemmen uitgebracht, tegen 210 stemmen en blanco stemmen 0, zodat de ontwerp-resolutie 1 van de afdeling Groningen verworpen is.

Aan de orde komt thans de ontwerp-resolutie van de afdeling Utrecht.

De heer Van Oordt, Utrecht, is verheugd dat resolutie 26 waarin gesproken wordt over vergroting van de mogelijkheid tot informatie van de burger is aangenomen. Maar de afdeling Utrecht wil meer. Bij al deze resoluties wordt haars inziens te veel gesproken over informaties van de kiezer en te weinig over de mogelijkheid van communicatie naar de gekozene.

Op grond hiervan heeft Utrecht deze ontwerp-resolutie ingediend. In dit verband zegt spreker verheugd te zijn over de tournee van de Voorzitter die langs de kamercentrales gaat, aangezien hier sprake is van de communicatie van kiezer naar gekozenen. Spreker wijst erop dat in Utrecht gewerkt wordt met werkgroepen voor het gemeenteprogramma. Dit zijn open werkgroepen en uit de vergaderingen die deze werkgroepen hebben gehouden wordt regelmatig gepubliceerd. Alle leden van de afdeling hebben er vrij toegang en de opkomst is altijd vrij groot. Zelfs is het zo dat de werkgroep in zijn totaliteit veel groter is dan het aantal leden dat normaal de ledenvergadering bezoekt. De afdeling Utrecht zou graag willen dat iets soortgelijks mogelijk wordt gemaakt in de gehele partij en dat zodoende tot een betere communicatie kiezer-gekozenen wordt gekomen.

De heer Ir. F. Korthals Altes, lid van het Hoofdbestuur, deelt mede dat de Partijraad de resolutie afraadt terwijl de Commissie en het Hoofdbestuur geen nadrukkelijk standpunt bepaald hebben. Wat de resolutie stelt is inderdaad volgens de teneur van wat de Commissie wil. De Commissie heeft een aantal hoofdpunten uit haar rapport in resoluties samengevat en heeft gemeend dat door de afdeling niet aanvaarding van deze resoluties door de Algemene Vergadering duidelijk gemaakt kan worden of de vergadering het rapport over communicatie en presentatie aanvaardt of niet. Het is niet zo dat de Partijraad tegen de inhoud is van deze ontwerp-resolutie maar de Partijraad achtte deze resolutie naast de door de Commissie ontworpen resoluties overbodig en een beetje wijldlopij. De Commissie heeft geprobeerd de essentie van de inhoud van hoofdstuk IV in resoluties vast te leggen. Spreker noemt de ontwerp-resolutie Utrecht meer een beginselverklaring van de meest gewenste handelwijze dan echt een exacte aanwijzing. Op deze manier meent spreker de ontrading van de Partijraad te moeten verklaren. Nogmaals, het tegen van de Partijraad is niet tegen de gedachten die in deze resolutie liggen maar de Partijraad is tegen omdat zij de resolutie als overbodig beschouwt naast datgene wat al ter tafel ligt. Tevens wijst spreker erop dat in de ochtendvergadering uitdrukkelijk het woord hearings in een resolutie is opgenomen als middel tot het verkrijgen van informatie; ook hierdoor wordt de resolutie Utrecht z.i. overbodig. Spreker zegt niet tegen deze resolutie te zijn zoals hij wel was tegen de voorgestelde resoluties van de afdeling Groningen maar dat ze hem indifferent blijft.

De Voorzitter stelt de resolutie van de afdeling Utrecht aan de orde; zij wordt verworpen.

Gezien het feit dat de ontworpen resolutie 22a door de afdeling Wageningen en de kamercentrale Gelderland is aangenomen, trekt de afdeling Leiden haar ontwerp in. Eveneens wordt de ontwerp-resolutie van de afdeling Zeist betreffende de dagelijkse zendtijd en betreffende de coaching van de radio- en televisiesprekers ingetrokken.

Vervolgens komt aan de orde de ontwerp-resolutie van de afdeling Amsterdam 1 en 2, omtrent publikatie van het kort verslag van Hoofdbestuurs- en Dagelijks Bestuurs-vergaderingen en omtrent het weekblad.

Het woord krijgt de heer F. Lauxtermann, voorzitter van de afdeling Amsterdam. De afdeling Amsterdam is verheugd over de toezegging van het Hoofdbestuur dat het zal nagaan op welke wijze informatievere berichtgeving verwezenlijkt kan worden. Daarom trekt de afdeling Amsterdam haar voorgestelde resolutie in maar zou wel graag een antwoord willen hebben op de vraag binnen welke tijd de leden der partij iets hierover zullen kunnen horen. Ook gaat de afdeling Amsterdam akkoord met de toezegging dat het Hoofdbestuur, Stichtingsbestuur, Redactiecommissie zullen overleggen over de door de afdeling Amsterdam voorgestelde a en b.

De afdeling Amsterdam trekt daarom ook de voorgestelde ontwerp-resolutie 2 in, maar wil nog wel even de aandacht vragen voor de bevoegdheden en de verplichtingen van de hoofdredakteur.

De heer Mr. F. Korthals Altes zegt namens het Dagelijks Bestuur dat het Dagelijks Bestuur inderdaad reeds nagegaan heeft of een iets informatievere berichtgeving over de Hoofdbestuursvergadering verwezenlijkt kan worden. Het Hoofdbestuur heeft dat nog niet gedaan, omdat het Dagelijks Bestuur meende te moeten wachten totdat het in zijn nieuwe samenstelling vergaderd had, wat op 1 mei j.l. is geschied. Het Dagelijks Bestuur heeft geconcludeerd dat het onmogelijk is van iedere vergadering een werkelijk zinnig kort verslag te maken dat inderdaad informatie geeft. Want dit betekent twee dingen nl. dat - worden alle punten van de agenda daarin verwerkt - of heel uitvoerig de achtergronden belicht dienen te worden, of de lezers met een kluitje het riet ingestuurd moeten worden. Wel is het Dagelijks Bestuur van mening dat het gewenst is dat bepaalde onderwerpen die in de Hoofdbestuursvergadering besproken zijn uitvoerig in het partijorgaan belicht worden. Als voorbeeld noemt spreker de standpuntbepaling ten aanzien van de belangrijke discussienota die van het L.D.C. betreffende de organisatie werd ontvangen. Zo is het denkbaar dat er in de toekomst meer onderwerpen zijn die een afgerond geheel vormen en die verslagen kunnen worden in het partijorgaan. Maar het Dagelijks Bestuur is tegen het maken van een kort verslag van de hele vergadering over alles wat er gezegd is, wat de commissies doen en wat ze niet doen, hoe ze worden samengesteld en welke moeilijkheden daarbij zijn. De bespreking van de politieke toestand heeft een vertrouwelijk karakter, dus een verslag hiervan zou een slap aftreksel zijn van datgene wat er werkelijk besproken is en zou een geheel verkeerde indruk geven over wat het Hoofdbestuur nu eigenlijk besproken heeft. Wat het weekblad betreft heeft de vergadering reeds in het antwoord aan het Liberaal Democratisch Centrum kunnen lezen dat dit, nu er een nieuwe voorzitter is van het Stichtingsbestuur, opnieuw met kracht bekeken en onderzocht zal worden en dat hiervan verslag zal worden gedaan.

Aan de orde komt de derde resolutie van de afdeling Amsterdam betreffende concentratie of cumulatie van functies.

De heer W.M. Koomans te Amsterdam licht deze ontwerp-resolutie toe. De afdeling Amsterdam meent dat de concentratie van vele functies in handen van enkelen niet alleen ondemocratisch is en tot machtsmisbruik zou kunnen leiden, doch tevens ongewenst is omdat zodoende tijdige vernieuwing van bestuur en ontwikkeling van nieuwe ideeën belemmerd wordt. Verschillende fractieleden van de Eerste en Tweede Kamer vervullen in de partij meer dan twee functies. De afdeling meent dat, voor een zorgvuldigheid en nauwgezette vervulling van de plichten die aan een functie verbonden zijn, een dergelijke opeenstapeling van functies niet bevorderlijk is. Het gaat hier de afdeling Amsterdam om de vergadering een principe-uitspraak te laten doen. De resolutie is opgebouwd uit de volgende drie kernpunten. Cumulatie van functies kan de indruk wekken dat hier een machtsэлеment in zit. Het tweede element is de tijdsbesteding. Spreker kan zich niet voorstellen dat iemand die zich voor 100% voor een functie wil inzetten, hiernaast nog 100% voor andere functies kan inzetten. Het derde punt is de verstar-ring; ook het rapport Kiezer en Gekozone spreekt zich uit voor doorstroming van functies naar functies. Door concentratie van functies tegen te gaan is het misschien mogelijk om de verstarring op dit punt te doorbreken, mogelijk kan dan de innercircle op dit punt doorbroken worden.

De heer Dr. G.H. Scholten, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone heeft bezwaar tegen de term politieke functies. Spreker is van mening dat de Voorzitter bij uitstek een politieke functie in de partij vervult en spreker stelt de afdeling Amsterdam voor de

resolutie zodanig te wijzigen dat zij gaat luiden: te grote concentratie van partijfuncties en functies in vertegenwoordigende lichamen in één persoon te voorkomen. Naar spreker meent is dit wat de afdeling bedoelt.

De heer Mr. F. Korthals Altes stelt zich uitdrukkelijk op achter het advies van de Partijraad. Wie deze resolutie leest krijgt als eerste indruk dat er op dit ogenblik in de V.V.D. sprake is van te grote concentratie van functies in een kleine innercircle, om de woorden van de heer Koomans te citeren. Het tegendeel echter is het geval. Wie nagaat wat de partij-reglementen zeggen over de cumulatie van functies en wie nagaat hoe dit bij andere partijen is, die zal tot de conclusie komen dat wij op dit punt de toets van de kritiek volledig ongeschonden en zonder enige moeite kunnen doorstaan. In het gehele Hoofdbestuur dat uit maar liefst 29 personen bestaat mogen maar vier leden van de Staten-Generaal zitting hebben. Vier leden van de Staten-Generaal is dus de maximum cumulatie die op dit niveau plaats vindt. Dat maximum hebben wij in de periode van '63 tot de verkiezingen van '67 helemaal niet gehaald; de cumulatie in die periode was één n.l. in de persoon van de heer Sidney van den Bergh die zowel Eerste Kamerlid als Penningmeester van de partij was. In 1967 is de situatie enigszins veranderd aangezien de heer Vonhoff, lid van het Dagelijks Bestuur, bereid was een kandidatuur voor de Tweede Kamer te aanvaarden. Maar voordat de heer Vonhoff zijn bereidverklaring aan de afdeling Amsterdam heeft gegeven, heeft hij het Dagelijks Bestuur medegedeeld dat hij dit overwoog en dat hij daarom het Dagelijks Bestuur verzocht te beraadslagen of het wellicht beter zou zijn dat hij zijn functie in het Dagelijks Bestuur ter beschikking zou stellen. Het Dagelijks Bestuur heeft dat afgeraden, van mening zijnde dat het een buitengewoon groot verlies zou zijn wanneer de heer Vonhoff uit het Dagelijks Bestuur zou treden. Het aantal cumulaties was toen toegenomen tot 2 in het Dagelijks Bestuur, wat tevens voor het Dagelijks Bestuur het maximum is. Want van de vier Kamerleden die van het Hoofdbestuur deel mogen uitmaken mogen slechts twee leden deel van het Dagelijks Bestuur uitmaken. Inmiddels maakt nog slechts één Kamerlid deel uit van het Dagelijks Bestuur, want de heer Van den Bergh is uit het Dagelijks Bestuur getreden. De cumulatie in het Hoofdbestuur was toen twee, maar werd drie toen mevrouw Schouwenaar door de organisatie Vrouwen in de V.V.D. aangewezen werd als Hoofdbestuurslid en werd vier toen de heer Jiegel benoemd tot Hoofdbestuurslid, zich geroepen zag tot het lidmaatschap van de Tweede Kamer.

Spreker verzoekt de vergadering te denken aan de discussies die zich binnen de V.V.D.A. hebben afgespeeld; de vergadering zal dan tot de conclusie moeten komen dat daar aanzienlijk meer aanleiding was te spreken over cumulatie van functies, omdat daar 1/3 van het Hoofdbestuur uit Kamerleden bestond. Dit is een situatie die bij ons ondenkbaar is.

De heer Koomans heeft verder gezegd dat Kamerleden nog andere functies vervullen dan alleen hun Kamerlidmaatschap. Dat is op zichzelf juist, maar dit hebben de afdelingen zelf in de hand. Immers de afdelingen hebben deze Kamerleden in die andere functies benoemd, niet het Hoofdbestuur. Daarom moet deze resolutie zich niet richten tot de partij in het algemeen, want dat doet ons image nodeloos grote schade. Het is niet waar dat het voor de partij als geheel geldt, maar men moet tegen de afdelingen zeggen of zij zich nog eens willen beraden of het verstandig is iemand die al Kamerlid is, misschien ook nog tot gemeenteraadslid te benoemen. Spreker oordeelde deze uiteenzetting nodig, om aan te tonen dat deze resolutie zowel overbodig is als ons schade toebrengt.

De heer C.W. Visser te Amstelveen deelt mede dat de afdeling Amstelveen zich geheel achter de uiteenzetting van de heer Korthals Altes schaart. Spreker voegt eraan toe dat mocht deze resolutie worden aangenomen, zij geen wezenlijke betekenis heeft omdat het begrip te grote concentratie een begrip is waar ieder een eigen interpretatie aan kan geven.

De heer J.J.P. Reijer te Utrecht is daarentegen van mening dat de woorden van de heer Korthals Altes er alleen maar voor pleiten deze resolutie aan te nemen. De heer Korthals Altes heeft betoogd dat gestreefd wordt naar het voorkomen van een te grote cumulatie, iets wat de hele partij onderstreept. Leest men nu deze resolutie goed waarin staat het voorkomen van te grote concentratie, dan blijkt dat deze resolutie zuiver een resolutie is die op de toekomst gericht is en die stelt dat te grote cumulatie in de toekomst ook niet moet ontstaan. Het is geen kritiek op de huidige toestand maar een vingervijzing voor de toekomst dat cumulatie ook dan niet moet geschieden. En dit is een uitspraak waar wij allemaal achter staan. Spreker meent wel dat de resolutie aangevuld moet worden met kamercentrales, statencentrales en afdelingsbesturen. Want wij allemaal moeten er voor waken dat cumulatie van functies in de toekomst niet zal gaan gebeuren.

De heer Mr. F. Korthals Altes is het niet eens met de opmerking dat deze resolutie alleen maar zegt tegen te zijn tegen iets wat niet bestaat. De resolutie vraagt duidelijk maatregelen te nemen tegen te grote concentratie. Wij moeten dus als Hoofdbestuur actief gaan handelen om een eind te maken aan een bepaalde situatie. Spreker vraagt nu concreet te mogen horen welke maatregelen verwacht worden.

De heer Ir. H. J. van Haalte te Bilthoven antwoordt in de resolutie te lezen dat het Hoofdbestuur de nodige maatregelen moet willen treffen. Dit betekent dat wij ons moeten gaan beraden wat wij hierover in de reglementen van de partij moeten opnemen en welke voorstellen wij hiervoor moeten indienen. Dit betekent helemaal niet dat het Hoofdbestuur belast zou zijn met te grote cumulatie, dat staat er helemaal niet en dat wordt ook niet bedoeld. Maatregelen moeten inderdaad in de eerste plaats de afdelingen en de centrales nemen; dit kan vanuit het Hoofdbestuur gestimuleerd worden door b.v. bepaalde voorstellen te doen.

De heer E. A. J. Modderman te 's-Gravenhage deelt mede dat de afdeling 's-Gravenhage zich van harte verenigt met de gedachte dat niet een al te grote cumulatie van functies plaats moet vinden. Toch wil spreker er voor waarschuwen om in deze te ver te gaan. De afdeling 's-Gravenhage moest op grond van een door haar zelf geschapen situatie iemand uit het bestuur laten gaan die node in het bestuur gemist werd. Op grond van deze ervaring waarschuwt spreker er voor om te veel in maatregelen en vaste lijnen neer te leggen.

De heer Mr. W. Koops te Voorburg heeft het bezwaar tegen de resolutie van de afdeling Amsterdam dat zij zo vaag en zo caoutchouc-achtig is. Wat betekent een te grote concentratie? Spreker kan zich voorstellen dat men twee partij- en staatkundig-politieke functies het maximum vindt. Wanneer Amsterdam dit voorstelde dan kon de vergadering hierover stemmen en dan kon het Hoofdbestuur aan de hand van de uitslag van deze stemming te werk gaan teneinde de desbetreffende verlangde wijzigingen voor te stellen in de reglementen van de kandidaatstelling en in het huishoudelijk reglement van de afdelingen. Maar wanneer niet van te voren uitgesloten wordt dat b.v. iemand zowel lid van de Provinciale Staten als lid van de kamercentrale als lid van de Partijraad kan zijn - dat zijn dus al drie functies - maar wanneer men wel zegt dat die iemand niet meer functies mag hebben

wanneer zijn derde functie de functie van Kamerlid is, betekent dit dat een gehele scala gemaakt moet worden van 2 functies mogen wel, 3 functies kunnen nog net, maar 4 functies zijn uitgesloten. Spreker ziet niet in hoe Amsterdam zich dit voorstelt en hoe hier een voor iedereen aanvaardbare regeling gemaakt zou kunnen worden.

De heer S.F.Rodermond te Amsterdam die niet namens de afdeling spreekt, meent dat een dergelijke regeling enigszins caoutchouc-achtig moet zijn om niet in al te stringent vaste regels verstrikt te raken. Echter het bezwaar van het Hoofdbestuur tegen deze resolutie kan enigszins ondervangen worden door de volgende redactie: verzoekt het Hoofdbestuur een grote concentratie van partij- en politieke functies in één persoon ongewenst te verklaren. Dus er dienen geen maatregelen genomen te worden alsof deze concentratie bestaat maar omdat - zoals ook uit de toelichting gebleken is - het Hoofdbestuur tegen een concentratie is.

De Voorzitter antwoordt de heer Rodermond dat het Hoofdbestuur al zo vaak verklaard heeft en ook nog graag deze keer wil verklaren dat het tegen concentratie van functies is.

De heer J.J.P.Meijer te Utrecht haakt in op datgene wat de Voorzitter zei. Spreker begrijpt niet waarom wij niet duidelijk kunnen stellen dat wij derhalve maatregelen proberen te nemen. Die maatregelen laten we over aan het Hoofdbestuur; het betreft natuurlijk administratieve maatregelen in het Huishoudelijk Reglement teneinde te grote concentraties te voorkomen. Er staat niet: verzoekt het Hoofdbestuur maatregelen te treffen tegen grote concentraties, neen, want daar gaat het ook niet om. Wij zijn ervan overtuigd dat dit Hoofdbestuur die maatregelen getroffen heeft. Immers dat bleek reeds uit het betoog van de heer Korthals Altes. Het gaat er alleen om dat wij zekerheden inbouwen dat te grote concentraties ook in de toekomst nooit zullen voorkomen. Dit is een belangrijke zaak.

De heer W.M.Koomans te Amsterdam zegt dat de afdeling Amsterdam het amendement van de afdeling Utrecht overneemt om dus in de eerste alinea toe te voegen de kamercentrales en afdelingen. Spreker stelt nadrukkelijk dat dit een feitelijke zaak betreft en geen emotionele zaak. Het gaat niet om personen en spreker betreurt het dan ook dat de Algemeen Secretaris in zijn toelichting personen heeft betrokken. De heer Koomans hoopt dat de vergadering ten aanzien van deze resolutie gewoon in de toekomst wil kijken en het persoonlijke, het emotionele vlak dat toch al in de politiek veel te veel op de voorgrond treedt, buiten beschouwing wil laten.

De heer Mr.F.Korthals Altes betoogt dat het hier om een heel duidelijke en concrete zaak gaat. Het Hoofdbestuur moet volgens deze resolutie maatregelen nemen tegen te grote concentratie die voorkomen moet worden. Dit is dus een reëel gevaar dat door de vergadering wordt geconstateerd. Spreker ziet zelf dat gevaar niet - hij zegt dit namens het Hoofdbestuur - en daarom moet de vergadering niet van het Hoofdbestuur vragen om er maatregelen tegen te nemen. Want wanneer de vergadering dat wel vraagt dan wordt hiermee de indruk naar buiten gewekt dat de situatie wel bestaat en dat het nodig is daartegen maatregelen te nemen. Spreker heeft geadstrueerd waarom het niet nodig is omdat het ten aanzien van het Hoofdbestuur al heel duidelijk geldt dat geen cumulatie van functies geoorloofd is. Spreker heeft niet uit emotionele overwegingen namen genoemd, maar omdat hij graag concreet is. Daarom heeft hij ook concreet gevraagd hem te noemen welke maatregelen genomen zouden moeten worden. Aan de hand van de feiten - en toevallig zijn die feiten dan personen - heeft spreker vermeld hoe de situatie in het Hoofdbestuur is n.l. maximaal 4.

Teneinde de vergadering precies duidelijk te maken waar het over gaat heeft spreker de namen genoemd maar geen enkele emotie heeft daarbij een rol gespeeld. Deze resolutie wekt zijns inziens de indruk dat er een reëel gevaar van te grote cumulatie bestaat en dat het de hoogste tijd wordt dat het Hoofdbestuur daartegen maatregelen gaat treffen. Spreker verzekert de vergadering dat bij de reorganisatievoorstellen die in Zwolle zijn genomen het Hoofdbestuur juist ten aanzien van zichzelf die maatregelen concreet getroffen heeft en ten aanzien van de afdelingsbesturen voorstellen heeft gedaan om doorstroming te bevorderen. Ten aanzien van het stemrecht heeft het Hoofdbestuur voorkomen dat een afgevaardigde in de Algemene Vergadering te veel stemmen uitbrengt. Kortom, dit zijn allemaal anti-cumulatie-voorstellen welke van het Hoofdbestuur zijn uitgegaan. Ten dele zijn deze toen verworpen. Maar de vergadering kan het Hoofdbestuur op dit punt bepaald niet in gebreke stellen. Dit nu doet wel deze resolutie aangezien deze resolutie zegt dat er een toestand is waarin voorkomen moet worden dat er te grote cumulatie bestaat. Spreker vraagt de vergadering nogmaals ten aanzien van wie dit in de partij geldt en dan hoeft de vergadering geen namen te noemen maar de functionarissen.

De Voorzitter gaat thans tot de stemming over van de ontworpen resolutie van de afdeling Amsterdam met de wijziging dat de eerste alinea spreekt over "het Hoofdbestuur, centrales en afdelingsbesturen" en dat "politieke functies" wordt "functies in vertegenwoordigende lichamen". Op verzoek uit de zaal wordt het een schriftelijke stemming. De stemming geschiedt met de witte briefjes nr. 4 en de uitslag is: 220 vóór en 130 tegen, waarmee dus de resolutie van de afdeling Amsterdam met de daarin gebrachte wijziging is aanvaard. / blanco 0

Aangezien het thans half 2 is schorst de Voorzitter de vergadering voor een lunchpauze.

De Voorzitter heropent om 14.30 uur de vergadering. Voordat spreekster de vierde voorgestelde resolutie van de afdeling Amsterdam aan de orde stelt heet zij de burgemeester van Leiden, de heer Mr.G.C.van der Willigen, hartelijk welkom. Het wordt bijzonder gewaardeerd dat de burgemeester een deel van dit congres persoonlijk komt bijwonen.

De vierde voorgestelde resolutie van de afdeling Amsterdam betreft het voorlichtingsplan.

De heer W.M.Koomans te Amsterdam licht deze resolutie toe. Spreker memoreert dat de heer Toxopeus in januari 1967 en vervolgens tijdens de Algemene Vergaderingen in Maastricht in 1968 en in Groningen in 1969 gezegd heeft dat wij niet alleen met de verkiezingsuitslag tevreden moeten zijn maar dat we er ook iets mee moeten gaan doen. De heer Toxopeus betoogde dat in het kader van de partijvernieuwing D'66 als catalisator optrad. De V.V.D. kon het kernpunt worden waaruit of waarom heen een nieuwe grote groepering zou kunnen ontstaan. In deze gedachtengang kan de P.v.d.A. eenzelfde functie te vervullen krijgen, n.l. als tegenpool van de V.V.D. Dit is de kern van wat de derde alinea van deze resolutie stelt. Wat de eerste alinea betreft wijst spreker op de woorden van de Voorzitter zoals die tot uiting kwamen in een interview met haar in Elsevier, waarin op de vraag van wat er bij de V.V.D. fout was de Voorzitter zou hebben geantwoord dat dit de heersende gezapigheid zou zijn. Hiermee bedoelde de Voorzitter te zeggen dat de inner circle actief is maar dat de leden dat niet zijn. Het voorlichtingsplan gaat er nu van uit dat het Hoofdbestuur een beleidsinstituut is dat niet alleen met woorden maar ook met daden actief is en van welke daden zij een plan voorlegt aan de ledenvergadering welke vergadering hierdoor inspraak krijgt in het beleid. Daarna kunnen wij tot een doelgerichte actie overgaan.

De heer J.J.P. Meijer te Utrecht meent dat datgene wat Amsterdam zegt over het voorlichtingsplan juist typisch naar voren komt in het vraagpunt IV dat het Liberaal Beraad nog moet behandelen. Zijns inziens moet vraag IV de vraag behandelen wat de V.V.D. gaat doen aan de hand van de vragen I, II en III. De bedoeling is dat de partij met dat antwoord gaat werken, het antwoord dat zal gaan over nieuwe structuren en de te voeren politiek. Spreker meent dat wat het Liberaal Beraad doet hetzelfde is wat de afdeling Amsterdam wil en hij is van oordeel dat het beter is dat het Liberaal Beraad dit doet aangezien het Liberaal Beraad uit vier liberale organisaties is samengesteld.

De heer W.M. Koomans vraagt op welk tijdstip het Liberaal Beraad tot een concreet antwoord zal komen op grond waarvan wij iets zullen gaan doen. Het is belangrijk dat wij ruime tijd voor de verkiezingen aan het werk kunnen want het voorlichtingsplan is iets anders dan een reclame-achtig verkiezingsprogramma.

De Voorzitter stelt als voorzitter van het Liberaal Beraad spreker te kunnen verzekeren dat het antwoord op korte termijn ter tafel zal liggen en dat de beantwoording van vraag IV niet uitgesteld zal worden tot vlak voor de verkiezingen. Dit is bepaald niet de bedoeling. Een preciese tijd is moeilijk te zeggen omdat het hier een overleg betreft tussen diverse componenten.

De heer W.M. Koomans deelt mede dat de afdeling Amsterdam deze resolutie wil intrekken maar vraagt tevens rekening te houden met de suggestie die er in staat en deze in het landelijk propaganda-beleid te incorporeren omdat daar de stelselmatige presentatie van het beeld van de V.V.D. niet altijd doordringt.

De Voorzitter antwoordt niet gerechtigd te zijn de heer Koomans deze toezegging te doen. Immers daar dient overleg over te zijn. Spreekster weet echter wel in welke geest het Liberaal Beraad heeft plaats gevonden en zij verzekert de heer Koomans dat het Liberaal Beraad in dezelfde geest door zal gaan en dat het op een uiterst constructieve wijze en ook in een uiterst hoog tempo het laatste deel zal afhandelen. Zij kan niet nu al de toezegging gaan doen dat de inhoud van de resolutie van Amsterdam uitgevoerd zal worden. Uitdrukkelijk stelt spreekster met haar uitlating dat het Liberaal Beraad in dezelfde geest door zal gaan te bedoelen dat er niet gediscussieerd en gestudeerd zal blijven worden, maar dat er gehandeld zal gaan worden.

De heer W.M. Koomans kan zich met deze woorden verenigen en trekt namens de afdeling Amsterdam de resolutie in.

Aan de orde komt thans ontwerp-besluit A over het consultatief partijreferendum.

De heer Ir. H. Bakkeel, bestuurslid van de afdeling Amsterdam, betoogt dat het opinie-onderzoek waar besluit A over spreekt op een dergelijke wijze moet plaats hebben dat de uitkomst betrouwbaar is. Dat wil zeggen dat niet zomaar een willekeurig lijstje leden aangeschreven moet worden en dat ook niet zomaar willekeurige kaartjes in de krant moeten worden gevouwen. De uitkomsten die daar uit zouden komen hebben absoluut geen waarde en zou hier toch waarde aan gehecht worden dan is dit alleen maar gevaarlijk. De afdeling Amsterdam stelt er prijs op wanneer in het ontwerp-besluit tot uiting zou komen dat een opinie-onderzoek onder de leden of een 100% onderzoek zou moeten zijn wat in de praktijk volstrekt onmogelijk is, of gebaseerd moet zijn op een a-selecte steekproef. Aangezien door de wijziging die de afdeling De Bilt/Bilthoven voorstelt om de data wat op te schuiven de gelegenheid geboden wordt deze proef te doen nadat de centrale ledenadministratie tot stand is gekomen, meent spreker dat daartegen geen praktische bezwaren bestaan.

De heer Drs. A.J.E. Hubert, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen, deelt mede namens de heer Belinfante mede dat wanneer de door de Partijraad voorgestelde verandering om consultatief partijreferendum te vervangen door opinie-peiling, waarvan de uitleg te lezen is in de discussienota van het L.D.C. en het daarop gepubliceerde antwoord van het Hoofdbestuur in het laatste nummer van Vrijheid en Democratie, beiden volstrekt akkoord gaan met de aldus gewijzigde tekst van ontwerp-besluit A.

De heer A.W. Abspoel, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen, is een uitgesproken tegenstander van het staatkundig referendum maar heeft geen bezwaar tegen het partijreferendum. Wel wil spreker de leden waarschuwen niet te optimistisch te zijn over een referendum dat via een weekblad wordt uitgevoerd, waarbij hij als voorbeeld wil nemen het blad van D'66 waarin iedere maand een referendum gehouden wordt. Spreker heeft het blad van maart voor zich waarin een referendum werd gehouden over het belangrijke vraagstuk openbaar en bijzonder onderwijs. "Democraat" heeft 3000 à 4000 abonnee's en aan het referendum hebben 93 leden meegedaan, dat wil zeggen een gemiddeld aantal van 2 à 3%.

De heer L.J. Visser te Delft is er beslist tegen. Een a-selecte steekproef is wetenschappelijk zo moeilijk te maken dat het uitsluitend tot verwarring en gevaarlijke discussies zou leiden wanneer aan een dergelijke opiniepeiling begonnen zou worden. De centrale ledenadministratie lijkt mooi maar het gaat er niet om wie een kaartje, een uitnodiging krijgt om iets te doen maar het gaat er om wie een antwoord geeft en dat is altijd een bepaalde groep mensen met het gevolg dat van die a-selecte steekproef niets terecht komt.

De heer Ir. T. Thalhammer, Eindhoven, erkent dat een a-selecte steekproef niet zo gemakkelijk is uit te voeren. Maar het is volgens spreker wel mogelijk. Het verschil tussen response en uitgestuurde kaarten is in feite een technische kwestie maar vooral wanneer de steekproef vrij klein is, en hij hoeft ook niet groot te zijn, en wanneer het om concrete vragen gaat dan is het echt wel mogelijk om de mensen aan te manen het antwoord terug te sturen. De voordelen van een steekproef boven een partijreferendum in zijn totaliteit lijken zowel om organisatorische alsook om financiële redenen alsmede om datgene wat terecht opgemerkt is ten aanzien van de waarde van de uitslag, bijzonder duidelijk. Een a-selecte steekproef kan wel degelijk van belang zijn en het heeft dit voordeel boven opinie-peiling zoals door de heer Hubert b.v. werd voorgestaan, dat een aantal leden inderdaad de mogelijkheid krijgt zich in de praktijk nu eens echt over een bepaalde concrete kwestie te uiten. Partijleden worden nu mede betrokken en niet worden hun opinies via studiegroepen en via een vrij ongecoördineerde samenbundeling tot een uiteindelijk resultaat gemaakt zoals nu in feite binnen de partij gebeurt. De leden zouden dan de mogelijkheid krijgen om op inderdaad verstandig uitgekozen punten zelf hun mening naar voren te brengen.

De heer Dr. G.W. Scholten, lid van de Commissie Kiezer-Gekozenen, geeft toe dat de terugzending van schriftelijke verzoeken om een mening inderdaad een groot punt is. Een a-selecte steekproef zou alleen dan representatief kunnen zijn wanneer de mensen die hiervoor zijn aangewezen door een enquêteur bezocht zouden worden en dit wordt nogal een dure zaak. Ten aanzien van het bevorderen van het echt meedoen van een groot aantal leden heeft een a-selecte steekproef, zeker wanneer een betrekkelijk kleine steekproef genomen zou worden wat ook om financiële redenen het verstandigst zou zijn, weinig zin want dan betreft het maar een heel klein percentage van de leden. Daarom meent spreker dat het aanvaankelijke voorstel verre de voorkeur verdient.

Niet omdat het een representatief beeld geeft van de opvattingen van alle leden, maar wel omdat het een beeld geeft van de opvattingen van de leden die geïnteresseerd genoeg zijn om de kaarten terug te zenden.

De heer Ir. H. Makkreel te Aerdenhout stelt dat de representativiteit van een steekproef nooit afhangt van het percentage uit de massa die het vertegenwoordigt maar alleen van zijn aantal. Het gaat er niet om of je een bepaald percentage van de leden haalt maar het gaat er alleen om hoe groot de steekproef is.

De heer Dr. G. W. Scholten, antwoordt dat de representativiteit afhangt van of je van alle benaderde mensen antwoord krijgt en niet afhangt van een select antwoord van een aantal mensen. Participatie van de leden hangt wel af van het aantal mensen dat je benadert.

De heer Mr. E. J. Geertsema, voorzitter van de Commissie Kiezer-Gekozone, betoogt dat de reden waarom hij met deze gedachte is gekomen, helemaal niet is dat hij nu eens precies wil weten hoe men in de partij over een bepaald probleem denkt of dat hij wil zoeken naar de methode waarop het meest concrete beeld gevonden kan worden van datgene wat er in de partij leeft. Betreft het werkelijk een zo belangrijk onderwerp dat wij precies willen weten hoe de partij er over denkt, dan moeten we dat onderwerp een algemene vergadering voorleggen of we moeten het een buitengewone algemene vergadering voorleggen nadat daar een rapport over is gemaakt. De beweegreden om met dit voorstel te komen is het feit dat het gewone lid van de partij zo bijzonder moeilijk bij de partij kan worden betrokken. Door een partijreferendum te houden wordt een methode verkregen waarbij zoveel mogelijk leden de kans gegeven wordt eens over een politiek onderwerp hun mening te geven. En deze mensen zijn echt niet gelukkig wanneer er 1000 of 2000 mensen geselecteerd worden uit de partij maar ze willen zelf de kans krijgen om ten aanzien van interessante onderwerpen hun mening te geven. Wanneer de heer Abspoel gelijk krijgt en inderdaad blijkt dat een uitermate gering aantal leden aan een dergelijk referendum deelneemt dan moeten wij in '71 of '72 zeggen dat het te betreuren is maar dat er toch blijkbaar geen behoefte aan bestaat. Maar geef de partijleden eens de kans om over dingen, actuele dingen die niet moeilijk in een paar woorden zijn uit te leggen hun oordeel te geven. Geef ze eens de kans om aan te tonen dat ze werkelijk als leden van een politieke partij belangstelling hebben in politieke kwesties. Laten we het nu niet ingewikkeld gaan maken met a-selecte steekproeven maar laten we de mensen de inspraak in politieke zaken geven als een opinie-peiling. Uiteraard niet als een bindend mandaat voor de Kamerfracties maar laten we de leden de kans bieden hun mening te geven.

De Voorzitter begint in stemming te brengen het amendement van de afdeling De Bilt/Bilthoven, welke de termijn waarbinnen het Hoofdbestuur moet komen met voorstellen stelt op de Algemene Vergadering 1971 en welk amendement te vinden is op blz. 20 van het gestencilde stuk amendementen. Het amendement wordt aangenomen. Vervolgens wordt het amendement van de afdeling Bindehoven over de a-selecte steekproef in stemming gebracht. Dit amendement wordt niet aanvaard.

Hierna wordt het ontwerp-besluit A in stemming gebracht, waarbij de Commissie het voorstel van de Partijraad heeft overgenomen om de woorden "consultatief partijreferendum" te wijzigen in "opinie-peiling" en met verwerking van het amendement De Bilt/Bilthoven. Ontwerp-besluit A wordt aangenomen.

De Voorzitter geeft de leiding van de vergadering over aan de Algemeen Secretaris, de heer Mr. F. Korthals Altes, de reglementen-deskundige van de partij, om ontwerp-besluit B in de vergadering te behandelen.

De heer J.F.Meijeraan te Naarden wijst erop dat over het ontwerp-besluit B verschillende stukken de leden zijn toegestuurd. Er is een amendement Naarden geweest, er is een stuk geweest van de partijsecretaris en tenslotte is de vergadering bij het binnenkomen een voorstel voor een gewijzigd ontwerp-besluit B uitge-reikt.

De heer Mr.F.Korthals Altes interrumpeert dat deze wijziging reeds in het weekblad is gepubliceerd en dat het een zeer onder-geschikte wijziging betreft.

In ieder geval, zo gaat de heer J.F.Meijeraan verder, is de materie uitermate ingewikkeld en daarom zou spreker willen voor-stellen dat deze vergadering die toch reeds in tijdnood is geraakt dit punt uitstelt tot een moment dat er wat meer klaarheid in deze materie is gekomen en dat men tot een duidelijker standpunt-bepaling is gekomen ten aanzien van het doorstromen van de bestuurs-leden van de verschillende afdelingen.

De heer Mr.F.Korthals Altes vraagt nadrukkelijk dit punt wel op deze vergadering af te handelen. Spreker is er van overtuigd dat wij in de Algemene Vergadering in Breda in februari van het volgend jaar met de Statenverkiezingen voor de boeg ongetwijfeld in tijdnood zullen verkeren. Verder heeft spreker in de vergade-ring begrepen dat er een duidelijke gemoedelijkheid bestaat onder de aanwezigen te zeggen dat getracht moet worden tot een stroomlij-ning binnen de partij te komen. Hoewel nu deze voorstellen niet precies over cumulatie gaan, ademen ze toch wel degelijk dezelfde geest en is volgens spreker het onderwerp rijp voor een beslissing. De wijziging die nog aangebracht is, is van ondergeschikt belang. Als gevolg van de gekozen redactie had de Commissie een dagelijks bestuur voor afdelingen en kamercentrales en andere centrales verplicht ingevoerd. De redactie is nu zo gewijzigd dat in prin-cipe de bepalingen gehandhaafd blijven maar dat het niet noodza-kelijk is het Dagelijks Bestuur in te stellen omdat het in kleine besturen onverstandig is gebleken deze splitsing aan te brengen.

De heer J.F.Meijeraan te Naarden vraagt zich in eerste in-stantie af of deze reglementering nodig is nadat er naar aanlei-ding van de derde door de afdeling Amsterdam ingediende resolutie door de Voorzitter is opgemerkt dat de centrales en afdelingen zelf mochten beslissen. Spreker stelt tegen een aantal bepalingen die algemeen gelden voor alle afdelingen in de partij geen bezwaar te hebben. De afdeling Naarden alsmede een aantal afdelingen die dergelijke amendementen ingediend hebben, zijn voor de doorstroming. Spreker toont zich verheugd dat de verplichtstelling van een dagelijks bestuur alsnog in het voorstel van het Hoofdbestuur geschrapt is. Echter de afdeling is van mening dat er wat meer geschrapt moet worden n.l. de voorgeschreven verkiezing in de functie van secretaris, penningmeester en eventueel onder-voorzit-ter. Voor de meeste kleine afdelingen is het in functie verkiezen helemaal niet nodig; daarom pleit spreker er voor het niet voor te schrijven maar de afdelingen vrij te laten dit in hun reglement op te nemen. Door de Algemeen Secretaris is gesteld dat de verkie-zing in functie noodzakelijk is om de uitzonderingsbepaling doel-treffend te maken. De afdeling Naarden is nu van mening dat wan-neer er doorgestroomd wordt op de termijn van zes jaar zo min mogelijk moet worden uitgezonderd. Enkele uitzonderingen kunnen nuttig zijn maar dan dient niet het bestuur zelf te bepalen of iemand kandidaat zal worden gesteld zij het dat dit met gekwalifi-ceerde meerderheid zou moeten gebeuren. Juist in het principe van de doorstroming is het nodig dat men niet zijn eigen medebestuur-slid kandidaat stelt maar dat de beslissing wordt voorbehouden aan de vergadering van de afdeling. Wanneer dit gedaan wordt behoeft er geen bezwaar te zijn dat in beginsel ieder bestuurslid na de termijn van zes jaar desgewenst met gekwalificeerde meerderheid

van de algemene ledenvergadering eenmaal wordt herkozen maar bepaald dan ook niet meer. Het bestuursvoorstel waarbij men in bepaalde gevallen twee maal zes jaar zou kunnen zitten komt de doorstroming bepaald niet ten goede. Bij een principe van zes jaar is negen jaar lang genoeg en wanneer in beginsel secretaris, penningmeester en voorzitter voor nogmaals drie jaar herkozen zouden kunnen worden dan mag er geen bezwaar zijn dit voor iedereen open te laten. Iedere afdeling die een verdere beperking zou willen maken kan het in zijn eigen reglement doen.

De heer Ir. H. J. van Raalte te Bilthoven meent niet dat de partij zit te wachten op deze wijziging in het Huishoudelijk Reglement. Er wordt gesproken over een onafgebroken bestuurs-lidmaatschap gedurende een termijn van tenminste zes jaar. Maar wat is eigenlijk onafgebroken? Wanneer iemand een week weggaat en na een week weer terugkomt is dit dan onafgebroken of niet? Is een maand wegblijven wel onafgebroken en een jaar niet? Kortom, de voorgestelde reglementswijzigingen zijn zeer onduidelijk. Verder wordt in alle artikelen gesteld hoe het moet maar er wordt niet gezegd wat de eisen zijn waaraan tenminste voldaan moet worden. In plaats van de afdelingen en centrales de vrijheid te laten het sterker te beperken wordt hier dwingend voorgeschreven hoe het moet zijn. Spreker noemt dit een zeer onbevredigende gang van zaken.

De heer Mr. F. Korthals Altes benadrukt dat de doorstroming de opzet van deze bepalingen is. Soortgelijke voorstellen zijn in 1965 door het Hoofdbestuur aan de vergadering in Zwolle gedaan. Op sterke aandrang van de vergadering is toen gezegd dat het beginsel van de doorstroming een korte tijd aan de afdelingen zou worden overgelaten. Het Hoofdbestuur heeft haar voorstel teruggenomen en gezegd dat de afdelingsbesturen in hun reglementen dergelijke beperkingen zouden kunnen aanbrengen. In een aantal afdelingen is dit gebeurd. Maar deze bepalingen richten zich nu juist tegen die afdelingen die al jarenlang in slaap zijn en waar de leden gewoon geen kans krijgen de afdelingen nieuw leven in te blazen. Er worden nauwelijks ledenvergaderingen gehouden, er zijn nauwelijks bestuursverkiezingen en wanneer ze er zijn dan behoudt ieder bestuurslid zijn eigen plaats. Aan deze ongewenste situatie moet een eind gemaakt worden. Deze afdelingen kunnen alleen maar gewekt worden wanneer de doorstroming verplicht gesteld wordt, waardoor nieuwe mensen met nieuwe bezems de zaak kunnen gaan schoonvegen. Dezelfde regeling als geldt voor het Hoofdbestuur en het Dagelijks Bestuur van de partij is analoog toegepast op de afdelingen en centrales, met dien verstande dat de bepaling betreffende de dagelijkse besturen van afdelingen is teruggenomen. Maar het overige dient gehandhaafd te blijven, ook het verkiezen in functie. Op dit ogenblik wordt de voorzitter in functie verkozen maar de andere bestuursleden niet. Het kan echter vooral in kleinere afdelingen bijzonder moeilijk zijn om na zes jaar een nieuwe secretaris of een nieuwe penningmeester te vinden. Daarom is gesteld dat voor deze functionarissen op de een of andere manier een escape mogelijk moet zijn. Bovendien dient er een escape-clausule te zijn voor b.v. een secretaris of een penningmeester die een jaar of vier à vijf in het bestuur heeft gezeten en dan voorzitter wordt. Wanneer hij na zes jaar uit het bestuur zou treden, zou hij maar één jaar voorzitter kunnen zijn. Daarom heeft de Commissie gezegd dat bij verandering van functie de zes jaar opnieuw gaan tellen. De heer Meijeraan is tegen de verkiezing in functie en pleit ervoor dat alle leden van het bestuur profiteren van de 3/4 meerderheid.

Dit acht spreker daarom verkeerd omdat dit ertoe zal leiden dat alle bestuursleden hun plaats kunnen behouden terwijl de Commissie heel duidelijk naar voren heeft willen laten komen dat dit een uitzondering moet zijn voor mensen die een zeer speciale taak hebben in het bestuur. Dit zijn dus de voorzitter, secretaris en penningmeester. Voor een bestuurslid zonder zeer speciale taak is wel degelijk iemand anders te vinden; dit bestuurslid kan men inderdaad terwille van de doorstroming best vervangen zonder dat de afdeling in moeilijkheden komt; bij een penningmeester of een secretaris daarentegen kan dit anders zijn. Vandaar een escape-clausule voor die bestuursleden die in functie verkozen zijn. Wat betreft de vraag of de gekwalificeerde meerderheid bij de kandidaatstelling in het bestuur moet liggen of in de ledenvergadering heeft de Commissie bepaald dat dit op zuiver logische gronden in het bestuur moet liggen. Zeggen we dat de gekwalificeerde meerderheid bij de kandidaatstelling in de ledenvergadering moet liggen, dan lopen wij het volgende risico. Iemand die nu zes jaar voorzitter is wordt opnieuw kandidaat gesteld zonder dat er tegenkandidaten worden ingediend. Er is wel reglementair één kandidaat en dus wordt deze kandidaat zonder verkiezing benoemd verklaard. Hoe blijkt dan de gekwalificeerde meerderheid in de ledenvergadering als er geen tegenkandidaat is? Deze gekwalificeerde meerderheid blijkt niet en het bestuur kan daar beslist hebben met de helft plus één. Hier is dus geen extra rem bij het systeem om de voorzitter in geval van nood met een gekwalificeerde meerderheid her te benoemen. Er is nog een tweede reden. Stel dat het bestuur de voorzitter opnieuw kandidaat stelt met de helft plus één, maar dat er wel een tegenkandidaat is. De voorzitter haalt in de ledenvergadering ook weer de helft plus één, dat is dus niet de gekwalificeerde meerderheid en de voorzitter wordt dus niet herbenoemd. De tegenkandidaat die nog minder dan de helft van de leden achter zich krijgt wordt voorzitter van de afdeling. Dit is wel een bijzonder ongelukkig begin. Wanneer je bij de kandidaatstelling de gekwalificeerde meerderheid in het bestuur legt, dan wordt in een schriftelijke stemming uitgemaakt of de voorzitter wel of geen kandidaat is. Stel dat de voorzitter geen kandidaat meer is, dan moet het bestuur met een andere kandidaat komen, waarover de ledenvergadering met een gewone meerderheid kan beslissen. Dit is de reden waarom de gekwalificeerde meerderheid niet in de ledenvergadering gelegd is, maar in de bestuursvergadering. Bij het Hoofdbestuur is het ook zo geregeld en spreker ziet niet in waarom er nu moeilijkheden over komen, terwijl het in Zwolle door iedereen begrepen werd. Wat betreft de vraag of er geen verdere beperking door de afdelingsreglementen mag worden ingevoerd antwoordt spreker dat hier geen bezwaar tegen is, vooral ook met het oog op het cumulatie-beginsel dat deze ochtend is aangenomen. De eerste maatregel die het Hoofdbestuur ter uitvoering daarvan wellicht kan nemen is nu voor te stellen aan het artikel in lid 6 toe te voegen: het afdelingsreglement c.q. het centrale-reglement kan nadere beperkingen ten aanzien van de verkiesbaarheid van bestuursleden bevatten.

Het beroep op de analogie van de regeling bij Dagelijks- en Hoofdbestuur spreekt de afdeling Naarden in het geheel niet aan, stelt de heer J.F. Meijeraan. De verhoudingen in de afdelingen liggen geheel anders. Wat betreft de opmerking van de heer Korthals Altes dat sommige afdelingen op dit ogenblik helemaal geen vergaderingen houden, meent spreker dat waar de verplichting bestaat dat ieder jaar een vergadering gehouden wordt die verplichting moet worden afgedwongen. Nakoming daarvan moet worden verzekerd, opdat in iedere afdeling de leden een bestuur kunnen kiezen. Het heeft geen enkele zin een bepaling te verscherpen wanneer aan de bepalingen in de huidige vorm geen uitvoering wordt gegeven.

Dan wat betreft de verkiezing in functie. Wanneer het de bedoeling is om door te stromen en om de mensen weg te krijgen die te lang zitten dan dient niet in één adem daarbij genoemd te worden dat iemand die zes jaar secretaris is geweest weer zes jaar voorzitter kan worden. Spreker meent dat wij dan na twaalf jaar de grootste moeite zullen hebben; de vergaderingen zullen na die twaalf jaar niet gehouden worden en de mensen zijn niet weg te krijgen. Er dient niet meer geregeld te worden dan dringend nodig is. Spreker stelt voor om de opinie van de vergadering te peilen over de principes. De afdeling Naarden gaat graag akkoord met de doorstroming, maar is vierkant tegen om het verkiezen in functie voor alle afdelingen voor te schrijven, behoudens het verkiezen in functie van de voorzitter, want dat staat nu reeds in het reglement. De afdeling Naarden is voor de mogelijkheid van één keer drie jaar extra, maar dan dient verder aan de ledenvergaderingen van de actieve afdelingen overgelaten te worden om hetzij zelf in hun reglement beperkingen aan te brengen, hetzij iemand die zes jaar lang een nuttig adviserende functie heeft vervuld nog eens een termijn te geven van drie jaar. In totaal wordt de doorstroming door deze maatregelen in voldoende mate bevorderd en worden de afdelingen in voldoende mate vrij gelaten, een vrijheid welke door het voorstel van het Hoofdbestuur nodeloos wordt ingeperkt.

De heer Ir. H. Hakkreel, bestuurslid van de afdeling Amsterdam, is het er niet mee eens dat het amendement van de kamercentrale Gelderland geïncorporeerd is in de nieuw voorgestelde redactie. De kamercentrale Gelderland heeft voorgesteld dat het dagelijks bestuur ten hoogste de helft minus één van het bestuur mag bedragen. In de nieuwe voorstellen staat nu dat het dagelijks bestuur niet de meerderheid mag hebben en dat maakt in een bestuur met een oneven aantal leden precies één verschil. Bijvoorbeeld: vijftien leden in het bestuur, de helft is zevenenhalf, de helft min één is zes en half. Derhalve mogen er dus zes in het dagelijks bestuur zitten en niet de meerderheid, wat zeven is.

De heer Mr. F. Korthals Altes antwoordt dat dit op zichzelf duidelijk is maar dat het toch iets minder barbaars is de voorstellen van het Hoofdbestuur over te nemen. Immers, wanneer het bestuur van een centrale bestaat uit dertien personen, dan is de helft daarvan zes en half min één is vijfenhalf en het is dan voor dat halve bestuurslid zeer vervolend om voor de ene helft in het dagelijks bestuur te mogen zitten en voor de andere helft niet. Wanneer gezegd wordt, zoals het geformuleerd is door het Hoofdbestuur, dat het dagelijks bestuur niet groter mag zijn dan de helft, dan krijgen wij daardoor geen last met mensen die gehalveerd moeten worden.

De heer G. W. Bos trekt namens de kamercentrale Gelderland het amendement Gelderland in omdat de oplossing die door het Hoofdbestuur gegeven is in de geest van het amendement is. Het ging er de kamercentrale inderdaad om dat het dagelijks bestuur nooit de meerderheid zou vormen.

De afdeling Wassenaar heeft haar amendement ingetrokken.

De heer C. W. Visser te Amstelveen haakt in op het verkiezen in functie. De heer Korthals Altes heeft gezegd deze bepaling te willen instellen omdat er afdelingen zijn die sluimeren en waarvan de bestuursleden geen enkele activiteit ontplooiën. Echter, wie houden die activiteiten meestal tegen? Dat zijn meestal de voorzitter, de secretaris en de penningmeester. Wanneer men deze in functie verkiest en ze daarbij de gelegenheid geeft nog voor zes jaar herkozen te worden, dan blijft in ieder geval nog twaalf jaar zo'n sluimerende afdeling bestaan.

Daarom stelt spreker voor de penningmeester en secretaris in ieder geval niet in functie te kiezen. Een alternatief is om ook de voorzitter niet in functie te verkiezen, maar dit staat nu eenmaal in het reglement. Immers, van deze drie figuren gaat de kracht uit in een afdeling. Daarom is spreker van mening dat het doel voorbij wordt geschoten wanneer secretaris en penningmeester in functie worden verkozen.

Maar dat betekent, stelt de heer Mr. F. Korthals Altes, dat de heer Visser geen enkele escape-clausule wil ten aanzien van de verdere continuering van het secretaris- en penningmeesterschap. Spreker kan zich voorstellen dat dit bij bepaalde afdelingen tot grote moeilijkheden aanleiding geeft. Het gaat spreker bepaald te ver om te zeggen dat de secretaris en de penningmeester nooit gecontinueerd mogen worden. Nu gaat ook de 3/4 meerderheid in het bestuur spelen. Bestuursleden die niet in functie zijn gekozen, zijn in ieder geval na zes jaar uitgepraat en dit is de groep waaruit men stemmen zal moeten putten voor het verkrijgen van de 3/4 meerderheid. Deze leden van de afdelingsbesturen zullen erop toezien dat een voorzitter, een secretaris en een penningmeester die hun taak verzaken, niet gecontinueerd worden. Zij zien het meest nabij dat deze mensen niet doen wat er van hun verwacht wordt en daarom moeten zij de machtspositie verkrijgen om bij het opnieuw kandidaat stellen te kunnen verhinderen dat de voorzitter, secretaris en penningmeester zichzelf continueren.

De heer Ir. H. J. van Raalte te Bilthoven wijst erop dat hetzelfde principe ook doorgevoerd wordt voor de kamercentrales. Maar hierdoor worden er dus één of meer kamercentrales beschuldigd slapende te zijn.

De heer Mr. F. Korthals Altes acht het redelijk om dat wat voorgesteld wordt voor de afdelingen en reeds gebeurt bij het Hoofdbestuur ook voor de kamercentrales voor te schrijven. Gelijke monniken, gelijke kappen.

De heer Ir. H. J. van Raalte meent dat deze doorstroming bij de kamercentrales al lang gebeurt. Spreker is het eens met de opmerking van de heer Korthals Altes dat wanneer de afdelingsvergadering met een 3/4 meerderheid gaat beslissen in plaats van het bestuur, het mis loopt omdat volgens artikel 49 bij enkelvoudige kandidaatstelling de man automatisch gekozen is. Wij moeten dan ook inderdaad hier zetten dat artikel 49 niet geldt. Maar de afdeling Bilthoven wil pertinent niet dat dat slapende clubje bestuursleden stuivertje gaat wisselen, want dat zou nu het gevolg zijn. De een is voorzitter, de ander secretaris, de ander penningmeester en na zes jaren worden deze functies gewisseld, zodat zij weer voor zes jaren mogen zitten.

De heer Mr. F. Korthals Altes reageert met de opmerking dat wanneer hij zegt dat er wel eens afdelingsbesturen bestaan die slapen dit heel wat anders is dan te zeggen dat ze allemaal te kwader trouw zijn, wat de heer Van Raalte suggereert.

De heer Ir. H. J. van Raalte ziet dit in, maar de afdeling Bilthoven heeft het gevoel dat het juist is om niet binnen een bestuur dat een kleine groep is die goed kan samenwerken, de beslissing te leggen met een 3/4 meerderheid.

De heer Mr. F. Korthals Altes interrumpeert dat de beslissing ligt in de ledenvergadering en dat de ledenvergadering een tegenkandidaat kan stellen. Het gaat er alleen maar om duidelijk te maken dat het bestuur niet zo maar kan zeggen dat alle bestuursleden bestuurslid blijven, maar dat er duidelijk een beslissing wordt genomen en dat men zich ervan bewust is dat men bezig is van het beginsel van de doorstroming om noodzakelijke redenen af te wijken.

Zijn die redenen er niet, dan neemt spreker zonder meer aan dat in een dergelijk bestuur b.v. de secretaris zal zeggen: laat ik maar niet blijven zitten, want dat is de bedoeling niet. Nu is het vaak zo dat de voorzitter zegt dat er zo moeilijk weer een ander te vinden is en dat men, wanneer men het graag wil zijn functie maar moet behouden. Deze bepalingen beogen de volgorde van de discussie om te draaien.

Maar leg dit beslissingsrecht dan in de ledenvergadering, werpt de heer Van Raalte hier tegen in. Dit is mogelijk want er hoeft alleen dan maar bepaald te worden dat in een dergelijk geval artikel 49 niet van toepassing is.

Maar, vraagt de heer Korthals Altes, er is één kandidaat en deze wordt niet gekozen. Dus na afloop van de vergadering is er geen voorzitter. Hoe wil de heer Van Raalte dit oplossen?

Wanneer hij niet gekozen is, dan moet inderdaad de afdeling met een nieuwe man komen, antwoordt de heer Van Raalte. Hetzelfde probleem bestaat er ook wanneer het bestuur geen voorstellen doet. Tenslotte wijst de heer Van Raalte erop geen antwoord gekregen te hebben op de vraag wat het woord "onafgebroken" inhoudt en ook is het spreker niet duidelijk geworden hoe de afdelingen de vrijheid blijven behouden sterkere beperkingen aan te leggen dan zoals deze hier worden voorgesteld.

De heer Mr. F. Korthals Altes geeft het op de heer Van Raalte trachten te overtuigen en gaat tot stemming over. Allereerst brengt hij in stemming het principe van de doorstroming, waarbij spreker het in functie laten verkiezen in het midden laat. Hier blijkt iedereen voor te zijn.

In het amendement van de afdelingen Naarden, Amstelveen, Muiden/Muiderborg staan twee standpunten tegenover elkaar. Deze afdelingen stellen dat de secretaris en de penningmeester niet in functie moeten worden gekozen. Wil men een escape-clausule dan dient deze voor het hele bestuur te gelden. Aan de andere kant stellen de afdelingen dat een escape-clausule voor het hele bestuur niet nodig is, maar dat dit hoogstens nodig is voor mensen die een bepaalde functie verrichten. Maar dan dient toch vastgesteld te worden dat ze deze functie hebben en dan dienen ze toch in functie verkozen te worden, oordeelt spreker.

De heer J. F. Meijeraan te Naarden is het er mee eens dat vanwege de escape-clausule die de afdeling Naarden niet algemeen wil hebben toegepast, toch in functie verkozen moet worden. Maar de afdeling Naarden wil dan die vooropgestelde verkiezing in functie eigenlijk als een afgeleide noodzaak zien. Een noodzaak die er bepaald niet is.

Spreker vraagt de heer Korthals Altes haar hele amendement niet als een geheel in stemming te brengen maar de drie onderdelen functieverkiezing, escape-mogelijkheid voor één keer en 3/4 meerderheid van bestuur of ledenvergadering afzonderlijk in stemming te brengen.

De heer Mr. F. Korthals Altes zegt dat dit ook zijn bedoeling was. De heer Korthals Altes vangt aan met de volgende beginselen in stemming te brengen.

1. Een escape-mogelijkheid voor alle bestuursleden waarvoor de functieverkiezing niet nodig is of een escape-mogelijkheid alleen voor de voorzitter, de secretaris en eventueel de onder-voorzitter.

De vergadering spreekt zich uit voor een escape-mogelijkheid alleen voor de voorzitter, de secretaris en eventueel de onder-voorzitter.

2. Het automatisch bestaan van deze escape-mogelijkheid wanneer een penningmeester, secretaris of voorzitter of wanneer een secretaris, penningmeester of voorzitter wordt voor een periode van zes jaar. Hiervoor behoeft dan geen $\frac{3}{4}$ kandidaatstelling te zijn. Er zijn hierbij twee escape-mogelijkheden n.l.
- 3a. een versterkte meerderheid die, hetzij in het bestuur, hetzij in de ledenvergadering wordt gelegd. Wel is het zo dat wanneer iemand zes jaar secretaris is geweest en hij wordt daarna voorzitter, de termijn van zes jaar opnieuw gaat tellen.

De meerderheid van de vergadering is hier voor.

- b. de tweede escape-mogelijkheid is dat iemand die gedurende zes jaar secretaris is geweest dit nogmaals wordt voor een periode van drie jaar. Voor datgene wat daarna moet gebeuren is een gekwalificeerde meerderheid vereist. Het Bestuursvoorstel is die gekwalificeerde meerderheid in het bestuur te leggen, het tegenvoorstel is om de gekwalificeerde meerderheid in de ledenvergadering te leggen.

De meerderheid van de vergadering spreekt zich uit om de gekwalificeerde meerderheid in de ledenvergadering te leggen.

De heer Korthals Altes vraagt op grond van deze uitslag wat dan gedaan moet worden wanneer de gekwalificeerde meerderheid in de ledenvergadering niet gehaald wordt.

De heer J.F. Heijerman te Naarden stelt dat de stemming in de vergadering heeft uitgewezen dat de beslissing moet liggen bij $\frac{3}{4}$ meerderheid in de ledenvergadering. Wanneer de heer Korthals Altes meent dat het redigeren van het desbetreffende reglements-artikel nog een aanvulling behoeft, dan zal dit noodgedwongen in de volgende vergadering moeten gebeuren temeer omdat nu toch al niet meer over exacte teksten gesproken wordt. Aan deze teksten zal nog terdege gesleuteld moeten worden.

Spreeker wil een persoonlijk antwoord geven op de vraag van de heer Korthals Altes. De heer Korthals Altes heeft gesteld dat er afdelingen zullen zijn die de boel verzaken, maar dat dit uitzonderingen zijn. Wij gaan dus normaal uit van reglementen voor afdelingen waar besturen zijn die het goed willen doen en waar leden zijn die op de vergaderingen komen met constructieve ideeën. Wanneer een ledenvergadering van een afdeling meent dat een voorgestelde kandidaat niet met $\frac{3}{4}$ meerderheid of helemaal niet zou moeten worden gekozen, dan neemt spreker aan dat men tevoren gebruik maakt van de mogelijkheid een tegen-kandidaat te stellen. Doet men dat in deze afdeling niet, dan zal binnen drie weken een nieuwe vergadering moeten worden uitgeschreven om hierin te voorzien. Maar dit dienen wij vandaag niet te bespreken, en wij moeten zeker niet door deze retorische vraag de uitgesproken mening van de vergadering, die toch duidelijk was, trachten terug te nemen door erop te wijzen dat het wel eens moeilijk zou kunnen worden. Deze moeilijkheid lossen wij dan een volgende keer op. Het gaat niet aan om een uitgesproken mening te herzien, omdat wij nu de moeilijkheid niet zouden kunnen oplossen.

De heer Mr. F. Korthals Altes heeft intussen begrepen dat de uitslag van de stemming niet helemaal duidelijk geacht wordt, zodat hij voorstelt tot een schriftelijke stemming over te gaan. De stemming gaat over het Hoofdbestuursvoorstel om de gekwalificeerde meerderheid in het bestuur te leggen en het stembriefje is wit met het cijfer 5. Uitgebracht worden voor het Hoofdbestuursvoorstel 179 stemmen en tegen 197 stemmen. De beslissing komt dus te liggen in de ledenvergadering. De heer Korthals Altes stelt dat dit een duidelijke zaak is, maar dat dit inhoudt dat er verder gewerkt moet worden aan een regeling die dan getroffen moet worden

∟ blanco 0

wanneer de ledenvergadering deze meerderheid niet haalt en er toch maar één kandidaat is. Dit vereist voorbereiding welke voorbereiding niet gelegd is in de ingediende amendementen, zodat wij er nu niet over kunnen beslissen. Dit betekent dat wij in de volgende vergadering moeten komen met een ontwerp dat er van uit gaat dat de meerderheid in de vergadering dient te liggen en dat tevens voorziet in een impasse die zich kan voordoen. Dit houdt tevens in dat de verdere behandeling van deze zaak moet worden aangehouden tot de volgende vergadering.

De heer Bom heeft gevraagd of de hele bespreking niet kan worden uitgesteld tot na de verkiezingsjaren, omdat er dan wellicht nog meer wijzigingen zijn. Het Hoofdbestuur zal zich hierover nog beraden. Mocht het niet op de agenda voorkomen, dan kan het er altijd nog door de afdelingen worden opgevoerd en wanneer het wel op de agenda zal staan, dan kan de vergadering alsnog een motie indienen om het punt buiten behandeling te stellen.

Tenslotte wijst spreker erop dat in een resolutie van het L.D.C. zoals deze staat op blz. 4 van het stuk dat gisteren is uitgedeeld een typefout staat. De resolutie dient als volgt gelezen te worden: De V.V.D., gezien het rapport Kiezer en Gekozenen van harte instemmend met het idee van de evenredige vertegenwoordiging, constaterende dat in de eigen partij de evenredige vertegenwoordiging niet wordt toegepast, doch een ver doorgevoerd systeem van moerderheidsstelsel, besluit het Hoofdbestuur op te dragen de mogelijkheden te onderzoeken om het stelsel van evenredige vertegenwoordiging overal in de partij tot gelding te brengen.

De Voorzitter doet het voorstel van orde om deze ontwerp-resolutie, waar deze in al zijn redactionele eenvoud zeer ingrijpend is, te behandelen tezamen met de nota van het Liberaal Beraad.

De vergadering gaat hiermee akkoord.

Hiermee zijn wij om 15.45 uur toegekomen aan het laatste deel van de agenda namelijk.

Behandeling van hoofdstuk V inzake de staatsburgerlijke vorming met de daarbij behorende resoluties en de op die resoluties ingediende amendementen en wijzigingsvoorstellen (resolutie 17 tot en met 30).

Discussieleider: H.J.L.Vonhoff, secretaris voor de voorlichting. Eerste woordvoerder van de Commissie: Dr.G.H.Scholten, lid van de werkgroep staatsburgerlijke vorming.

Voordat de heer H.J.L.Vonhoff, lid van het Dagelijks Bestuur, als discussieleider bij dit onderwerp optreedt, voert hij eerst het woord over een ander punt.

De heer Vonhoff vraagt de aandacht voor Liberaal Réveil, een tijdschrift op liberale grondslag, uitgegeven door de Stichting Liberaal Réveil. Gezien het grote belang van een dergelijk discussie-orgaan valt het te betreuren dat ook voor deze periodiek de goldmiddelen ten enen male onvoldoende zijn. Spreker hoopt dat de leden van de partij door grotere belangstelling de financiële basis zodanig verbreden dat Liberaal Réveil kan blijven voortbestaan. Proefnummers van het blad liggen ter tafel alsmede een lijst waarop men zich kan intekenen als abonnee.

Vervolgens gaat de heer Vonhoff over op resolutie 27, op welke resolutie door het Hoofdbestuur een alternatieve tekst is voorgesteld, welke tekst spreker als amendement van eerste strekking in eerste instantie met de vergadering zou willen behandelen. Verder zijn amendementen ingediend door de afdelingen 's-Gravenhage, Leiden, Wassenaar, Naarden, Amstelveen, Muiden/Muidenberg. Wat betreft het amendement van de afdeling 's-Gravenhage is dit amendement ook te beschouwen als een sub-amendement op de resolutie van het Hoofdbestuur. Het tweede gedeelte lijkt spreker conform te zijn aan de resolutie van het Hoofdbestuur.

De afdeling Leiden heeft een aantal technische aanwijzingen en de afdeling Wassenaar een technische aanwijzing op de burgerschapskunde. Het zijn allemaal amendementen op de oorspronkelijke resolutie. Muiden/Huiderberg staat hier apart van en heeft een toevoeging opgesteld die voor beide resoluties kan gelden.

Mej.J.M.Carol te 's-Gravenhage mist zowel in de resolutie van de Commissie als in de resolutie van het Hoofdbestuur een belangrijk element dat volgens de afdeling 's-Gravenhage moet worden toegevoegd. Het gaat n.l. om de formulering zoals 's-Gravenhage deze heeft toegevoegd, n.l. dat democratische gezindheid de grondslag dient te zijn van de verbetering van de werking van het Nederlandse politieke systeem. Juist het aankweken van die democratische gezindheid op jonge leeftijd is enorm belangrijk. Je kunt natuurlijk politieke kennis gaan aanleren, wat ook wel essentieel is, maar veel essentiëler is dat ook beleefd of beter ervaren wordt wat democratie is. En dit kan volgens spreekster alleen als op de scholen een praktische vorming in die geest gegeven wordt b.v. in de vorm van het leren samenwerken, samen praten, samen discussiëren. Vanzelfsprekend dient het in de vorm te geschieden die aangepast is aan de leeftijd, maar dat is een kwestie van didaktiek. Uit ervaring kan spreekster zeggen dat dit inderdaad mogelijk is. Gezien de voortgaande democratisering en het ontstaan van steeds meer eisen om tot democratisering in de maatschappij over te gaan, is het aanbrengen van die democratische gezindheid noodzakelijk.

Wat de tweede wijziging van de afdeling 's-Gravenhage betreft is deze zeker toe te passen in de resolutie van het Hoofdbestuur. Spreekster stelt voor om bij punt c in te voegen: "spreekt zich uit voor het aankweken van deze gezindheid en voor het opnemen van burgerschapskunde in het leerplan van het basisonderwijs", om dan vervolgens weer verder te gaan met het gedeelte van het Hoofdbestuur waarbij met name gebruik gemaakt wordt van de actuele gebeurtenissen om de leerlingen met de burgerschap te confronteren. De reden van het feit dat het leerplan met name wordt genoemd is dat deze zaken niet vrijblijvend moeten plaats vinden op het basisonderwijs, maar dat er een wettelijke ondersteuning aan wordt gegeven. Spreekster vreest dat wanneer het vrijblijvend is zoals het hier staat, er niets van terecht zal komen.

De heer Drs.P.L.Offerhaus te Leiden licht de reden toe die er voor de afdeling Leiden bestond om het amendement in te dienen. De afdeling Leiden was ervan op de hoogte dat onder het vak maatschappijleer van alles verstaan kan worden en daarom heeft zij gesteld dat aan het woord maatschappijleer een zo ruim mogelijke betekenis moet worden toegekend. Tevens was de afdeling Leiden van oordeel dat iedere vorm van onderwijs, daargelaten een zeer extreme en beperkte vorm, in aanmerking voor een dergelijk aspect in het programma moet komen en tenslotte ging het Leiden om de vraag wie dit onderwijs gaat geven. De afdeling vermoedt dat het aantal docenten wat beschikbaar is om goed onderwijs op dit terrein te geven beperkt is. Daarom heeft de afdeling Leiden dit amendement ingediend dat mogelijk in plaats van sub b aan de resolutie van het Hoofdbestuur kan worden toegevoegd als sub e.

De heer Dr.G.H.Scholten, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone, deelt mede dat de Commissie unaniem deze resoluties, zoals ze door de werkgroep waren opgesteld, ondersteunt en dat de Commissie in het hoofdstuk heeft getracht een bijdrage ten goede te leveren aan een situatie in de Nederlandse politiek die haar sterk zorgen baart. Op de vorige vergadering in Hilversum hebben wij ons uitgesproken voor handhaving van de evenredige vertegenwoordiging. Evenredige vertegenwoordiging brengt met zich mee dat de burgers moeten kiezen uit een zeer groot aanbod van politieke partijen. Dit kiezen doet een groot beroep op hun kennis van zaken en op hun inzicht.

Het is altijd eenvoudiger om uit twee te kiezen dan uit heel veel. Wij hebben geconstateerd dat in Nederland de twee allergrootste partijen sterk afbrokkelen. Dit houdt in dat, waar er geen evenredige groei is van de V.V.D., de partijen die het parlementair democratisch stelsel zoals wij dat voorstaan steunen, aan invloed verliezen, hetgeen een zorgelijke situatie is. Die situatie is nog zorgelijker geworden sinds wij een jaar geleden ons rapport afsloten. Wij geloven dat de grondslag voor ieder goed functionerend democratisch systeem ligt bij de kiezers. En de Commissie gelooft dat wij aan de kiezers een maximale vorming moeten geven. Nu echter oordeelt de Commissie dat zowel de alternatieve resolutie van het Hoofdbestuur als de amendementen van de afdelingen een ernstige verzwakking betekenen van de voorstellen der Commissie. De Commissie heeft niet gestreefd naar een volledig program, dat kon zij en dat wou zij niet. De Commissie gelooft ook niet dat de details voor deze vergadering van belang zijn en er staat ook een aantal opmerkingen in ons rapport zelf die niet in resoluties zijn neergelegd. Die resoluties vormen een soort minimum-programma. Daarom zou spreker het erg betreuren wanneer aan dat minimum-programma getornd zou worden. Met mejuffrouw Carol is spreker het eens dat de democratische gezindheid van zeer grote betekenis is. Dit staat ook in het begin van hoofdstuk 5 op blz. 33. Maar waar de resolutie die nu in discussie staat, speciaal over het onderwijs spreekt, heeft de Commissie gemeend om in deze resolutie niet over de gezindheid te moeten spreken, omdat zij van mening is dat in de eerste plaats aan het onderwijs een taak moet worden toegekend om de informatie en het inzicht te verschaffen en dat het bijbrengen van de gevoelens en de gezindheden meer ligt op het terrein van de politieke partijen en andere organisaties. Ten aanzien van de didaktiek heeft de Commissie ook een opmerking in het rapport, maar spreker gelooft niet dit in deze resolutie te moeten opnemen.

Het amendement van Leiden stelt dat het vak maatschappijleer in Nederland nog geen duidelijke vorm heeft gekregen. Daarom heeft de Commissie gemeend dat het goed is om te spreken van burgerschapskunde maar in de tekst van het hoofdstuk heeft de Commissie gesteld dat waar maatschappijleer wordt opgevat als burgerschapskunde zoals staat in het rapport van de Amsterdamse commissie over het athenaeum A, de Commissie hiermee akkoord gaat. Maatschappijleer is al een zeer ruim begrip. Wanneer Leiden nu nog gaat spreken over maatschappijleer in de ruimste betekenis van het woord dan weet spreker niet wat hiermee bedoeld wordt.

De heer Dr. A. J. Vis, lid van het Hoofdbestuur, wijst erop dat het Hoofdbestuur natuurlijk akkoord gaat met de gedachte dat burgerschapskunde een noodzakelijke aanvulling moet zijn op het onderwijspakket zoals zich dat op het ogenblik aan ons voordoet. Wanneer echter de heer Scholten namens de Commissie stelt dat in het voorstel van de Commissie een minimum-programma is vastgelegd, dan moet spreker opmerken dat van de kant van het onderwijs tegen deze wensen van de Commissie wordt aangekeken en dat enige punten van dit minimum-program niet voor verwerkelijking vatbaar zijn omdat zij het maximum-programma van de hedendaagse mogelijkheden van het onderwijs al te boven gaan. Met name wil spreker erop wijzen dat de Commissie meent dat een opnemen van burgerschapskunde dan wel elementaire politicologie in de lesroosters van de daartoe geëigende vorm van hoger en wetenschappelijk onderwijs moet geschieden, terwijl op het ogenblik de discussies in die onderwijsvormen alleen maar gaan over de vraag welke vakken we moeten schrappen subsidiair welke uren er minder moeten worden gegeven. Het is een feitelijke onmogelijkheid, afgezien van de wenselijkheid, nog vakken aan de roosters toe te voegen. Dit is de reden waarom in de door het Hoofdbestuur voorgestelde resolutie gesproken wordt over het opnemen van burgerschapskunde in het op dit ogenblik al wel op het rooster staande vak maatschappijleer.

Daarbij is er terecht op gewezen dat het vak maatschappijleer een zeer vage zaak is. Je kunt er alle kanten mee uit en spreker gelooft dat het volkomen juist is om van die ruimte die er bestaat gebruik te maken om hierdoor het vak burgerschapskunde een kans te geven bij het middelbaar onderwijs, terwijl als wij daar een afzonderlijk vak van willen maken het, voordat het ontstaan is, in de grond is geboord. Mutatis mutandis geldt dit ook voor de aspecten van de burgerschapskunde in het basisonderwijs. Het is bijzonder bezwaarlijk om de burgerschapskunde specifiek als vak te noemen omdat dan bij het basisonderwijs de vraag aan de orde komt of hiervoor vakleerkrachten moeten worden aangesteld. Iedereen die ook maar enigszins thuis is in de problematiek van het basisonderwijs weet dat daarop dan een heel duidelijk antwoord gegeven kan worden namelijk: dat kan niet, waarmede wij dan ook deze mogelijkheid in de grond geboord hebben. Daarom heeft het Hoofdbestuur getracht het haalbare binnen het kader van het onderwijs eruit te halen door de formulering zoals deze staat onder letter c.

Het is de heer Dr. G. H. Scholten bekend dat er op dit ogenblik onder de leerlingen een grote belangstelling en activiteit bestaat. Spreker weet ook voor welke problemen het onderwijs gesteld wordt wanneer die grote belangstelling en activiteit, die op zichzelf zeer zijn toe te juichen, niet door kennis en inzicht geschraagd worden. Dan ontstaan er dikwijls situaties waarbij van enig lesgeven geen sprake meer is. Daarom gelooft spreker dat de problemen die er ongetwijfeld zijn en waar de Commissie ook zeer zeker oog voor heeft gehad en die zij uitvoerig besproken heeft, niet zodanig zijn dat daarom gezegd moet worden hier geen verdergaande voorstellen te doen. Ten aanzien van punt c beveelt het Hoofdbestuur het basisonderwijs aan gebruik te maken van actuele gebeurtenissen om leerlingen met de burgerschap te confronteren. Maar dit wordt op een aantal scholen door enthousiaste onderwijzers al gedaan. Dit is geen verandering, geen verbetering en het betekent dat niet voldaan wordt aan het uitgangspunt van de Commissie, n.l. dat iedereen die het onderwijs in Nederland verlaat een behoorlijke dosis burgerschapskunde deelachtig is geworden.

De heer H. J. L. Vonhoff brengt het amendement 's-Gravenhage op stuk b en op stuk c aan de orde. Beide amendementen worden verworpen.

De afdeling Leiden trekt haar amendement op stuk c in; haar amendement op d wordt verworpen. Evenzeer wordt het amendement van de afdeling Wassenaar verworpen, en de afdelingen Naarden, Amstelveen, Muiden/Huiderberg trekken hun amendement in.

De heer J. J. P. Meijer te Utrecht brengt een punt van orde aan de orde. In het voorstel van de Commissie wordt het wetenschappelijk en het hoger onderwijs genoemd en in het voorstel van het Hoofdbestuur niet. Over dit punt zou spreker een aparte stemming willen omdat dit een extra los staand punt is, waar van de kant van het Hoofdbestuur niets tegenover staat.

De heer H. J. L. Vonhoff is het hiermee eens en stelt voor om punt d van de resolutie 27 toe te voegen als e aan de resolutie van het Hoofdbestuur, met dien verstande dat het hoger onderwijs geschrapt wordt, zodat er alleen gesproken wordt over geëigende vormen van wetenschappelijk onderwijs.

De heer Vonhoff brengt thans het amendement van het Hoofdbestuur, de nieuwe resolutie 27 in stemming, met als toevoeging e, d van de oorspronkelijke resolutie. Deze resolutie wordt aangevaard, zodat de oorspronkelijke resolutie hiermee verworpen is.

Op resolutie 28 is alleen een amendement van de afdeling Leiden ingediend.

De heer Drs. P.L. Offerhaus te Leiden heeft de indruk dat de Commissie bepleit dat vrije maatschappelijke organisaties de belangstelling voor het staatsburgerschap moeten opwekken, terwijl de afdeling Leiden meent dat wanneer organisaties die een bepaald belang vertegenwoordigen de belangstelling voor het staatsburgerschap opwekken, de kans groter is dat het bij de burgers zal aanslaan. De afdeling Leiden meent dus dat de burgerschapsvorming beter bevorderd wordt via belangenorganisaties dan via organisaties van algemene aard.

De heer Dr. G.H. Scholten, lid van de Commissie Kiezer-Gekozone, brengt het amendement Leiden en het advies van het Hoofdbestuur tegelijkertijd aan de orde. Het Hoofdbestuur zegt dat b en c overbodig zijn naast artikel 3 van het beginselprogramma. Artikel 3 van het beginselprogramma moet een misvatting zijn van het Hoofdbestuur. Bedoeld zal zijn artikel 2, maar ook dan is er volgens spreker sprake van een misvatting, omdat in deze resolutie heel iets anders staat. In het beginselprogramma staat alleen dat de politieke partijen het moeten doen en dit is iets heel anders dan wat in de resolutie staat, waar b.v. gesteld wordt dat deze organisaties - en dat zijn niet alleen de politieke partijen, maar ook andere organisaties - hun activiteit moeten vergroten. Het beginselprogramma spreekt zich niet uit over vergroten of vermeerderen, maar zegt gewoon dat het moet gebeuren. Dit is logisch. Maar wij doen hier een oproep om dit te versterken. Wij spreken ons uit voor een ondersteuning door de overheid wat helemaal geen wild plan tot subsidiëring van alle mogelijke activiteiten is. De Commissie bedoelt in de eerste plaats de subsidiëring van cursussen die voor iedereen openstaan, ook voor niet-partijleden, met bevoegde docenten naar rato van het aantal leerlingen en het aantal uren. In de tweede plaats bedoelt de Commissie het ter beschikking stellen van lokaliteiten. De amendementen van de afdeling Leiden noemt spreker een zeer aanzienlijke verzwakking en bovendien zeer vaag geredigeerd.

De heer Dr. A.J. Vis zegt namens het Hoofdbestuur dat in artikel 2 van het beginselprogramma staat: behoort tot de belangrijkste plichten van politieke partijen mede te werken aan staatkundige vorming van de staatsburgers. Spreker meent te mogen veronderstellen dat dit betekent dat medewerkers nodig zal zijn zolang het maximale effect nog niet bereikt is en dat dus het vergroten van deze activiteiten automatisch uit dit beginsel voortvloeit zolang het nog nodig is. Daarom was het Hoofdbestuur van mening dat deze resolutie naast het beginselprogramma overbodig is.

De heer H.J.L. Vonhoff brengt de amendementen van de afdeling Leiden, die niet los gezien kunnen worden, omdat de afdeling Leiden ze als onverbrekkelijk aan elkaar verbonden beschouwt, in stemming. De amendementen worden verworpen.

Vervolgens brengt de heer Vonhoff resolutie 28 in stemming welke resolutie eveneens verworpen wordt.

Resolutie 29 spreekt zich uit voor de oprichting van een instituut voor staatsburgerlijke vorming, waarop door de afdelingen Leiden en 's-Gravenhage een amendement is ingediend.

De heer Drs. P.L. Offerhaus te Leiden geeft toe dat het werken naar een informele integratie misschien een moeilijk voorstel is om te realiseren, maar meent dat het voorstel toch dichterbij de realiteit staat dan het in de resolutie genoemde instituut, welk instituut tevens door de afdeling als een erg griezelig ding ervaren wordt.

De heer E.A.J. Modderman te 's-Gravenhage sluit zich namens de afdeling geheel aan bij de angsten van de heer Offerhaus en wil hoogstens een documentatie-instituut steunen waarvan de leiders geen stempel op het instituut zullen kunnen drukken.

De heer Dr. G.H. Scholten betoogt namens de Commissie dat bedoeld is dat de taken van het instituut voornamelijk inderdaad van documentaire aard zijn. De Commissie wil beslist niet dat dat instituut zelfstandig cursussen gaat maken; dit staat ook heel duidelijk in de tekst. Derhalve meent spreker dat de angst van Leiden wat overdreven is. Spreker heeft daarom ook geen erg bezwaar tegen de wijziging van 's-Gravenhage; alleen betreurt spreker dat dan een onderdeel eruit zal vallen n.l. de didaktische, de onderwijs-research kant. Natuurlijk kan men nu zeggen dat onderwijs-research op vele andere instituten en instanties bedreven wordt, aan welke instanties wij zouden kunnen vragen de didaktische zijde van de staatsburgerlijke vorming ter hand te nemen. Zelf aarzelt spreker of deze kant het beste door het door de Commissie bepleite instituut kan gebeuren of door de andere instituten. Spreker heeft dit nog niet met de Commissie besproken, maar gelooft dat tegen het overnemen van het amendement 's-Gravenhage geen bezwaar zal bestaan.

De heer Dr. A.J. Vis meent dat er onderscheid gemaakt moet worden tussen twee soorten instellingen. De ene instelling bestaat eigenlijk al, dat is n.l. de Stichting tot bevordering van de organisatie van cursussen op het gebied van de burgerschapskunde welke stichting ook van staatswege gesteund wordt. Maar een geheel andere zaak is of wij voorstanders moeten zijn van een organisatie van staatswege die de particuliere organisaties, die zich op dit gebied actief betonen, overkoepelt, en het Hoofdbestuur heeft de indruk dat dit laatste bepaald niet nagestreefd moet worden. Daarom meent het Hoofdbestuur vooral lid c niet te moeten steunen.

De heer Dr. G.H. Scholten benadrukt dat het bepaald niet de bedoeling van de Commissie is om met deze resolutie de wens uit te spreken dat er een overkoepelend instituut komt en daarom is ook de Commissie tegen de tekst die integratie voorstaat. De Commissie zou echter een dienstverlenend instituut dat alle stichtingen, partijen, scholen en zij die zich ook maar bezig houden met de staatsburgerlijke vorming, ten dienste staat. De Commissie is uitgesproken tegen een centraal instituut en is het wat dit betreft met het Hoofdbestuur dan ook volslagen eens.

Maar, antwoordt de heer Dr. A.J. Vis, dan is deze resolutie helemaal overbodig, want de door hem zoeven genoemde stichting is nu precies wat de heer Scholten bedoelt.

De heer H.J.L. Vonhoff brengt thans de amendementen in stemming. Het amendement van de afdeling Leiden op sub b wordt verworpen. Het amendement op sub c wordt teruggenomen. Het amendement van de afdeling 's-Gravenhage wordt aangenomen, zodat de woorden "instituut voor staatsburgerlijke vorming" vervangen worden door de woorden "documentatie-instituut".

Vervolgens brengt de heer Vonhoff resolutie 29 met het aangenomen amendement van 's-Gravenhage in stemming, welke resolutie aldus gewijzigd wordt aangenomen.

Op resolutie 30 zijn amendementen binnengekomen van de afdelingen Leiden en Naarden/Amstelveen/Muiden/Muidenberg.

De heer Drs. P.L. Offerhaus te Leiden stelt dat het de bedoeling van de afdeling Leiden is geweest om te verzwakken wat naar haar mening in deze resolutie wel erg kras wordt voorgesteld. Het de tenor van deze resolutie is de afdeling het eens, maar zij heeft het gevoel dat hier een aantal afdelingen voor het blok gezet wordt en tevens dat de voorgestelde wijze zo moeilijk uitvoerbaar is, dat zij daardoor bij de afdelingen tegenwerking oproept.

De heer Dr. G.H. Scholten zegt namens de Commissie Kiezer-Gekozone het volgende. Het amendement van de afdeling Leiden is spreker niet erg duidelijk. Hij zou gaarne weten wat de bedoeling ervan is. Wat betreft het amendement op sub d is dit iets geheel anders dan wat de Commissie wil. Het is onbewezen dat vorming door de burgers alleen wordt gezocht op basis van hun bestaande belangstelling en problemen. Belangstelling kan gewekt worden en moet ook gewekt worden naar het oordeel van de Commissie. Het is wel waar - de Commissie heeft daar zelf op aangedrongen in de tekst van het hoofdstuk - dat wij praktisch gezien aansluiting moeten zoeken bij de bijzondere belangstelling en bekwaamheden van de burgers en dat wordt, naar spreker meent, in de tekst van de Commissie helemaal niet uitgesloten. Het tegendeel. Wat e betreft, heeft de Commissie inderdaad getracht een concreet voorstel te doen. Zij heeft het niet bindend willen opleggen, zij heeft geen voorstel tot wijziging van de statuten of de reglementen willen indienen. De Commissie heeft alleen gezegd dat zij erop aandringt en zij kan natuurlijk heel goed begrijpen dat dit in bepaalde afdelingen bezwaarlijk zal zijn.

De heer H.J.L. Vonhoff brengt de amendementen in stemming. Alle drie de amendementen van de afdeling Leiden worden verworpen. De Commissie heeft inmiddels het advies van de Partijraad overgenomen om het oorspronkelijke d te vervangen door d, zoals voorgesteld is door de afdelingen Naarden, Amstelveen, Muiden/Muidenberg, waarbij niet van de kamercentrales maar van de centrales gesproken wordt. De aldus geamendeerde resolutie 30 wordt aanvaard.

Vervolgens komt aan de orde de resolutie ontworpen door de afdeling Groningen. Het woord krijgt de heer Vis, voorzitter van de Landelijke Onderwijs Commissie, aangezien het Hoofdbestuur en de Partijraad aan deze Commissie advies betreffende deze resolutie gevraagd hebben.

De heer Dr. A.J. Vis, voorzitter van de Landelijke Onderwijs Commissie, deelt mede dat deze commissie zich over dit punt beraaden heeft en tot het volgende standpunt is gekomen. Aangezien op verzoek van het Dagelijks Bestuur van de V.V.D. een congres over het onderwijs in september 1970 zal worden gehouden, wil de Landelijke Onderwijs Commissie, gaarne aan dit verzoek voldoende, zich nog vrij houden om tegen die tijd vast te stellen welke onderwerpen het meest actueel blijken te zijn om op dat congres te behandelen. De Landelijke Onderwijs Commissie kan zich voorstellen dat de problematiek van de staatsburgerlijke vorming een belangrijke is, maar ze kan zich ook voorstellen dat er andere onderwerpen misschien actueler en belangrijker tegen die tijd blijken te zijn. Dit neemt uiteraard niet weg dat het mogelijk is in een bepaald meer algemeen onderwerp ook de staatsburgerlijke vorming als problematiek mee te nemen.

De heer H.J.L. Vonhoff stelt het voorstel van de Onderwijscommissie als ordevoorstel de vergadering voor. Dit betekent dus dat de ontwerp-resolutie van Groningen gedeponceerd blijft bij de Onderwijscommissie als een van de overwegingen voor een congres maar geen beslissende invloed heeft. De afdeling Groningen gaat hiermee akkoord. De ontwerp-resolutie wordt dus aangehouden en niet in stemming gebracht.

Dan blijft nog over de uitspraak van de afdeling Naarden betreffende de subsidie. "De V.V.D., gezien hoofdstuk I van het rapport Kiezer en Gekozone inzake kiesstelsel en aanwijzing kabinetsformateur, van mening dat het gewenst is dat zoveel mogelijk kiesgerechtigden lid worden van een politieke partij, zodat het noodzakelijk is dat de partijen een slechts geringe contributie heffen, spreekt als zijn mening uit dat nader moet worden onderzocht of en in hoeverre ten laste van de Rijksbegroting volgens objectieve normen bijdragen kunnen worden gegeven aan in de Staten-Generaal vertegenwoordigende partijen."

De heer Drs. A. M. Bom te Naarden merkt op dat sedert de afdeling Naarden deze resolutie voorstelde, in Nederland al een grote ontwikkeling op dit gebied heeft plaats gevonden. Een ontwikkeling waarvan wij op dit moment het laatste eergisteren in onze dagbladen hebben kunnen lezen. De subsidies aan politieke partijen vinden nu al plaats n.l. de staven van de fracties worden gesubsidieerd. In het voorlaatste nummer van Vrijheid en Democratie heeft mevrouw Kappeyne van de Coppello daarover een bijzonder lezenswaardig artikel geschreven waarin zij eindigde met een onderstatement n.l. de onderstatement dat zelfs in het kader van een Rijksbegroting de toename van deze subsidies bijzonder opvallend is. Eergisteravond hebben wij in de krant kunnen lezen dat Minister Beernink in een gesprek met de fracties medegedeeld heeft dat deze subsidies nog bijzonder sterk zullen worden opgetrokken maar dat de regering op dit moment niet bereid is op ander gebied subsidie te geven. Hieruit blijkt wel dat dit onderwerp in de Nederlandse politiek op dit ogenblik zeer actueel is. Naarden zegt in haar resolutie niet dat er subsidie moet worden gegeven, maar Naarden raadt aan dat wij als V.V.D. dit onderwerp eens moeten bestuderen.

De heer H. J. L. Vonhoff maakt de correctie dat het stuk van mevrouw Kappeyne van de Coppello niet in het voorlaatste nummer van Vrijheid en Democratie is verschenen maar in liberaal Réveil. Spreker vindt het prettig die naam nog even te kunnen noemen; daar blijkt uit dat het blad geen dag te missen is.

De Voorzitter is persoonlijk bij het gesprek met Minister Beernink waarover de kranten hebben bericht, aanwezig geweest. Het betrof namelijk een gesprek met alle partijvoorzitters en alle fractievoorzitters. Kortom een groot gezelschap. Unaniem was men van mening dat rechtstreekse subsidie aan politieke partijen ongewenst moet worden geacht. Een andere zaak is dat het dringend gewenst is dat de fracties in de Staten-Generaal beter tegenspel kunnen geven tegen de regering. Het is algemeen bekend dat de ministers opereren met staven van deskundige ambtenaren achter zich en dat hiertegenover Kamerleden staan, die over aanzienlijk minder assistentie beschikken. Het is meer en meer noodzakelijk gebleken dat de Kamerfracties beter bemand worden wat betreft hun staf en hierover is het gesprek in hoofdzaak gegaan en te dien aanzien heeft de minister zich bereid verklaard het bedrag dat uitgetrokken moet worden op de Rijksbegroting voor een betere bemanning van de fracties in de Staten-Generaal op redelijke wijze, wat dat is zal de begroting ons leren, te verhogen. Spreekster ziet toch een duidelijk principieel verschil tussen een betere bemanning van de Staten-Generaal en een rechtstreekse subsidie aan de politieke partijen. Het Hoofdbestuur stelt zich op het standpunt geen subsidie voor de partijen als zodanig, maar wel degelijk een versterking van de staven van de Staten-Generaal. Want zouden die staven niet versterkt worden door de Rijksbegroting, dan zou de Kamer inderdaad minder goed tegenspel kunnen leveren.

De heer Drs. A. M. Bom spreekt zijn spijt erover uit geen antwoord gekregen te hebben op de vraag of het wenselijk is dat de V.V.D. zich hierover beraadt. Het voorstel van de ontwerp-resolutie is onze gedachten hierover te laten gaan en misschien dat wij in die gedachtengang komen tot de conclusie dat subsidiëring van de politieke partijen ongewenst is.

De heer H. J. L. Vonhoff brengt het amendement van Naarden in stemming. Het amendement wordt verworpen. Hiermee is de heer Vonhoff aan het einde gekomen van het deel dat door hem behandeld zou worden. Hij dankt de vergadering voor de prettige wijze waarop zij met hem heeft willen vergaderen en geeft het woord terug aan de Voorzitter der partij.

De Voorzitter dankt de heer Vonhoff voor de snelle en grondige wijze waarop deze het laatste onderdeel behandeld heeft. Maar rest nog werkelijk de allerlaatste behandeling van een voorstel van de afdelingen Naarden, Amstelveen, Muiden/muiderberg ten aanzien van een samenvatting van de resoluties. Spreekster belooft namens enige andere leden van het Dagelijks Bestuur deze samenvatting trachten te maken. Het Dagelijks Bestuur is het met Naarden eens dat het anders een tamelijk onleesbare brij zou worden wanneer al deze resoluties met steeds de formele aanhef achter elkaar zouden worden gepubliceerd. Het Dagelijks Bestuur zal graag zijn krachten daaraan wijden om een dergelijke overzichtelijke samenvatting te maken.

De heer L. van Voorene te Amersfoort benadrukt dat onze partij de enige is met een vrouw als Voorzitter. In de laatste twee dagen zijn wij ook buiten het feit dat wij al trots zijn op ons liberalisme, er trots op dat wij mevrouw Van Someren als Voorzitter mogen hebben. Uit het grote applaus dat op deze woorden uit de vergadering opstijgt concludeert de heer Van Voorene dat hieruit blijkt in hoe grote mate de vergadering de Voorzitter dankbaar is voor de wijze waarop zij de vergadering deze twee dagen geleid heeft.

De Voorzitter toont zich erg verheugd met deze woorden. Want al zijn wij als vrouw nog zo geëmancipeerd, als vrouw heb je toch altijd het gevoel dat het niet genomen wordt wanneer je teveel juicht of teveel jaagt. Spreekster is blij dat kennelijk gebleken is dat zij het juiste midden heeft weten te bewaren. Zij dankt de heer Van Voorene voor zijn vriendelijke woorden heel hartelijk.

Spreekster stelt dat haar als Voorzitter van deze vergadering nog rest enkele bedankjes uit te spreken en zij zou dan willen beginnen met een niet gering bedankje, en laat de vergadering dan niet op het verkleinwoord letten, aan de Commissie, beter gezegd de Commissie Geertsema. Uit het applaus uit de vergadering blijkt reeds dat haar woorden vrijwel overbodig zijn maar toch wil de Voorzitter nog eens heel duidelijk onderstrepen dat de partij de heer Geertsema en de andere leden van de Commissie bijzonder erkentelijk is voor de wijze waarop zij de materie hebben behandeld en voor het enorme aantal uren dat hierin ongetwijfeld is gaan zitten. Dank zij deze Commissie is de V.V.D. echt de eerste partij in Nederland die een grondig rapport heeft weten samen te stellen over een zo dringend probleem als de verhouding kiezer-gekozene. Dit is een niet geringe verdienste en haar allergrootste dank gaat dan ook uit naar de heer Geertsema en zijn Commissie.

De heer Mr. H.J. Geertsema, voorzitter van de Commissie Kiezer-Gekozene antwoordt dat de Commissie uit de aard der zaak bijzonder dankbaar is voor de vriendelijke woorden die de Voorzitter aan het adres van de Commissie heeft willen wijden. Van zijn kant wil spreker nog eens bijzonder benadrukken hoe verheugend het voor de Commissie was dat met deze arbeid van de Commissie zo intens in de partij is meegeloeft dat vrijwel alle afdelingen bereid zijn geweest hun aandacht aan dit rapport te besteden en amendementen en nieuwe resoluties naar voren te brengen. Dit was voor de Commissie bijzonder verheugend omdat zij daardoor het gevoel had dat de arbeid die zij deed een belangrijke arbeid was. Verder zou spreker als voorzitter van de Commissie zijn bijzondere dank willen uitbrengen aan de leden der Commissie. Spreker bekendt dat hij toen hem de namen van de Commissie bekend waren wel een beetje met de wenkbrauwen gefronst heeft omdat het heel duidelijk was dat deze Commissie samengesteld was uit mensen met zeer uiteenlopende meningen op verschillend terrein. In de loop van de tijd echter dat deze Commissie heeft gewerkt, heeft spreker ingezien hoe juist deze beslissing van het Hoofdbestuur is geweest omdat daardoor de verschillende meningen naar voren konden komen.

De Commissie is begonnen als een wat heterogeen gezelschap maar zij is in korte tijd tot een bijzonder homogene ploeg geworden. Weliswaar met afwijkende standpunten maar dat doet er gelukkig bij ons helemaal niet toe, maar als een Commissie die bereid was naar elkaar te luisteren. Er is in de Commissie veel gepraat maar, zou spreker bijna zeggen, nog veel meer geluisterd. Er is begrip opgebracht voor elkaars standpunten, een begrip dat zich in zekere zin op de vergadering heeft overgeplant. Ook daar heeft men naar elkaar willen luisteren en het is natuurlijk dat het werkstuk van de Commissie niet in zijn geheel in stand kon blijven, niet in zijn geheel overeind kon blijven staan. Dat zou ook niet goed geweest zijn want dat zou betekend hebben dat de partij toch eigenlijk niet genoeg meedacht. Maar toch zou spreker mogen stellen dat in grote trekken de conceptie van de Commissie gebleven is zoals deze was. Men is bereid geweest om allerlei misschien wat revolutionaire nieuwe gedachten te aanvaarden; spreker gelooft dat dit een meer dan voldoende beloning is geweest voor het werk van de Commissie. Spreker wil daarom nogmaals zijn hartelijke dank uitspreken aan de partij en de hartelijke dank aan het Hoofdbestuur die de Commissie in haar werk heeft gesteund en aan allen die op een zo bijzonder vruchtbare wijze aan dit werk verder inhoud hebben willen geven.

De Voorzitter betoogt dat vanzelfsprekend bij de behandeling van een dergelijke materie enorm veel secretariaatswerk verricht is. Spreker kon niet alle namen gaan noemen, met name zou ze de staf van de Koninginnegracht willen noemen, waarvan ze dan één naam in het bijzonder zou willen noemen, n.l. de naam van mejuffrouw Günther. Wat mejuffrouw Günther gedaan heeft is werkelijk niet gering. Dit weten allen die aan de interne beraadslagingen hebben deelgenomen. Vervolgens zou spreker nog met name een lid van het Dagelijks Bestuur extra in het zonnetje willen zetten n.l. de heer Korthals Altes. Deze heeft voor het Dagelijks Bestuur wel het leeuwendeel van het werk gedaan.

Spreker eindigt met allen dank te zeggen voor de enorm plezierige medewerking. Spreker bekend dat vanmorgen om 9.30 uur toen zij het aantal folio's zag liggen dat behandeld moest worden de schrik haar om het hart sloeg. De vergadering heeft hiervoor begrip opgebracht en heeft geweldig meegewerkt. Spreker is hiervoor erkentelijk. Tenslotte wil spreker nog heel graag de bedrijfsleiding en al het personeel van de Stadsgehoorzaal bedanken want wij zijn vandaag meer dan voortreffelijk verzorgd. Met een laatste woord van dank sluit de Voorzitter deze Buitengewone Algemene Vergadering, gewijd aan de afhandeling van het rapport Kiezer en Gekozenen.

Heer en mevrouw de voorzitter!

S.F.H.